

Göteborgs universitet
Institutionen för journalistik och masskommunikation (JMG)
Medie- och kommunikationsvetenskap

Helene Lindström
Påbyggnadskurs D
Vårterminen 2007
Handledare: Jan Strid

Abstract

- Titel:** IMAGINE- en plats i cyberspace för miljöintresserade lärare och elever
- Författare:** Helene Lindström
- Handledare:** Jan Strid
- Kurs:** Medie- och kommunikationsvetenskap påbyggnadskurs D
- Termin:** VT 2007
- Syfte:** Undersökningens syfte är att ta reda på vilka attityder och dominerande föreställningar, eller uppfattningar, som gymnasieungdomar har vad gäller frågor om miljö och hållbar utveckling
- Metod:** En kvantitativ enkätundersökning
- Material:** Gymnasieungdomar i åldern 16-19 år
- Resultat:** Undersökningen visar att ungdomars intresse för frågor om miljö och social rättvisa har ökat kraftigt sedan år 2005. Ungdomarna tror själva att de kommer att bli ännu mer intresserade om några år. Ungdomar tycker att miljöfrågan är mycket viktig och de tror att det kommer att vara den viktigaste frågan om tio år. Trots detta har få av dem sökt information om miljö på Internet eller annat sätt. Störst inverkan på hur intresserade ungdomar är av miljöfrågor tycks familjen ha.
- Tidigare forskning har visat att det finns brister i svenska skolans utbildning i hållbar utveckling. Lärare tycker att frågan om hållbar utveckling är viktig och de är intresserade av att undervisa om den, men de saknar själva relevant och aktuell utbildning, nytt undervisningsmaterial, stöd uppifrån samt forum för kunskapsspridning och erfarenhetsutbyte.
- En av de viktigaste slutsatserna i den här undersökningen är således att det finns ett behov av en extern aktör som kan arbeta för samt bilda opinion kring frågan om lärarnas utbildning i hållbar utveckling, bidra med utbildningsmaterial samt erbjuda lärare det forum som de efterfrågar. Genom att göra det kan man nå ut till ungdomar där de är mest tillgängliga för utbildning kring hållbar utveckling- i skolmiljön.
- Nyckelord:** hållbar utveckling utbildning miljö social rättvisa

Förord

Stort tack till uppsatsansvarig Ingela Wadbring, vår engagerade studierektor Karin Fogelberg, Lena Johannison för alltid lika trevligt bemötande och örstås också till min handledare Jan Strid.

Jag vill också tacka min uppdragsgivare Kim Weinehammar på föreningen IMAGINE för ett inspirerande och trevligt samarbete!

Sist, men inte minst, vill jag också framföra mitt stora tack till de rektorer som lät mig besöka deras gymnasieskola, de lärare som lät mig uppta en del av sin dyrbara lektionstid och alla de ungdomar som besvarade enkäten på gymnasieskolorna i Göteborg.

Göteborg den 8 juni 2007

.....
Helene Lindström

-BE THE CHANGE THAT YOU WANT TO SEE IN THE WORLD-

Mohandas Gandhi

Innehållsförteckning

1 INLEDNING	6
2 IMAGINE - EN HÅLLBAR UTVECKLING	7
2.1 IMAGINE - UPPDRAGET	7
2.1.1 INTERNET, PORTALER OCH COMMUNITIES	7
2.2 BEGREPPET HÅLLBAR UTVECKLING	9
2.2.1 UTVECKLINGEN AV BEGREPPET HÅLLBAR UTVECKLING	10
2.3 KLIMAT, MILJÖ OCH SOCIAL RÄTTVISA I VÄRLDEN IDAG	11
2.3.1 KLIMATHOTET	11
2.3.2 UTSLÄPP AV VÄXTHUSGASER	12
2.3.3 EKOSYSTEMEN OCH DEN BIOLOGISKA MÅNGFALDEN	14
2.3.4 FÄRSKVATTENBRIST	14
2.3.5 FISKEBESTÅNDEN	15
2.3.6 AVSKOGNINGEN	15
2.3.7 DET ÖKADE ENERGIBEHOVET	16
2.3.8 SVÅRIGHETER MED ATT ÖVERBLICKA PRODUKTKEDJORNA	16
2.3.9 UTMANINGAR INFÖR FRAMTIDEN	17
2.4 HÅLLBAR UTVECKLING I SVERIGE IDAG	19
2.5 UTBILDNING FÖR HÅLLBAR UTVECKLING	21
2.5.1 UTBILDNING FÖR HÅLLBAR UTVECKLING I SAMHÄLLE OCH SKOLA	22
2.5.2 SKOLANS STYRDOKUMENT	24
2.5.3 SKOLANS FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR UTBILDNING I HÅLLBAR UTVECKLING	24
2.6 MILJÖRÖRELSEN	28
2.6.1 SOCIAL RÄTTVISA	29
2.6.2 MEDIESAMHÄLLET OCH MILJÖRÖRELSEN	29
2.7 SAMMANFATTNING	30
3 TEORETISKT PERSPEKTIV OCH TIDIGARE FORSKNING	31
3.1 UNGDOMAR, GYMNASIESKOLAN, INTERNET OCH MILJÖINTRESSE	31
3.1.1 UNGDOMAR OCH INTERNET	31
3.1.2 UNGDOMARS ATTITYDER OCH INTRESSE	32
3.2 SOCIAL LEARNING THEORY	33
3.2.1 TREDJEPERSONSEFFEKTEN	33
3.3 DAGORDNINGSFORSKNINGEN	34
3.3.1 SELEKTIV PERCEPTION	37
3.4 MILJÖMYTER	38

4 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	40
4.1 PROBLEMFÖRMULERING	40
4.2 SYFTE	40
4.3 FRÅGESTÄLLNINGAR	41
TEMA 1 – INTRESSE, VIKTIGHET OCH FRAMTIDSSYN	41
TEMA 2 – MYTER OCH DOMINERANDE FÖRESTÄLLNINGAR	41
TEMA 3 – PÅVERKAN	41
TEMA 4 – TIDIGARE ERFARENHET AV INFORMATIONSSÖKNING	41
TEMA 5 – FÖRTROENDE FÖR INFORMATIONSKÄLLOR	41
5 METOD, MATERIAL OCH TILLVÄGAGÅNGSSÄTT	42
5.1 VAL AV METOD	42
5.2 URVALET	43
5.2.1 BESKRIVNING AV RESPONDENTGRUPPEN	43
5.3 ENKÄTEN- UTFORMNING OCH GENOMFÖRANDE	45
5.4 BEARBETNING OCH ANALYS	46
5.5 SAMMANFATTANDE UTVÄRDERING AV UNDERSÖKNINGENS KVALITET	46
6 RESULTAT OCH ANALYS	47
6.1 FRÅGESTÄLLNING 1: INTRESSE, VIKTIGHET OCH FRAMTIDSSYN	48
6.2 FRÅGESTÄLLNING 2: MYTER OM KLIMAT OCH MILJÖ	52
6.3 FRÅGESTÄLLNING 3: PÅVERKAN	62
6.4 FRÅGESTÄLLNING 4: TIDIGARE ERFARENHET AV INFORMATIONSSÖKNING	65
6.5 FRÅGESTÄLLNING 5: FÖRTROENDE FÖR INFORMATIONSKÄLLOR	68
6.6 UNDERSÖKNINGENS HUVUDSAKLIGA RESULTAT OCH SLUTSATSER	69
6.6.1 FÖRSLAG PÅ FRAMTIDA FORSKNING	70
7 SLUTDISKUSSION	72
SAMMANFATTNING	74
REFERENSFÖRTECKNING	75
LITTERATUR	75
INTERNET	75
ÖVRIGA KÄLLOR	77
BILAGOR	
1 ENKÄT	
2 TABELLER	

1 Inledning

Vi i västvärlden lever i ett samhälle där vi materiellt sett har det bättre än någonsin förr. Samtidigt blir det allt tydligare att vår jord har tagit skada av människans framfart på jorden. Medvetenheten om de existentiella hoten har ökat under de senaste årtiondena och lett till att politiker och forskare världen runt engagerar sig i att tillsammans finna lösningar på utvecklingsfrågorna. I medierna kan vi så gott som dagligen ta del av nya larmrapporter och frågan om vår planets framtid har blivit vår tids viktigaste fråga. De flesta människor, politiker, forskare och andra, världen runt är nu överens om att vi tillsammans står inför stora utmaningar som angår alla människor och alla länder. Fattigdom, klimatförändringar, epidemier och krig är exempel på problem som står i vägen för att skapa en hållbar utveckling- globalt såväl som nationellt och lokalt. Dessa problem är komplexa och omfattar ekonomiska, sociala och miljömässiga faktorer. Lika överens är man om att lösningarna förutsätter en helhetssyn där alla länder och alla människor tar ett ansvar. Utvecklingen i samhället och vetenskapen om att dagens generation bär det stora ansvaret för kommande generationer i alla världens länder ställer krav på omedelbara och kraftfulla åtgärder. Vissa framsteg har gjorts, men alltför många problem finns fortfarande kvar och en del situationer har till och med förvärrats.¹

Klimat- och miljöfrågan är en mycket komplex fråga. Att beskriva den är ingen enkel uppgift, eftersom en så stor del av uppgifterna måste utgå från modeller med inbyggd hög osäkerhet. Dessa handlar bland annat om återkopplingar i klimatsystemet som inte fullt ut har kunnat tas in i modellerna, som exempelvis att kolcykeln när det blir varmare förändras på så vis att havens och markens förmåga att ta upp koldioxid minskar och utsläppen av koldioxid ökar eller att när isarna smälter reflekteras mindre av solstrålningen, den så kallade albedo-effekten. Utfallet kan komma att bli bättre än vad som bedöms som troligt i olika scenarier, men det kan också bli värre.² När jag beskriver problemen kring en hållbar utveckling har jag valt att utgå främst från de rapporter och undersökningar som har utarbetats på uppdrag av FN eller den svenska staten.

De senaste åren har allt fler organisationer och samhällsinstitutioner på allvar börjat arbeta med miljöfrågor och frågor om en hållbar utveckling. En mängd fristående organisationer som fokuserar på olika delar av miljöfrågan har vuxit fram; på sopor.nu kan man exempelvis lära sig mer om sopsortering och på batteriinsamlingen.se kan man läsa om hur man ska hantera batterier. För människor kan det stora antalet aktörer som arbetar med miljöfrågor samt denna mångfald i frågor inom området innebära svårigheter med att överblicka informationsmängderna. För oss som informationsmottagare handlar det om att inom rimlig tid hitta just den information som vi behöver för att agera rätt i vår vardag. Vad ska vi tänka på när vi köper el, handlar mat och kläder eller sorterar våra hushållssopor? Hur ska vi prioritera? Var kan vi göra störst skillnad?

Den här undersökningen är utförd på uppdrag av den ideella föreningen IMAGINE, vars syfte är att tillsammans med andra aktörer höja kunskapsnivån och engagemanget i frågan om miljö och hållbar utveckling främst hos "unga vuxna", men också hos andra som vill ta del av sådan information. För att öka IMAGINEs chanser att lyckas med detta uppdrag är det min uppgift att ta reda på vilka attityder och dominerande föreställningar som gymnasieungdomar har vad gäller frågor kring miljö och en hållbar utveckling. Vad vet ungdomar om miljö och hållbar utveckling? Vilket intresse har de av frågan och hur viktig tycker de att den är? Resultatet kommer att ligga till grund för ett fortsatt arbete med utveckling av IMAGINEs webbplats.

¹ SOU 2004:104

² Miljödepartementet 2007:1

2 IMAGINE - En hållbar utveckling

Kapitlet inleds med en beskrivning av det uppdrag som detta arbete är en del av. Med fokus på hållbar utveckling och utbildning för hållbar utveckling redogörs därefter för det globala, men också lokala, sammanhang som frågan existerar i. Vi tittar också närmare på miljörelsen och dess utveckling för att förstå det sammanhang som IMAGINE kommer att verka i.

2.1 IMAGINE - uppdraget

Det uppdrag som jag fick inför arbetet med min magisteruppsats handlar om att ta fram förutsättningar för planering och utformning av *Miljöskolan*, en del av en kommande miljöportal som är tänkt att främst rikta sig till gymnasieungdomar i åldern 16-19 år i syfte att höja deras kunskapsnivå inom området hållbar utveckling, miljö och klimat³. Webbportalen kommer att heta *IMAGINE- en hållbar utveckling* och drivs sedan 2007 som en ideell förening. Portalen kommer, förutom *Miljöskolan*, främst att bestå av en community och länkad information från andra miljöaktörer som man samverkar med. Idén är att visa människor hur mycket arbete som faktiskt görs ute i landet genom att samla det på en plats, men också att ta vara på de stora mängder information om hållbar utveckling som redan finns och göra dessa mer lättillgängliga för människor som vill och behöver komma åt sådan information. Webbplatsen ska bland annat bestå av en egen sökmotor för att underlätta informationssökande samt ett medlemsforum. Portalen ska vara klar i oktober 2007.

2.1.1 Internet, portaler och communities

Under 1990-talet fick informatörer ett nytt medium i sin verktygslåda- Internet. Spridningen i Sverige var snabb, vilket hänger samman med ett stort teknikintresse hos medborgarna, massiva reklamkampanjer från exempelvis Telia samt regeringens vilja att satsa och stödja spridningen av den nya informationstekniken genom exempelvis personaldatorköp.⁴ Vi blev tidigt en av de ledande nationerna både vad gäller tillgång till Internet och antal användare i förhållande till andra länder i världen. Tillsammans med USA och Island låg Sverige redan i slutet av 1990-talet i topp för andel Internetanvändare i befolkningen, vilket vi fortfarande gör.⁵ Idag används Internet av ungefär 500 miljoner människor i runt 250 länder. Mer än 70 procent av svenska folket har dator i hemmet och av dessa har mer än 60 procent tillgång till Internet. Informationstekniken har medfört nya möjligheter att samtidigt föra ut budskap och agera proaktivt genom att föra en kontinuerlig dialog med olika publik.⁶

Vi lever i ett nätverkssamhälle, där antalet noder som knyter oss samman med andra grupper eller människor runt hela jorden är så gott som obegränsat.⁷ Nicholas Negroponte, forskningschef på MIT Medialab i USA, menar att informationssamhällets tid redan är förbi. Vi har redan tagit steget in i postinformationssamhället, där individualiseringen är maximal, valfriheten stor och ständiga gränsöverskridningar sker mellan tid och rum.⁸ Ett av nätverkssamhällets problem är informationsöverflödet. Vi har gått från djup till bredd och det stora överflödet av information, det "vita bullret", riskerar ständigt att välla över människor och skapa fullständig meningskollaps.⁹ Ett informationsöverflöde kan sägas uppstå när en individ får så mycket information att det blir en

³ Med klimat menas en beskrivning av vädrets långsiktiga egenskaper mätt med statistiska mått. Väderlek över tid beskriver en plats klimat. (Naturskyddsföreningen 2007:g)

⁴ Falkheimer & Heide 2003:134

⁵ Dahlgren 2002:70

⁶ Falkheimer och Heide 2003:135-136

⁷ Castells 1997

⁸ Falkheimer 2001:135

⁹ Falkheimer 2001:185-186

omöjlighet att behandla den och informationen upplevs som ett enda stort, ogreppbart informationshav. En positiv följd av informationsöverflöde är vad man brukar kalla *communication spill-over*. Det innebär att individen råkar komma över sådan information som hon inte visste att hon sökte, men som hon får nytta av. En positiv sida med Internets framväxt är att datormedierad kommunikation är mindre hämmande för människor än direkt kommunikation, eftersom den är fattigare på sociala ledrådar. Den kan därför bidra till att överbrygga barriärer på olika nivåer i samhället.¹⁰ Något som ligger i tiden är informationsportaler, vilka genom sin förmåga att begränsa och filtrera information åt besökare kan förväntas ta en allt större plats i människors informationsvardag.

Internet har inte, som många ville tro, lett till ett ökat politiskt engagemang. Däremot har det i hög grad blivit en arena för nya sociala rörelser, som här har funnit ett utrymme vid sidan av de traditionella massmedierna att använda för politisk opinionsbildning.¹¹ Genom Internet får organisationer nya möjligheter att arbeta med olika publikter. Vanligtvis arbetar organisationer med inifrån-strategier, det vill säga att man sprider information till berörda målgrupper. Utifrån-strategier bygger på att människor själva hämtar information när de behöver den. Utifrån-strategier är med andra ord en servicefunktion från organisationens sida. Medan inifrån-strategier förutsätter en passiv mottagare kräver utifrån-strategier en mer aktiv användare av information. Medan traditionella medier främst bygger på push-strategin (informationen förs ut till mottagarna) bygger webbsidor på pull-strategin (användarna måste själva hämta den information som de är intresserade av). Genom att erbjuda utvald information på en webbplats och samtidigt ge möjlighet till ytterligare informationssökning samt en kontinuerlig dialog genom sådant som e-post och diskussionsgrupper kan dessa båda strategier kombineras i en organisations kommunikation på Internet.¹²

Communities kan beskrivas som en ny sorts mötesplatser för grupper av människor med liknande intressen eller mål. Lalander & Johansson använder uttrycket föreställda (imaginära) gemenskaper. De menar att dagens gemenskaper i allt större utsträckning upprätthålls genom föreställningar om gemenskap snarare än verkliga möten ansikte-mot-ansikte. Gemenskapen kan bibehållas och stärkas genom användande av exempelvis ett gemensamt språkbruk, gemensamma mål, symboler och ritualer. Den paradoxala klyftan mellan frånvaron av fysisk kontakt och den många gånger starka känslan av gemenskap är det som kännetecknar många samtida communities. Dagens ungdom är ombytlig och rörlig. Den ser hela världen som sin arena och går in och ut ur olika communities som den vill. Av denna anledning är communities i ständig förändring.¹³

Det finns i communities ett inslag av anonymitet som ger utrymme för identitetsexperiment. Att pröva olika identiteter, förkasta vissa och behålla drag från andra är en del av det identitetsarbete som pågår under ungdomsåren.¹⁴ Jag tror att det också kan ge vuxna ett ökat utrymme för utveckling av sin identitet dels genom möjligheten att vara mer eller mindre anonym, men också genom att tillträdet till nya grupper och gemenskaper kring ett ämne har underlättats väsentligt. Men communities har inte bara bidragit till identitetsexperiment för den enskilda individen, utan också till uppkomsten av nya kollektiva gemenskaper. Till exempel har många nya sociala rörelser vuxit fram eller utvecklats här. Kraften hos dessa utgörs inte sällan av ett missnöje hos människor som upplever att det inte går att påverka genom det traditionella politiska systemet. Hos många ungdomar växer en känsla av att stå utanför de politiska processerna och att vara marginaliserade. Genom att söka sig till andra former

¹⁰ Falkheimer och Heide 2003:149-150

¹¹ Falkheimer 2001:136

¹² Falkheimer och Heide 2003:142-143

¹³ Lalander & Johansson 2002:79-89

¹⁴ Lalander & Johansson 2002:89

av politiska forum, exempelvis communities, kan de skapa identitet, samhörighet med andra och en känsla av att vara delaktig i något som är större än dem själva.¹⁵

2.2 Begreppet hållbar utveckling

Begreppet hållbar utveckling (eng: sustainable development) har blivit internationellt etablerat under de senaste 25 åren som ett resultat av en bred samhällsprocess genom forskarsamfundets och ideella organisationers påverkan på folkopinion och politiker. Allmänt känt blev det genom arbetet inom Brundtlandkommissionen i mitten av 1980-talet. Den rapport som Brundtlandkommissionens arbete resulterade i, *Our Common Future* (1987), bearbetades vidare i två huvuddokument: *Caring for the Earth* (1991) och *Agenda 21* (1992). En av de mest kända definitionerna av begreppet hållbar utveckling är från *Our Common Future*:

En hållbar utveckling tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov.

Den andra mest kända definitionen är från *Caring for the Earth*:

Att förbättra kvaliteten hos mänskligt liv och samtidigt leva inom ramen för de stödjande ekosystemens bärkraft.

Det pågår ett ständigt arbete med att ta fram nya definitioner av begreppet: Under 1992 fanns det ett fyrtiotal olika definitioner och antalet stiger hela tiden.¹⁶ Samtliga har dock gemensamt att de tar sin utgångspunkt i en helhetssyn på människors och samhällens behov, förutsättningar och problem. På en normativ nivå handlar hållbar utveckling om att värna om givna resurser samtidigt som man värnar om framtida generationers behov. Den bärande principen är att *ekonomiska, sociala och miljömässiga processer är integrerade*- de är varandras förutsättningar och stöd:

- **Den ekonomiska dimensionen** av hållbar utveckling utgår från att inget land kan uppnå ekonomisk tillväxt om miljön försämras, om välbästandet inte fördelas rättvist och om det inte sker en tillväxt i det mänskliga kapitalet (exempelvis hälsa och utbildning).
- **Den sociala dimensionen** av hållbar utveckling lyfter fram betydelsen av att resurser, inflytande och makt fördelas på ett rättvist, jämlikt och jämställt sätt, så att alla människor får tillgång till social service och att individen känner trygghet och delaktighet.
- **Miljödimensionen** i begreppet hållbar utveckling handlar om att värna om ekosystemens tjänster och återhämtningsförmåga, vilka är en förutsättning för en långsiktig social välfärd och ekonomisk utveckling. När utveckling i ett avseende (till exempel fred, säkerhet, god samhällsstyrning eller omsorg om miljön) leder till förbättringar i ett annat (till exempel en stabil ekonomisk utveckling) är förutsättningarna goda för hållbar utveckling. Om den ekonomiska tillväxten i stället baseras på en produktion som försämrar miljön och hotar ekosystemen eller sker till priset av orimliga arbetsvillkor och ohälsa är utvecklingen inte hållbar. Eftersom vi människor är beroende av naturen och dess kretslopp både för deras livsuppehållande förmåga och som resursbas är det nödvändigt att se till att ekosystemens utveckling inte utarmas. Om så sker kan vi inte upprätthålla hälsa och ekonomisk utveckling för kommande generationer. Den

¹⁵ Lalander & Johansson 2002:89

¹⁶ Skolverket 2002:29.

miljömässiga dimensionen för begreppet hållbar utveckling kan därmed sägas utgöra en yttre gräns.¹⁷

Det hållbara samhället är ett samhälle som *genomsyras av demokratiska värderingar*, där medborgarna *känner delaktighet och möjlighet att påverka samhällsutvecklingen* och där *de har vilja och förmåga att ta ansvar* för den. Ett sådant samhälle måste formis inom ramen för vad miljön och människors hälsa tål. Medborgarna i ett sådant samhälle har lika möjligheter oavsett kön, socioekonomisk och etnisk eller kulturell tillhörighet. Det handlar också om resurseffektivisering och om att långsiktigt förvalta och investera i mänskliga, sociala och fysiska resurser.¹⁸

2.2.1 Utvecklingen av begreppet hållbar utveckling

I ett betänkande av kommittén för utbildning för hållbar utveckling, SOU 2004:104, pekats följande internationella möten ut som fem milstolpar i arbetet med hållbar utveckling:

1972 - Stockholmskonferensen om den mänskliga miljön

Intresset för miljöfrågorna slog igenom på 1960-talet och FN-konferensen i Stockholm 1972 om den mänskliga miljön brukar betraktas som startpunkten för det internationella samarbetet kring miljö och hållbar utveckling. Som en direkt följd av mötet skapade FN:s generalförsamling samma år FN:s miljöprogram: United Nations Environmental Programme (UNEP).

1983-1987 - Brundtlandkommissionen om miljö

FN tillsatte i mitten av 1980-talet Världskommissionen för miljö och utveckling, den så kallade Brundtlandkommissionen vilken leddes av den förre norske statsministern Gro Harlem Brundtland. Kommissionens uppdrag var att analysera de kritiska miljö- och utvecklingsfrågorna och dess arbete resulterade ibland annat Brundtlandrapporten och att begreppet hållbar utveckling blev känt hos en bredare allmänhet.

1992 - FN-konferensen i Rio de Janeiro om miljö och utveckling

Tjugo år efter Stockholmskonferensen samlade FN alla världens ledare till en konferens om miljö och utveckling i Rio de Janeiro. Agenda 21 är den överenskommelse som är mest känd från Rio-konferensen. Dokumentet är en omfattande och detaljerad handlingsplan för hållbar utveckling. Rio-konferensen var FN:s hittills största konferens inom miljö- och utvecklingsområdet, där också ett stort antal deltagare från frivilligorganisationer runt om i världen deltog. I Sverige kom ett lokalt Agenda 21-arbete igång efter Rio-konferensen och redan fyra år senare hade alla kommuner startat ett Agenda 21-arbete.

2000 - FN:s millenniedeklaration och millennieutvecklingsmål

FN:s millenniedeklaration antogs år 2000 av världens stats- och regeringschefer och den ligger till grund för tidsbundna och mätbara millennieutvecklingsmål. Målen handlar om globala utvecklingsfrågor som utrotning av fattigdom, utbildning, jämställdhet, barnadödlighet, mödrahälsa, hiv/aids, säkerställande av en hållbar utveckling samt en förstärkning av det globala partnerskapet mellan rika och fattiga länder. Ett delmål är att före 2015 halvera andelen människor som lever i extrem fattigdom.

2002 - Världstoppmötet i Johannesburg om hållbar utveckling

Tio år efter Rio-konferensen hölls ett FN-toppmöte i Johannesburg om hållbar utveckling. Mötet slog fast att all utveckling måste vara hållbar och att ekonomiska, sociala och miljömässiga aspekter måste integreras. Toppmötet resulterade i en politisk deklamation och en genomförandeplan för hållbar

¹⁷ SOU 2004:104

¹⁸ SOU 2004:104

utveckling. Nya mål om vattenhushållning, biologisk mångfald, grundläggande sanitet, fiskebeståndet och minskning av hälso- och miljöeffekter av kemikalier kompletterade de tidigare fastställda målen. Mötet rekommenderade alla världens länder att utarbeta en nationell strategi för hållbar utveckling senast år 2005. Sveriges regering presenterade sin nationella strategi för hållbar utveckling redan före toppmötet i Johannesburg.¹⁹

2.3 Klimat, miljö och social rättvisa i världen idag

Nu har tjugo år gått sedan Brundtlandkommissionen publicerade sin rapport. Några av de negativa trenderna har vänt. En del utvecklingsländer, särskilt i Asien, gör stora ekonomiska och sociala framsteg. Många länder har tagit viktiga steg mot demokrati.²⁰ Utsläppen av ämnen som hotar det skyddande ozonskiktet har begränsats genom det så kallade Kyotoprotokollet som trädde i kraft år 2005.²¹ Men många svåra problem finns kvar och en del har till och med förvärrats. Fattigdomen i Afrika söder om Sahara har förvärrats liksom diskrimineringen av människor över hela världen. Lokala och nationella väpnade konflikter samt grova kränkningar av mänskliga rättigheter har ökat kraftigt. Dessa konflikter har ofta sin grund i kampen om knappa naturresurser. Av världens 42 miljoner hiv/aids-drabbade människor bor hela 30 miljoner i Afrika söder om Sahara och denna epidemi har idag gjort 12 miljoner barn föräldralösa.²² År 2004 dog tre miljoner människor av aids-relaterade sjukdomar. Var sjätte person av dessa var ett barn under 15 år. Nära 90 procent av alla nya infektioner bland barn uppstår i Afrika söder om Sahara, men de ökar även på andra håll i världen, särskilt i Asien. Trots att ett vanligt och billigt antibiotikum skulle kunna halvera barndödligheten i hiv/aids är det bara en procent av de barn som behöver den som har tillgång till den.²³ Andelen människor som bor i slumområden har ökat kraftigt. Av de nästan 5 miljarder av jordens befolkning som bor i städer bor 2 miljarder i slumområden. Över en miljard människor saknar tillgång till tjänligt dricksvatten och dubbelt så många lever utan grundläggande sanitet.²⁴

2.3.1 Klimathotet

Förhållandet mellan människans värld och den jord som utgör basen för människans värld har i grunden förändrats. I början av förra seklet var det inte tekniskt möjligt för människor att radikalt förändra jordens olika system. Nu är situationen annorlunda. Stora, oförutsedda förändringar äger rum i fråga om atmosfär, jordmån, vatten, bland växter och djur och i samspelet mellan dessa. Genom senare tids forskning har insikterna ökat om de komplexa sambanden mellan jordens geokemiska system, hydrologiska system, klimatologiska system och biologiska system. Ändå är kunskapen långt ifrån fullständig och det är svårt att förutse de sammantagna effekterna av människans aktiviteter på de olika systemen. Ett förlopp kan visa sig vara irreversibelt när det har passerat vissa gränsvärden.²⁵ FN:s internationella klimatpanel, IPCC, har till uppgift att sammanställa och utvärdera den forskning som bedrivs världen över.²⁶ IPCC har nyligen presenterat den andra av de tre delrapporter som kommer att utgöra basen i IPCC:s fjärde utvärderingsrapport. Denna senaste rapport visar på en enad syn om att mänsklig aktivitet redan har påverkat klimatet och att bidrag till klimatförändringen redan orsakar en märkbar påverkan på många biologiska system.

¹⁹ SOU 2004:104

²⁰ SOU 2004:104

²¹ Naturskyddsföreningen 2007:c

²² SOU 2004:104

²³ Unicef

²⁴ SOU 2004:104

²⁵ Miljödepartementet 2007:1

²⁶ Ekosofia 2007:a

De klimatprognoser som IPCC har publicerat pekar på att vi kan förvänta oss en temperaturhöjning på mellan 1,5 och 6 grader, beroende på vilka åtgärder vi vidtar. Redan år 2005 kunde vi notera en temperaturhöjning på 0,74 grader Celsius och under de senaste tolv åren har elva av de varmaste åren sedan 1850 inträffat. Några av de effekter som vi redan kan märka av menar IPCC är:

- Under perioden 1961-2003 har världshavens yta stigit med knappt åtta centimeter. Denna stigning kan dels förklaras med en expansion av havsvattnet i samband med uppvärmning och dels den avsmältning av glaciärer som pågår. Under perioden 1993-2003 har stigningen av vattennivån fördubblats i hastighet och IPCC:s prognoser pekar mot ytterligare stigningar under de kommande åren.
- Extrema väderhändelser har blivit både vanligare och ovanligare. Exempelvis kan vi se ett minskat antal kalla vinternätter och frostdagar samt ett ökat antal varma somrardagar och sommarnätter. Båda dessa trender menar IPCC med stor sannolikhet beror på en ökad växthuseffekt.
- Antalet intensiva tropiska cykloner har ökat under de senaste 35 åren, särskilt över Atlanten. Detta kan sannolikt kopplas till den globala uppvärmningen.
- Den biologiska mångfalden minskar redan idag i rask takt. Vid en fortsatt global uppvärmning riskerar 20-30 procent av jordens växt- och djurarter att dö ut.

FN:s klimatpanel IPCC menar att vi kan förvänta oss ett ökat antal värmeböljor, förvärrad torra i redan drabbade områden, kraftiga skyfall, snöfattiga vintrar, kraftiga stormar och andra extrema väderförhållanden. Hur dessa kommer att drabba de olika kontinenterna beror på den redan befintliga sårbarheten i området samt förmågan till anpassning. Det redan sårbara Afrika söder om Sahara kommer att drabbas av minskad matproduktion, längre torrperioder, minskade vattenresurser och effekter av stigande havsvattenyta. I Asien minskar tillgången på smältvatten från bergsglaciärer och vattentillgångarna kan minska i stora områden, vilket kommer att inverka negativt på mer än en miljard människor år 2050. Den asiatiska kontinenten kan också drabbas av svårare översvämningar längs kusterna, särskilt i stora, tätbebyggda "mega-deltas". I Europa kan vi förvänta oss mer kusterosion, påtagliga effekter på naturmiljön, fler klimatrelaterade naturolyckor, som översvämningar och skogsbränder. 2,5 miljoner européer kommer att drabbas av översvämningar i kustområden. Även övriga kontinenter kommer att drabbas av klimatförändringarna. Arktis pekas ut som ett speciellt utsatt område med tanke på de omfattande effekter som klimatförändringen kommer att innebära på naturliga ekosystem där.²⁷

2.3.2 Utsläpp av växthusgaser

Trenden under 1990-talet har varit långsamt ökande utsläpp från användning av fossila bränslen i de industrialiserade länderna och snabbt ökande i utvecklingsländerna. Globalt ökade dessa utsläpp med 12 procent under perioden 1990-2000. Om trenden håller i sig kommer utsläppen från utvecklingsländerna snart att vara lika stora som de från de industrialiserade länderna, men utsläppen per capita i de industrialiserade länderna är idag i genomsnitt sex gånger större. USA ökade under perioden sina utsläpp med 17 procent. Enbart denna ökning av utsläppen i USA är nästan lika stor som de samlade årliga utsläppen från hela Indien, som har drygt en miljard invånare.²⁸

Huvuddelen av den uppvärmning som har skett sedan år 1950 har mycket sannolikt orsakats av den ökande halten av växthusgaser i atmosfären. Den viktigaste växthusgas som är skapad genom

²⁷ FN:s klimatpanel IPCC 2007

²⁸ Naturskyddsföreningen 2007:b

mänsklig aktivitet är koldioxid. Den skapas i samband med förbränning av fossila bränslen, främst kol och olja.²⁹ USA ensam svarar för en fjärdedel av de globala utsläppen av fossil koldioxid, trots att mindre än 5 procent av världens befolkning bor i landet.³⁰ Koldioxidhalten i atmosfären har ökat med drygt 35 procent sedan mitten av 1800-talet. Samtidigt har också andra växthusgaser samt halterna av partiklar i atmosfären ökat som ett resultat av människans aktiviteter. Denna samlade påverkan av ökande växthusgaser och partikelhalter ger en ökad strålning till markytan, som värms upp. Uppvärmningen är inte jämnt fördelad över jorden. Över Arktis och landområden på norra halvklotet är uppvärmningen betydligt större- över Arktis är den ungefär dubbelt så stor som det globala medelvärdet. Över södra halvklotets havsområden och i norra Atlanten är uppvärmningen mindre än det globala medelvärdet. Ökande halter av växthusgasutsläpp i atmosfären kommer att leda till en fortsatt uppvärmning.³¹ För att begränsa ökningen måste vi minska utsläppen av växthusgaser i industrialiserade länder med 70-90 procent under det kommande seklet.³²

2.3.2.1 Kyotoprotokollet

Kyotoprotokollet, som trädde i kraft år 2005, kom till på initiativ av FN efter Riokonferensen 1992 just för att reglera utsläppen i i-länder.³³ Protokollet omfattar reglering av utsläpp av sex växthusgaser: koldioxid, metan, dikväveoxid och de industriella gaserna HFC, PFC och svavelhexafluorid (SF₆). När protokollet undertecknades bedömdes resultatet bli att utsläppen från i-länderna skulle minska med cirka 5 procent under perioden 1990 till 2008. Efter mötet i Kyoto 1997 tog det fyra år för parterna att enas om tolkningen. Förhandlingarna avslutades först under hösten 2001 med en rad kompromisser som delvis vattnade ur det ursprungliga åtagandet. Bland annat kan länderna uppfylla en stor del av sina åtaganden genom att köpa utsläppsutrymme från andra (så kallade flexibla mekanismer enligt Kyoto-avtalet). Dessutom gjordes det möjligt att kvitta utsläpp från fossila bränslen mot kolupptag i skog och mark.³⁴

Innan protokollet var klart hade USA hunnit få en ny president som år 2001 deklarerade att landet inte avsåg att fullfölja sitt Kyoto-åtagande, eftersom protokollet bara omfattade tjugo procent av världens befolkning. Han menade att åtgärderna skulle skada USA:s ekonomi. Som alternativ till Kyotoprotokollet presenterade president George W. Bush en nationell klimatpolicy våren 2002 med frivilliga mål, vilket väntas leda till att utsläppen från USA istället kommer att öka med 30 procent under perioden 1990-2010. Denna utsläppsökning i USA, i kombination med fullt utnyttjande av utsläppshandel och kolsänkor³⁵, beräknas resultera i att i-länderna sammantaget ökar sina samlade utsläpp med 9 procent istället för att minska dem med drygt 5 procent under perioden 1990-2012.³⁶ Den 6-8 juni 2007 äger ett G8-möte rum där en uppföljning och fortsättning av Kyotoprotokollet står först på dagordningen. USA kommer att delta under hela mötet, Länder som Kina, Indien och Brasilien kommer att delta under mötets sista dag.

En fortsatt uppvärmning och höjning av vattenytans nivå efter år 2010 är enligt IPCC trolig även om växthusgaskoncentrationen i atmosfären kan stabiliseras. Det betyder bland annat att avsmältningen av Grönlandsisen kommer att fortsätta. En uppvärmning på mellan 1,6-4,6 grader Celsius kan komma att leda till att hela Grönlandsisen smälter inom några tusen år, vilket skulle leda till en höjning av

²⁹ FN:s klimatpanel IPCC 2007

³⁰ Naturskyddsföreningen 2007:a

³¹ FN:s klimatpanel IPCC 2007

³² Miljödepartementet 2007:1

³³ Svenska FN-förbundet

³⁴ Svenska Naturskyddsföreningen 2007:a

³⁵ I all levande materia binds kol. Genom att kol varaktigt binds i framför allt växtmaterial skapas en så kallad kolsänka. Den mest betydelsefulla kolsänkan utgörs av det kol som årligen lagras i skogarnas ekosystem. (källa: Naturskyddsföreningen 2007:g)

³⁶ Svenska Naturskyddsföreningen 2007:a

havsyntans nivå med omkring sju meter. De utsläpp av koldioxid som vi gör idag kommer att stanna kvar i atmosfären under mer än tusen år och fortsätta bidra till en fortsatt uppvärmning och höjning av havsyntans nivåer.³⁷

2.3.3 Ekosystemen och den biologiska mångfalden

År 2001 tillsatte FN en utvärdering av tillståndet i ekosystemen; Millennium Ecosystem Assessment. Utvärderingen visade att över 60 procent av ekosystemen som människan får av naturen minskar eller utnyttjas på ett ohållbart sätt.³⁸ Den genetiska resursbasen minskar i snabb takt. I vissa regioner har antalet insekter och fåglar minskat i sådan omfattning att det har påverkat pollineringen med konsekvenser för matförsörjningen. Andra ekosystemtjänster som har minskat är dricksvattenrening och dricksvattenkvalitet, skydd mot naturkatastrofer och nedbrytning av avfall. FN:s slutsats är att kapaciteten hos ekosystemen att producera biologiska resurser och ekosystemtjänster har urholkats. Rapporten pekar särskilt ut klimatförändringar, övergödning, förlust av färskvatten i torregioner med åtföljande ökande sårbarhet hos befolkningen samt den globala fiskekrisen som orsaker till det ökande hotet.³⁹

Världens biologiska mångfald har minskat mer de senaste femtio åren än någonsin tidigare. Vid en fortsatt global uppvärmning riskerar en fjärdedel procent av jordens växt- och djurarter att dö ut. Biologisk mångfald är variationsrikedomen inom arter, mellan arter och av ekosystem i landskapet. Denna mångfald ger oss allt från mat och kläder till mediciner och husrum. Dessutom finns det en direkt koppling mellan biologisk mångfald och ekosystemens långsiktiga kapacitet att leverera naturresurser och så kallade ekosystemtjänster.⁴⁰ Om vi fortsätter som nu kommer förlusterna av biologisk mångfald i världen att accelerera fram till 2010. De åtgärder som Millennium Ecosystem Assessment föreslår handlar om att slopa de subventioner som leder till överdrivet nyttjande av bekämpningsmedel och konstgödsel i jordbruket, åtgärder för att hindra klimatförändringarna, marknadsmekanismer för att sätta prislappar på ekosystemtjänster och förbättrade regler och investeringar i skötseln av viktiga ekosystem.⁴¹

2.3.4 Färskvattenbrist

Trycket på färskvattenresursen är alarmerande högt i många områden på jorden med svåra miljökonsekvenser och hård konkurrens mellan användarkategorier i samhällena. Mest vatten drar bevattningsjordbruket med hela 75 procent medan industrin använder 20 procent. Endast 5 procent används för hushållsbruk. I många torrområden har överutnyttjande av vatten lett till sjunkande grundvattennivåer. I andra områden har intensiv bevattning resulterat i försaltning av jordarna. Data på försaltningen är bristfällig, men en grov uppskattning indikerar att 20 procent av all bevattnad mark kan vara utsatt för saltinträngning med stora ekonomiska förluster som följd.⁴²

Den biologiska mångfalden har minskat till och med mer i färskvattensystem än i haven och på land. Ett tydligt exempel på överutnyttjande är att en del av världens stora floder inte längre når havet under delar av året. Behovet av färskvatten, som alltså redan är en trängd resurs i många regioner, förväntas öka med 50 procent när jordens befolkningen växer och inkomsterna stiger. När människor får det bättre ställt ändras dieten till att innehålla mer kött, vilket också är mer vattenkrävande att producera. Förändringen verkar vara särskilt stark i vissa inkomstskikt. Stora delar av befolkningen i

³⁷ FN:s klimatpanel IPCC 2007a

³⁸ Millennium Ecosystem Assessment

³⁹ Miljödepartementet 2007:1

⁴⁰ Miljödepartementet 2007:1

⁴¹ Svenska Naturskyddsföreningen 2007:c

⁴² Miljödepartementet 2007:1

tillväxtländerna kommer att nå just dessa inkomstnivåer under de kommande decennierna samtidigt som vattenförbrukningen förväntas stiga också i redan högkonsumerande OECD-länder. Studier om färskvatten visar också att det finns möjligheter att effektivisera vattenanvändningen väsentligt både i produktions- och konsumtionsledet, bland annat genom effektivare användning av regnvatten skulle vattenbehovet i jordbruksproduktion kunna minska med upp emot en fjärdedel under de närmaste femtio åren. Stora förluster sker i kedjan från produktion till och med konsumtion. Om förlusterna efter skörd (exempelvis genom bättre lagring) i framför allt fattiga länder minskar och förlusterna i sena led minskar i rika länder (genom att mindre mat kastas) skulle vattenåtgången kunna minska med omkring 15 procent. Det finns därför potential att tillgodose en ökad efterfrågan av färskvatten för livsmedel fram till mitten av seklet utan en stor ökning av färskvattenanvändningen, men det kräver att vi förändrar vårt beteende.⁴³

2.3.5 Fiskebestånden

Ungefär 65 procent av fiskbestånden i haven är överfiskade eller på gränsen till överfiskade redan idag. Detta gör i sin tur att de fattiga människor som utgör en majoritet av befolkningen i tropiska kustområden blir än mer sårbara.⁴⁴ En fjärdedel av de vilda fiskbestånden är redan idag utanför säkra biologiska gränser och ytterligare 50 procent är i akut behov av en mer hållbar förvaltning. I Nordatlanten har bestånden av de viktigaste matfiskarna minskat med 90 procent sedan år 1900.⁴⁵

Illegalt fiske är ett stort problem. Ett annat växande problem är det fiske som bedrivs på mycket stort djup i de öppna haven och som genom bottentrålning vid undervattensbergen renrakar havsbotten och förstör viktiga lekområden för fisk. Vid det senaste mötet med konventionen för biologisk mångfald föreslogs att FN skulle införa ett moratorium för bottentrålning i djuphavsområden, men de totalt fem stater som bedriver merparten av fisket blockerade frågan i FN. Fiskkonsumtionen per capita har ökat i världen och studier från FAO, FN:s fackorgan för jordbruk, skogsbruk och fiske, tyder på att den trenden fortsätter och att efterfrågan på fisk stiger med cirka 30 procent under de två närmaste decennierna. Den ökade efterfrågan måste troligen tillgodoses genom odlad fisk, eftersom uttaget av vild fisk har stagnerat och visar sjunkande tendenser trots att nya bestånd upptäckts, att fiskeflottan ökat och att större djup utnyttjas. Det finns risk att möjligheterna att fånga vild fisk kommer att reduceras kraftigt före år 2050.⁴⁶

2.3.6 Avskogningen

Jordens skogar fyller en rad icke-kommersiella funktioner som reglering av klimat, vattenflöden och erosionsskydd. Trots decennier av uppmärksamhet menar FAO att avskogningen fortsätter i en alarmerande hög takt. Huvudskälet är ett ökat behov av jordbruksmark, men också ett ökat behov av bränsle, betydande produktion av pappersmassa och möbeltillverkning. Illegal avverkning är ett annat växande problem. Minskningen sker snabbast i tropikerna, framför allt i Afrika och Sydamerika. I Europa, Ryssland och Kina har skogsplantering, restaurering och naturligt ökad utbredning istället lett till ökad skogsproduktion.⁴⁷

Vid avskogning minskar jordens förmåga att ta vara på koldioxid och därför ökar utsläppen till atmosfären. Avskogningen antas nu svara för hela tjugo procent av de globala koldioxidutsläppen. Det sker också en successiv omvandling av urskog till modifierad skog och till plantager. Beräkningar av efterfrågan av industrived till papper, sågade trävaror och spånskivor tyder på att vi kan förvänta

⁴³ Miljödepartementet 2007:1

⁴⁴ SOU 2004:104

⁴⁵ Miljödepartementet 2007:1

⁴⁶ Miljödepartementet 2007:1

⁴⁷ Miljödepartementet 2007:1

oss en dryg fyrdubbling det närmaste halvseket, men återvinningen av papper antas också öka från dagens cirka fyrtio procent till cirka åttio procent. Utifrån dessa beräkningar kommer behoven av skogsråvara att öka dramatiskt. Det kan i framtiden leda till ett ännu intensivare markutnyttjande och konflikter med andra intressen, exempelvis behov av jordbruksmark och mark för bioenergi liksom med bevarandointressen.⁴⁸

2.3.7 Det ökade energibehovet

Den förväntat tredubblade efterfrågan på energi i framtiden kommer att leda till mycket kraftiga ökning av koldioxidutsläppen om vi inte radikalt ställer om energisystemen. Redan idag ligger utsläppen ungefär 2-4 gånger högre än vad som på 50-100 års sikt kan tillåtas om det ska gå att klara EU:s mål om högst två graders temperaturhöjning. Samhällena måste före år 2050 klara att både halvera utsläppen och tillgodose en globalt starkt ökad efterfrågan på energi.⁴⁹

De viktigaste områdena är effektiv energianvändning i alla sektorer, förnybara energikällor, att undvika avskogning, nya energisnåla transportsystem liksom livsmedelsförsörjningens utformning och val av diet. Det finns en stor outnyttjad potential för energieffektivisering i Sverige och EU. Miljödepartementet menar att teknik för att lösa problemet finns, men att den används i alltför begränsad omfattning idag.⁵⁰ Bioenergi skulle kunna ersätta fossila energislag och mildra växthuseffekten, men kräver stora markytor och mycket vatten. Även om ytor motsvarande fyra – sju gånger jordbruksarealen i Europa tas i anspråk kommer det inte att kunna täcka mer än 15-20 procent av det framtida globala energibehovet. Dessutom skulle det gå åt lika mycket vatten som för hela livsmedelsproduktionen.⁵¹ Det är också viktigt att förstå var markytor till bioenergi skulle kunna tas. Energiefterfrågan kommer att öka starkt i tillväxtländer som Kina och Indien, men där är en stor del av den lämpliga odlingsmarken redan uppodlad. Det är framför allt i Afrika och Latinamerika som det finns stora ouppodlade ytor, men ökade uttag av biomassa i dessa områden riskerar ge negativa konsekvenser för regnskogsområden och den biologiska mångfalden. En möjlighet som nu undersöks exempelvis i Indien är att odla bioenergi på mark som inte kan användas för livsmedelsproduktion, så kallade 'wastelands'. Det kan dock få betydande negativa effekter för de mest fattiga som ofta är beroende av sådana marker för sin överlevnad. Intensiv odling innebär ofta bekämpningsmedel och kemikaliespridning liksom gödsling med övergödning i omgivande vatten som följd. Monokulturer ger risk för andra effekter som erosion och minskad biologisk mångfald. Sverige har, liksom flera tillväxtländer som Brasilien, Kina och Indien, höga ambitioner att producera bioenergi.⁵²

2.3.8 Svårigheter med att överblicka produktkedjorna

De långa produktkedjorna från råvara till slutkonsument i en globaliserad ekonomi minskar möjligheten att överblicka effekter på miljö och hälsa i de olika leden och försvårar för enskilda länder att ingripa. De snabbväxande länderna har byggt institutioner för ekonomisk utveckling, men saknar oftast tillräckligt effektiva institutioner för att begränsa miljöeffekterna. Länder som Kina och Indien har mycket allvarliga miljöproblem med förorenat vatten, floder som inte längre når havet och luft som är så förorenad att den orsakar hundratusentals dödsfall varje år. Mest utsatta blir de fattiga länder som inte kunnat bygga institutioner vare sig för att få igång ekonomisk utveckling eller att skydda sin miljö genom åtgärder för hållbar utveckling. Det är också i många av dessa områden som klimathoten kommer att drabba svårast. Råvaror och produkter rör sig idag fram och åter över kontinenterna innan produkten till slut når butikshyllan och slutkonsumenten. Ett exempel fisk som

⁴⁸ Miljödepartementet 2007:1

⁴⁹ Miljödepartementet 2007:1

⁵⁰ Miljödepartementet 2007:1

⁵¹ Miljödepartementet 2007:1

⁵² Miljödepartementet 2007:1

fångas i Nordatlanten, skeppas till Holland för omlastning till Kina, där den fileas och fryses. Därefter sänds den frysta fisken till Frankrike, där den tinas, delas och paneras för att som fiskpinnar frysas och distribueras vidare till slutkonsumenter i exempelvis Sverige.⁵³

Kina har alltmer blivit världens fabrik för allt från elektronik till sportartiklar och leksaker. Råvarorna kommer från alla världens hörn: Metaller från gruvor i Afrika eller skogsråvara från omgivande länder i Sydostasien- inte sällan illegalt avverkad. För det företag som distribuerar slutprodukten i Sverige kan det vara mycket svårt att följa leden bakåt och uppskatta miljöeffekterna. Miljödepartementet menar i sin senaste promemoria att det är viktigt att man ger stöd till sådana organisationer i Sverige och i tillväxtländer, som verkar för att upplysa såväl återförsäljare som slutkonsumenter om miljöeffekter i produktkedjorna.⁵⁴

2.3.9 Utmaningar inför framtiden

Under de senaste 50 åren har jordens befolkning fördubblats, spannmålsproduktionen har tredubblats, energikonsumtionen fyrdubblats och de ekonomiska aktiviteterna femdubblats.⁵⁵ Nya tillväxtprognoser visar att den globala ekonomin kan komma att tre- eller fyrdubblas under det närmaste halvsekle.⁵⁶ På Världstoppmötet om en hållbar utveckling i Johannesburg 2002 konstaterades att människors ekonomiska aktiviteter överskrider jordens bärkraft med cirka 25 procent. Ungefär 15 procent av jordens befolkning svarar för cirka 55 procent av konsumtionen. Det vilar därför ett särskilt stort ansvar på industriländerna att utveckla långsiktiga, hållbara produktions- och konsumtionsmönster. Rika länder måste också föra en politik som ger fattiga länder möjlighet att exportera jordbruksprodukter och andra varor på rättvisa villkor.⁵⁷ Arbetet med att sänka utsläppsnivåerna måste ske i en global ekonomi där efterfrågan på energi samtidigt förväntas tredubblas under de närmaste femtio åren.⁵⁸ För att klara att uppnå dessa mål krävs stora omställningar i framför allt energi- och trafiksystemen.⁵⁹ Miljödepartementet menar att det redan finns teknik för energieffektivisering och redskap för energieffektiv samhällsplanering, men att det krävs starkare incitament och en politik som kan övervinna de olika barriärerna på vägen.⁶⁰

Situationen försvåras också av att många problem måste åtgärdas i ett globalt system med stora institutionella brister både på multilateral och nationell nivå. Svag eller obefintlig lagstiftning och korruption förhindrar en långsiktigt inriktad hushållning med naturresurser och ger spelrum för kortsiktig rovdrift.⁶¹ Ett exempel är den snabba avskogning som just nu pågår i Indonesien. Sedan 1980-talet har Indonesien hamnat i toppen bland världens massaproducenter. I Indonesien finns ett av världens tre kvarvarande stora regnskogsområden (de andra ligger i Amazonas och Centralafrika). 2 miljoner hektar, motsvarande halva Schweiz, försvinner varje år enligt Världsbanken. Tusentals djur och växter som bara finns i den indonesiska regnskogen hotas av utrotning. Sumatra-tigern, sumatranoshörningen och orangutangen är akut hotade liksom de folkgrupper som lever där. Sumatras och Borneos ursprungsfolk berövas sina hävdvunna marker, sin försörjning och sin kultur. Regnskogen omvandlas till plantager med oljepalm eller akacia, som används till pappersmassa. En av de största drivkrafterna bakom skövlingen är just pappersmassaindustrin. Sedan 1980-talet har Indonesien hamnat i toppen bland världens massaproducenter. Råvarubehovet uppskattas vara fyra gånger så

⁵³ Miljödepartementet 2007:1

⁵⁴ Miljödepartementet 2007:1

⁵⁵ SOU 2004:104

⁵⁶ SOU 2004:104

⁵⁷ SOU 2004:104

⁵⁸ Miljödepartementet 2007:1

⁵⁹ SOU 2004:104

⁶⁰ Miljödepartementet 2007:1

⁶¹ Miljödepartementet 2007:1

stor som tillgången på lagligt virke i landet. Korruption, bristande myndighetskontroll, illegala avverkningar och privata säkerhetsstyrkor som tystar protester har hittills möjliggjort den indonesiska pappersmassabranschens snabba expansion. Samtliga pappersmassafabriker i Indonesien är uppbyggda med svensk medverkan: Svenska maskiner, svensk finansiering och kreditgivning och svenskt kunnande. En mycket stor andel av indonesisk pappersmassa säljs via svenska handelshus till Asien och EU, men även till Sverige. Svenska företag är inblandade i planerna för ytterligare ett massabruk, "UnitedFiberSystems" i Kalimantan. Bruket projekteras för en årlig produktionskapacitet på 600 000 ton, vilket gör det till ett av de största i Indonesien. Naturskyddsföreningen menar att råvarubehovet till den nya industrin kan förväntas medföra skövling av ytterligare tiotusentals hektar regnskog.⁶²

Alla länder måste värna om en politik som främjar fred och säkerhet som grund om utvecklingen ska kunna bli hållbar. Vi är alla numera beroende av varandra som aldrig förr. Den sorts svåra problem som vi människor står inför, exempelvis fattigdom och svält, hiv/aids, malaria, globala miljöhot och terrorism, går inte att lösa enbart på nationell nivå. Dessa problem kräver ett gemensamt ansvar och ett internationellt samarbete. Vår livsstil och politik påverkar och påverkas av andra. Sverige har inte bara ett ansvar för att bidra till en rättvis och hållbar värld, utan vi har också ett intresse av det.⁶³ Ett exempel är att vi i Sverige genom miljömärkning har lyckats minska de farliga ämnena i tvättmedel. Bland annat har den miljöfarliga tensiden LAS så gott som försvunnit. I Sverige finns också många fosfatfria tvättmedel och i övriga har fosfatmängden per tvätt halverats. Men att miljöanpassa svenska tvättmedel räcker inte för att rädda Östersjön. Tvättmedlen måste förbättras i de länder som har dålig avloppsrening. Om ett fosfatvättmedel används i en svensk stad längs östersjökusten fångas nittiofem procent av fosfatmängden upp i ett reningsverk. Bidraget till ökad övergödning blir litet. I exempelvis Polen passerar det mesta av fosfor sannolikt genom reningsverket och släpps ut i Östersjön. Ändå finns fosfat i praktiskt taget alla polska tvättmedel.⁶⁴ Samtidens och framtidens stora frågor angår oss alla och utmaningarna som vi gemensamt står inför måste hanteras genom ett internationellt samarbete.⁶⁵

Även om vi alla påverkas av frågor som global uppvärmning, uttunning av ozonlagret, långväga luftföroreningar, minskad biologisk mångfald eller överexploatering av såväl förnybara som icke-förnybara naturresurser är konsekvenserna mer tydliga på vissa platser på jorden än på andra. Uttömningen av kol kommer att få störst konsekvenser i de delar av samhället som är mycket beroende av kol liksom förbrukningen av vedbränsle kommer att få ödesdigra effekter på landsbygdssamhällen som är beroende av ved för uppvärmning och matlagning. Överkonsumtion är visserligen en global miljöfråga, men den påverkar den som köper den stora mängden varor helt annorlunda än den som får bära bördan i form av nedsmutsning eller exploatering av arbetskraft. Miljöbördan är ojämnt fördelad över världen och att denna ojämlighet ofta är skapad av politisk makt och ekonomiska intressen.⁶⁶ Gemensamma resurser, som de stora haven med fisk och andra marina resurser, sjöar, vattendrag, luftmassor och ekosystemtjänster som pollinering och vattenrening, är inte prissatta. De måste förvaltas för att inte överutnyttjas. Stigande priser på biologiska resurser kan medföra ett mer effektivt utnyttjande av till exempel vatten och en lägre per capita-konsumtion av exempelvis kött. Högre priser på resurser som skog och fisk riskerar att snarare leda till ytterligare exploatering och ökade illegala uttag.⁶⁷ Många av problemen kräver internationella överenskommelser och initiativ, men trögheten i befintliga strukturer och politiska system gör att det är osäkert om det kommer att kunna ske tillräckligt snabbt. Multilaterala överenskommelser

⁶² Svenska Naturskyddsföreningen 2007:d

⁶³ SOU 2004:104

⁶⁴ Svenska Naturskyddsföreningen 2007:e

⁶⁵ SOU 2004:104

⁶⁶ Skolverket 2002:34-35

⁶⁷ Miljödepartementet 2007:1

förutsätter att de stater som ingår har legitimitet och regelverk som är verkningsfulla i sina egna territorier. Ofta är så inte fallet och det kommer i många fall att ta tid innan sådana förutsättningar har vuxit fram. Därför måste också andra vägar prövas, vilket ställer krav på fortsatt diskussion om vilka dessa vägar kan vara och vem som kan ta initiativ.

En sådan idé är utsläppsrätter⁶⁸. I Kyotoprotokollet listas tre så kallade flexibla mekanismer. Flexibla mekanismer är åtgärder mot klimatpåverkan som kompletterar utsläppsminskande insatser i det egna landet och som det land som genomför dem får tillgodoräkna sig som egna förbättringar. En av de flexibla mekanismer som specificeras i Kyotoprotokollet är att handel med utsläppsrätter, Emissions Trading (ET), ska vara möjlig mellan de länder som har gjort utsläppsåtaganden. En sådan handel kan betyda att ett land som minskar sina utsläpp mer än vad landet behöver kan sälja detta "överskott" till ett land som har svårare att minska sina utsläpp. För att minska koldioxidutsläppen från kraftverk och tung industri har EU infört något som kallas för handel med utsläppsrätter. Handeln sköts via en börs. Systemet bygger på att energiintensiva industrier och kraftverk inom EU för en viss tidsperiod tilldelas ett maximerat antal utsläppsrätter. De företag som vill göra fler utsläpp än sin tilldelning måste köpa ytterligare utsläppsrätter från andra företag som har möjlighet att minska sina utsläpp. Inom EU startade år 2005 ett system för utsläppshandel mellan stora anläggningar. Systemet omfattar cirka 30 procent av EU:s totala koldioxidutsläpp. Sveriges riksdag har sagt att vi inte ska utnyttja dessa möjligheter för att minska våra utsläpp och att de minskningar som vi tagit på oss ska förverkligas i Sverige. Privatpersoner kan också köpa utsläppsrätter. Genom att göra det minskar man tillgången och driver samtidigt upp priset, vilket påskyndar företagets utveckling av energisnålare system. Naturskyddsföreningen menar att handeln med utsläppsrätter har vissa "barnsjukdomar", men att det är trots allt är det starkaste styrmedlet som EU har i sin hand. Man menar att köp av en utsläppsrätt är en moralisk handling som ligger i linje med filosofen Emmanuel Kants definitioner av en god handling: En god handling kännetecknas av att världen blir bättre om alla andra gör som du.⁶⁹

2.4 Hållbar utveckling i Sverige idag

Sverige upplevde en mycket aktiv period under 1985-1990 vad gäller den nationella miljöpolitiken. Då tillkom många nya miljölagar, en stor del av de miljömål som gäller idag fastslogs och flera viktiga anslag på miljövårdsområdet tillkom eller höjdes. Svenska Naturskyddsföreningens miljömärkning av produkter startade i slutet av 1980-talet. Efter Riokonferensen blev Agenda 21 snabbt ett välkänt begrepp som ledde till oräkneliga lokala initiativ över hela landet. Kommunernas starkare position i det svenska samhället, deras närhet till medborgarna och ett behov av nya arbetsformer underlättade spridningen av begreppet lokal Agenda 21. Den lokala uppföljningen av Agenda 21 i Sverige byggde uteslutande på frivilligt engagemang. Landets kommuner tvingades inte satsa på lokal Agenda 21, utan det skedde helt av fri vilja. Under första halvan av 1990-talet upplevde Sverige sedan en kraftig lågkonjunktur och en arbetslöshet som saknar motsvarighet sedan andra världskriget. Detta tillsammans med medlemskapet i EES och EU samt ett svagare miljöpolitiskt ledarskap menar man på Naturskyddsföreningen har lett till att Sveriges miljöarbete har bromsats upp och i vissa hänseenden till och med försämrats.⁷⁰

EU är en viktig arena för såväl det svenska, nationella, som det globala arbetet för en hållbar utveckling och för utbildningens roll i denna utveckling. Sverige driver inom EU särskilt frågor om ökad energieffektivisering, miljöteknik och klimat. Samtidigt verkar Sverige för att EU ska vara en pådrivande global aktör i arbetet med hållbar utveckling. Vid sidan av EU är såväl Östersjösamarbetet som Nordisk Samverkan viktiga forum för hållbar utveckling i Sverige. Baltic 21 är en Agenda 21 för

⁶⁸ Läs mer om utsläppsrätter här: <http://skarv.snf.se/snf/co2/index.asp>

⁶⁹ Svenska Naturskyddsföreningen 2007:e

⁷⁰ Svenska Naturskyddsföreningen 1996

Östersjöregionen. Den antogs 1998 av utrikesministrarna för Danmark, Estland, Finland, Island, Lettland, Litauen, Norge, Polen, Ryssland, Sverige och Tyskland. Baltic 21 gällde ursprungligen samarbetet inom sju områden som ansågs ha en avgörande betydelse för en hållbar utveckling inom regionen: jordbruk, energi, fisk, skogsbruk, industri, turism och transporter. Vid ett möte år 2000 utökades listan med utbildning.⁷¹

Tidigare erfarenheter har visat att det krävs politiska ingripanden. Vissa miljöproblem har minskat samtidigt som tillväxten i Sverige har ökat, men inte som en följd av tillväxten utan genom politiska beslut och styrmedel.⁷² Sedan 1990 har vår ekonomi vuxit med trettiosex procent samtidigt som utsläppen har minskat med sju procent.⁷³ Dagens och morgondagens utmaningar spänner över helt nya skalor såväl i tid som rum. Tidigare miljöproblem kändes in på skinnet på den aktuella generationen. De nya måste hanteras utifrån ett perspektiv som tar oss många generationer framåt.⁷⁴ Egna åtgärder är en förutsättning för trovärdigheten internationellt och Miljödepartementet betonar Sveriges och andra i-länders ansvar att gå före. I förhållande till sin storlek har Sverige hittills haft ett betydande inflytande på den internationella agendan och på utvecklingen i frågor om miljö och hållbar utveckling. En av förutsättningarna för detta har varit att vi relativt tidigt införde nya bestämmelser på miljöområdet som tillståndsprövning av bland annat industrin. Sverige var också tidigt framme med ekonomiska styrmedel på miljöområdet och har genom miljö kvalitetsmålen en unik struktur för miljöarbetet.

Men vi har själva stora svårigheter att klara flera av de av riksdagen antagna miljö kvalitetsmålen. Skogs- och jordbruk behöver fortfarande utvecklas så att miljö påverkan minskar. Östersjön är illa ute. Sverige har Europas bensintörstigaste bilar. Miljödepartementet anser därför att Sverige måste bli mer konsekvent i sin politik inom olika områden. Det är viktigt att ha ambitiösa mål, men det räcker inte. Incitamentsstrukturen behöver ses över. Det är nödvändigt att miljöambitionerna får genomslag också inom andra politikområden. Vad är det som gör att just Sverige har så bensinkrävande bilar? Varför byggs nya hus som gör åt upp till 150 kWh/m² när det går att bygga så att det går åt endast en femtedel- något som också skulle spara pengar för de boende? Smart samhällsplanering och infrastruktur kan minska transportberoendet i stadsområden och därigenom spara tid och kostnader för medborgarna utan att förstöra tillgängligheten. Intressanta lösningar kan bädda för samarbeten med stora tillväxtländer som till exempel Indien eller Kina- något som också kan ge givande forskningssamarbeten, teknikutveckling och affärsmöjligheter. I Miljödepartementets promemoria ges den svenska regeringen följande rekommendationer:⁷⁵

1. Städa framför egen dörr och sök samarbete med tillväxtländer
2. Verka för internationella överenskommelser
3. Mobilisera näringslivet och sätt fokus på hållbar handel
4. Mobilisera det civila samhället
5. Skapa rätt ekonomiska incitament
6. Gör offentlig sektor till motor för en hållbar utveckling
7. Satsa på forskning för hållbar utveckling.

Under punkt 4, Mobilisera det civila samhället, menar man att man måste se till att alla utbildas i frågor om hållbar utveckling. För att klara det måste man ge stöd till enskilda organisationer som verkar för hållbar utveckling och för transparens i de globala värdekedjorna.

⁷¹ SOU 2004:104

⁷² Miljödepartementet 2007:1

⁷³ Reinfeldt 2007

⁷⁴ Miljödepartementet 2007:1

⁷⁵ Miljödepartementet 2007:1

Erfarenheter från tidigare miljöpolitik visar att viktiga framgångsfaktorer är samsyn bland forskare, en insikt om problemen hos olika andra aktörer, medborgare, politiker och näringsliv, för vilket media har en viktig roll, ledarskap samt möjlighet till utveckling av tekniska eller andra lösningar som accepteras av genomförande aktörer. Miljödepartementet menar att de flesta av dessa faktorer faktiskt finns på plats just nu. IPCC:s rapporter uppvisar stor vetenskaplig enighet, media ägnar frågan stor uppmärksamhet och medborgarna reagerar. En nyligen genomförd intervjuundersökning med cirka 2 500 svenskar, som Demoskop har gjort på uppdrag av TV4, visar att sju av tio svenskar är ganska eller mycket oroad över klimatförändringarna. Fyra av tio kan tänka sig att sänka sin levnadsstandard för miljöns skull och hela nio av tio av de tillfrågade tycker också att det är viktigt att själv göra något för att bidra till en bättre miljö.⁷⁶ Det finns befintlig, till och med beprövad, teknik som kan avsevärt minska energiåtgången i exempelvis nya byggnader. Det går att stimulera företagen att utveckla fossilfria tekniker inom energi och transporter och det går att satsa på en transportsnål infrastruktur. Det finns också växande marknader för sådana system och tekniker. Miljödepartementet menar att det som nu krävs är politiska initiativ och ett näringsliv som "öppnar dörren".⁷⁷

2.5 Utbildning för hållbar utveckling

Miljöutbildning, som utgör en av grunderna för utbildning för hållbar utveckling, lyftes fram som angelägen redan vid Stockholmskonferensen om den mänskliga miljön 1972. Utbildningsfrågorna var inte framträdande i Brundtlandrapporten, men i handlingsprogrammet från världstoppmötet i Rio de Janeiro är utbildningsfrågorna i centrum och hela kapitel 36 i Agenda 21 ägnas åt dem.⁷⁸ Året efter Rio-konferensen tillsatte Unesco en internationell kommission om utbildningen i framtiden, där man lyfter fram hållbar utveckling som en avgörande fråga. Rapporten strukturerar sitt resonemang om lärande om hållbar utveckling utifrån följande grundprinciper:

- Lära för att veta
- Lära för att göra
- Lära för att vara
- Lära för att leva tillsammans

Vid flera tematiska FN-konferenser och toppmöten under 1990-talet har utbildningens viktiga roll understrukits: Wien 1993 om mänskliga rättigheter, Kairo 1995 om befolkning och utveckling, Köpenhamn 1995 om social utveckling, kvinnokonferensen i Peking 1995, konferenserna i Rom 1996 om säkra livsmedel och Istanbul 1996 om säker bosättning. Vid slutet av 1997 anordnade Unesco en konferens i Thessaloniki om utbildning för hållbar utveckling, där människors roller och ansvar stod i centrum, och år 2000 anordnade man The World Education Forum i Dakar, Senegal. Mot bakgrund av just utbildningens viktiga roll för hållbar utveckling beslutade konferensen om en handlingsplan med sex mål som handlade om rätten till utbildning. Alla människor ska få en god grundläggande utbildning som är kostnadsfri, vilket är en rätt som inte minst ska gälla flickor och andra grupper i samhället som löper risk att missgynnas. Målen ska ha uppnåtts senast 2015. Konferensen i Dakar innebar starten av den så kallade Education För All-processen; EFA-processen. På Världstoppmötet i Johannesburg antogs en omfattande genomförandeplan. Perspektivet hållbar utveckling ska genomsyra både formell, icke-formell och informell utbildning och lärande på alla nivåer, från förskola till universitet. Utbildningen ska inkludera demokrati och bidra till att hindra spridning av smittsamma sjukdomar som hiv/aids. I linje med mötets förslag på att proklamera ett årtionde för utbildning för hållbar utveckling förklarade FN:s generalförsamling i december 2002 perioden 2005-

⁷⁶ Demoskop

⁷⁷ Miljödepartementet 2007:1

⁷⁸ Agenda 21, kapitel 36

2014 som ett årtionde för utbildning för hållbar utveckling. Unesco fick i uppgift att leda arbetet och utarbeta rekommendationer till medlemsländernas regeringar. Dessa ska handla om hur utbildning för hållbar utveckling ska kunna integreras i utbildningspolitiken och få genomslag på alla utbildningsnivåer. År 2003 antogs fem principer för utbildning i hållbar utveckling av miljöministrarna i Europa, Kaukasus, Centralasien och Nordamerika vid ett FN-anordnat möte i Kiev:

- Utbildning för hållbar utveckling är till sin natur sektorsövergripande. Den omfattar ekonomiska, sociala och miljömässiga dimensioner. Delaktighet och helhetssyn ska präglade utbildningen.
- Studerande på alla nivåer ska uppmuntras till kritiskt tänkande och reflektion. Det är en förutsättning för ett konkret handlande för en hållbar utveckling.
- Hållbar utveckling ska behandlas i alla utbildningar och på alla nivåer, inklusive yrkesutbildning och vidareutbildning.
- Utbildning är en livslång process. Den omfattar formell, icke formell och informell utbildning.
- Det övergripande målet för utbildning för hållbar utveckling är att ge medborgarna förutsättningar och makt att agera för en bättre miljö. Detta kräver att utbildningen är processorienterad och deltagarstyrd.⁷⁹

Också i den svenska nationella strategin för en hållbar utveckling understryks vikten av utbildning som en avgörande faktor för att nå hållbar utveckling. Enligt strategin är det nödvändigt att utbildning från förskolan till högskolan, och i folkbildningen, genomsyras av perspektivet hållbar utveckling. Det ställer krav inte bara på utbildningens omfattning och innehåll, utan också på det sätt på vilken den genomförs. Strävan är att integrera de ekonomiska, sociala och miljömässiga dimensionerna, vilket innebär att utbildning om ekonomisk tillväxt måste ses i ljuset av vad som är socialt och miljömässigt acceptabelt. Utbildningen måste också karaktäriseras av demokratins grundläggande värden, elevaktivitet och av medinflytande för de studerande.⁸⁰

Med start vid Rio-konferensen har utbildningsfrågorna fått en allt större plats i diskussionerna kring en hållbar utveckling och en medvetenhet om att människors kunskaper och lärande är en central förutsättning för hållbar utveckling har vuxit fram. Kunskapsspridning och lärande är en förutsättning för att människor ska kunna möta de utmaningar som världen står inför. Vad vi människor lär oss och hur vi omsätter detta i handling är alltigenom avgörande för om en hållbar utveckling ska bli möjlig.⁸¹

2.5.1 Utbildning för hållbar utveckling i samhälle och skola

På den internationella Unescokonferensen i Thessaloniki 1997, *Education for a Sustainable Future*, bestämdes bland annat att alla utbildningsplaner som berör hållbarhet skulle betona medborgarskap. Den i miljösammanhang traditionellt viktiga naturvetenskapliga undervisningen måste balanseras med studier av samhällsvetenskap och humaniora. Lärandet om samspelet mellan ekologiska processer måste knytas ihop med diskussioner om marknadskrafter, kulturella värderingar, rättvist beslutsfattande, statens agerande och miljöpåverkan av mänskliga aktiviteter på ett holistiskt sätt som visar på ett komplext beroendeförhållande. Elever behöver lära sig att reflektera kritiskt över sin plats i världen och tänka på vad hållbarhet betyder för dem och deras samhälle. De behöver träna sig i att se alternativa sätt att leva och planera samhället. De behöver träna sig i att utvärdera alternativa

⁷⁹ SOU 2004:104

⁸⁰ SOU 2004:104

⁸¹ SOU 2004:104

framtidbilder, hur man kan diskutera och rättfärdiga val mellan olika bilder och planera för att uppnå det man väljer samt delta i samhällslivet för att se resultaten av valen. Detta, menade man, är färdigheter som är grunden för ett gott medborgarskap och gör utbildning för hållbarhet till en del av processen att skapa en välinformerad, medveten och aktiv befolkning. Genom detta sätt kan utbildning om hållbarhet också bidra till demokrati och fred.⁸² Mike Ward och Kim Ward, ansvariga för Southern African Development Communitys Miljöutbildningsprogram, menar att utbildning för hållbarhet måste stödja vår förmåga att hitta information, utforska och ifrågasätta på många nivåer, handla samt dela med oss och rapportera om vårt arbete. Vi måste ta individuella beslut och göra livsstilsval samt engagera oss i lokala samhällsinitiativ, och utifrån de intressen och erfarenheter som vi vinner på lokal nivå, forma koalitioner med samhällen i andra länder som kämpar med liknande frågor eller med vilka vi kan dela med oss och lära.⁸³

Undervisning om miljöfrågor har sedan 1960-talet varit en del av verksamheten i svenska skolor. Fokus låg till att börja med på naturmiljön och den skada som hade åsamkats den. Miljöundervisningen fick en ökad betydelse på 1970-talet genom bland annat FN:s Stockholmskonferens, då försurningen av de svenska skogarna och sjöarna var en viktig fråga. De fattiga länderna var delvis kritiska till innehållet och menade att också människans livskvalitet måste vara en del av lösningen. Detta ledde till beslut om att miljöundervisningen skulle gälla också sociala, kulturella, ekonomiska och politiska frågor, men förslagen fick ingen större genomslagskraft. Vid konferensen i Rio fann man det därför nödvändigt att tala om utbildning för miljö och utveckling. Under 1990-talet började begreppet miljöundervisning alltmer ersättas med begreppet utbildning för hållbar utveckling.⁸⁴

De tre olika traditionerna inom miljöundervisning som man brukar tala om är:

- **Faktabaserad miljöundervisning.** Tog form under miljöundervisningens framväxt under 1960- och 1970-talet. Denna tradition byggde på en tilltro till vetenskapen som lösning på människors problem. Betraktar miljöproblem främst som ett kunskapsproblem som måste åtgärdas genom information till allmänheten. Fokus i undervisning ligger på en förmedling av pedagogiskt tillrättalagda fakta och begrepp. Utifrån dessa objektiva fakta förväntas eleverna ta ställning och handla.
- **Normerande miljöundervisning.** Under 1980-talet utmanas den traditionella synen på miljöfrågor och miljöundervisning i exempelvis grundskolans styrdokument. Även i den samhälleliga debatten sker en nyorientering, främst som en effekt av kärnkraftsomröstningen. Denna miljöundervisningstradition karaktäriseras av en betoning på värde- och värderingsproblematiken. Särskilt betonas kopplingen mellan att ta miljömoraliska ställningstaganden och en kunskapsbaserad argumentation. Miljöproblemen betraktas som en konflikt mellan människan och naturen. För att lösa problemen måste människan inrätta sitt liv och samhället efter den vetenskapliga kunskapen om naturen. Vetenskaplig kunskap ses som normerande; den föreskriver bestämda värderingar och efterföljande handlingar. Olika vetenskapliga experter bör därför vara de som vägleder människor hur de bör tänka kring miljöfrågor. Utgångspunkten är ett kausalt samband mellan kunskap om miljöproblem, miljövänliga värderingar och ett miljövänligt beteende.
- **Utbildning i hållbar utveckling.** Denna tradition kan sägas vara en utveckling av den föregående. Den utvecklades under 1990-talet som en följd av FN:s Rio-konferens och den debatt som följde på arbetet med Agenda 21. Inom denna tradition handlar miljöarbetet om konflikter

⁸² Skolverket 2002:25

⁸³ Skolverket 2002:38

⁸⁴ Skolverket 2002:10

mellan olika mänskliga intressen. Vetenskapen ger därför ingen given moralisk vägledning och dessutom rymmer vetenskapen en rad motstridiga uppfattningar. Miljöproblemet utvidgas och ses som förknippad med hela samhällsutvecklingen. Detta perspektiv sätter de demokratiska processerna i centrum.⁸⁵

2.5.2 Skolans styrdokument

I skollagen talas om "respekten för vår gemensamma miljö" och i läroplanerna om "ett personligt förhållningssätt till de övergripande och globala miljöfrågorna" liksom om "en hållbar utveckling". I läroplanerna finns dessutom tydliga skrivningar om värdegrundsfrågor, kritiskt tänkande och handlingskompetens, vilka alla är centrala för utbildning för hållbar utveckling. Redan i kursplanerna 94/95 liksom i tidigare kursplaner fanns mål för miljöundervisning inskrivna. I samband med revideringen av kursplanerna under 1998-2001 förtydligades och knöts dessa mål tydligare till begreppet hållbar utveckling- ett arbete som fortsätter under pågående revideringar av kursplanerna.⁸⁶

Miljö är också ett område som i många kommunala skolplaner framhålls som ett prioriterat område. Man förklarar i dessa att perspektivet ska ha en framträdande plats i undervisningen och i vissa fall om att det ska genomsyra all undervisning. Skolverket menar dock att de flesta av formuleringarna om miljöundervisningen i skolplanerna innehållsmässigt kan hänföras till den normerande miljöundervisningstraditionen. De handlar om att eleverna ska anta miljövänliga värderingar och handlingssätt och att skolans miljöarbete ska anpassas. Retoriken är hämtad från naturvetenskapen och handlar om sådant som kretslopp och ekologisk grundsyn. Både begreppet och perspektivet hållbar utveckling saknas i de skolplaner som Skolverket granskade i undersökningen *Hållbar utveckling i skolan*. Undersökningen visade att miljö är ett område som i många kommunala skolplaner framhålls som ett prioriterat område. Man förklarar i dessa fall att perspektivet ska ha en framträdande plats i undervisningen, i vissa talas om att det ska genomsyra all undervisning. Innehållsmässigt menar man att formuleringarna om miljöundervisningen kan hänföras till den normerande miljöundervisningstraditionen; det handlar om att eleverna ska anta miljövänliga värderingar och handlingsmönster och att skolans verksamhet ska miljöanpassas. Retoriken är främst hämtad från naturvetenskapen och handlar om exempelvis kretslopp och ekologisk grundsyn. Både begreppet och perspektivet hållbar utveckling saknas i de skolplaner som granskades i undersökningen. Demokratifrågor har också en mycket framträdande plats i skolplanerna. Det demokratiska perspektiv som framhålls är det deltagardemokratiska, det vill säga att eleverna ska ha ett inflytande över sin skolvardag. Däremot saknas något om undervisningsinnehållet, till exempel vad i undervisningen som skulle kunna öka elevernas förmåga att aktivt och kritiskt delta i den demokratiska samhällsdebatten. Undersökningens resultat pekar på att detta vara en förklaring till varför det inte tycks finnas några kopplingar mellan miljö eller hållbar utveckling och demokrati i dessa planer. Skolans och utbildningens betydelse är ofta nämnt i kommunala miljöplaner, men man utvecklar inget konkret.⁸⁷

2.5.3 Skolans förutsättningar för utbildning i hållbar utveckling

Trots att det har skett en viss positiv utveckling riktas kritik mot hur man hittills har lyckats integrera utbildning för hållbar utveckling i det svenska skolväsendet. Skolverkets undersökning *Hållbar utveckling i skolan* visade att minst två tredjedelar av förskollärarna och klasslärarna i de lägre årskurserna bedriver miljöundervisning och att det också är i denna grupp som det största intresset och engagemanget finns. Denna siffra kan jämföras med 56 procent av gymnasielärarna. Lärarna på de högre årskurserna vittnar om att eleverna ofta har goda kunskaper vad gäller praktisk

⁸⁵ Skolverket 2002:13-14

⁸⁶ Skolverket 2002:151

⁸⁷ Skolverket 2002:112-113

miljöhantering, exempelvis sopsortering. När dessa teman behandlas på de högre årskurserna menar många lärare att eleverna tycker att det är "tjatigt" och att de blir "uttråkade" eftersom det saknas en nödvändig progression över stadierna.⁸⁸

De allra flesta lärare och skolledare tycker att frågorna är viktiga. Man talar om miljö i termer om "det dåliga samvetet" och man tycker att man gör för lite av dessa frågor i undervisningen. Man menar att man söker ny inspiration för att arbeta vidare med dessa frågor. För att utveckla denna undervisning menar man att det krävs nya perspektiv och angreppssätt. Man menar att utgångspunkt i negativa hotbilder inte längre är gångbart bland eleverna. Istället måste positiva möjligheter lyftas fram. Många lärare som idag bedriver miljöundervisning känner ett behov av att gå vidare och utveckla sin undervisning och menar att de är redo att "ta nästa steg". Det tycks finnas många olika anledningar till att utbildning för hållbar utveckling inte har slagit genom så starkt i skolorna. En av de orsaker som har framkommit i undersökningen är att miljö inte tycks ha högsta prioritet idag. I intervjuerna framkom att lärarna upplever att engagemanget för dessa frågor har minskat både bland lärare och elever. Skälen till detta är enligt de intervjuade lärarna och skolledare:

- Att både de direkta (miljö är ett lågt prioriterat perspektiv hos myndigheter och skolledning) och de indirekta stöden (miljöfrågornas minskade uppmärksamhet i samhällsdebatten) för miljöundervisningen har minskat.
- Att miljöfrågornas komplexitet har ökat och därmed är det inte längre självklart vad som är det rätta svaren på miljöfrågornas lösning.
- Att det har uppkommit en alltmer pressad arbetssituation bland lärarna, då de sociala problemen inom skolan har ökat och andra frågor som anses som minst lika viktiga (till exempel baskunskaper i kärnämnen, sociala problem och mångkulturalitet) har tillkommit. Också tillgängliga resurser i form av tid och ekonomi har försämrats.
- Att den låsta organisationen och de små möjligheterna till pedagogisk ledning inom de högre årskurserna innebär att det är upp till varje lärare om och i vilken omfattning som miljö inbegrips i undervisningen.
- Att avsaknaden av en progression över stadierna har medfört att miljö uppfattas av eleverna som ett moment som upprepas. Miljö blir "tjatigt" och en viss "trötthet" infinner sig därför i de senare skolåren.

Skolverket menar att en annan bidragande orsak till att inte utbildning för hållbar utveckling har fått genomslag kan vara att nära hälften av alla lärare som bedriver någon form av miljöundervisning gör det utan relevant utbildning och fortbildning. Det innebär att det troligen är en ännu större andel av de lärare som idag inte bedriver miljöundervisning som saknar utbildning och fortbildning i miljö och hållbar utveckling. De lärare som anser sig ha en relevant utbildning eller fortbildning återfinns främst inom den undervisningstradition som uppstod under 1980-talet, Normerande miljöundervisning, vilket tyder på att deras utbildning inte är aktuell. Detta bekräftas också av intervjuerna, där det framgick att fortbildning i miljö och hållbar utveckling inte varit ett prioriterat ämne för nya eller redan aktiva lärare under de senare åren. Undersökningen visade att det finns undantag i form av skolor med "eldsjälar" eller där man har utvecklat en särskild miljöprofil. I dessa skolor finns fortfarande ett stort engagemang. Undersökningen visar att fler än hälften av lärarna som hade genomgått lärarutbildning under de senaste åren uppger att de har fått utbildning i miljö. Motsvarande andel för lärare med äldre utbildning var cirka en tredjedel. Resultatet pekar på att

⁸⁸ Skolverket 2002:136

miljöperspektivet har fått ett ökat genomslag i lärarutbildningen under de senaste åren och att man därför kan förvänta sig att situationen kommer att förändras i positiv riktning.⁸⁹

Skolverket menar vidare att utbildning för hållbar utveckling *är* betydligt mer komplex och svårbemästrad än den Traditionella och den Normerande miljöundervisningen, vilket också har framkommit i intervjuerna (miljöfrågorna har blivit mera komplexa genom att bland annat demokratiaspekten har fått ökad uppmärksamhet). De miljökunskaper som har vuxit fram under de senaste åren inom en mängd olika discipliner har de flesta lärare inte fått tillgång till. Dessa kunskaper är centrala för att kunna förstå innebörden av hållbar utveckling och för att utveckla en undervisning som ger eleverna en möjlighet att behandla de komplexa frågorna.⁹⁰

Skolverket rekommenderar i sin rapport att skolans personal får dels en tydlig signal om att det är ett nytt utvecklingssteg som eftersträvas i skolan vad gäller behandlingen av miljöfrågor, dels att staten avser att hjälpa till med denna utveckling genom att erbjuda lärarna relevant och aktuell fortbildning samt skapa effektiva informationskanaler till skolans personal där till exempel utvecklingsprojekt, forskningsresultat och fortbildningsprogram kan spridas. Det saknas idag en naturlig samlingspunkt där människor med olika typer av kompetenser kan mötas för att skapa en gemensam och lättillgänglig kunskaps- och erfarenhetsbas. En sådan samling och samordning av olika kompetenser och kunskaper bör samtidigt kopplas ihop med uppbyggandet av en effektiv och lättillgänglig kommunikationskanal som kan användas av skolans personal, forskare och lärarutbildare.⁹¹

År 1998 utförde Skolverket en nationell utvärdering med utgångspunkt i de nya läroplanerna. Ett av delprojekten, *Tema- Tillståndet i världen*, utvärderade elevers förmåga att se sammanhang och kunna orientera sig i omvärlden. Undersökningen omfattade totalt 1500 elever från hela landet i år 5 och 9 i grundskolan samt år 3 i gymnasieskolan. I läroplanen anges att skolan aktivt skall påverka eleverna att omfatta vårt samhälles gemensamma värderingar och låta dem komma till uttryck i handling, vilket bland annat handlar bland annat om att visa respekt för och omsorg om miljön. Både miljöperspektivet och det internationella perspektivet anges som övergripande perspektiv i skolans uppdrag.

Resultatet av utvärderingen visade att eleverna i enlighet med skollagen visade respekt för vår gemensamma miljö och att de såg miljön som den viktigaste framtidsfrågan. Däremot fanns det brister i förmågan att förklara vissa miljöproblem och i att kritiskt granska fakta. Mindre än en tredjedel av eleverna uppvisade kritiskt tänkande. Rädsla för konflikter, krig, kärnvapen, rustning, befolkningsökning, svält och fattigdom var annat som eleverna oroade sig för. Eleverna som kollektiv har en avsevärd bredd i kunskaperna om tillståndet i världen och deras värderingar när det gäller miljöfrågor är i linje med läroplanens mål. Med ökande ålder blir eleverna också allt bättre på att se sammanhang och förklaringsdjupet i deras svar ökar. Men enskilda elevers svar på frågor som rör natur, teknik och samhälle är ofta smala och deras förståelse i många fall begränsad. Skolan behöver därför bli bättre på att utveckla elevernas förmåga att koppla samman kunskaper från olika ämnen och kurser till en helhet. Skolverket poängterar därför att det krävs en undervisningsansats som skär över ämnesgränser när det gäller att undervisa om omvärldsfrågor.⁹²

Medvetenheten om miljöfrågornas betydelse är väl utbredd och centrala komponenter i miljöundervisning och utbildning för hållbar utveckling ingår redan idag i skolans verksamhet. Till dessa komponenter ingår den bas som läggs i de tidigare skolåren i form av en utbredd utomhusundervisning i syfte att skapa positiva naturmöten och ett etablerande av ett konkret

⁸⁹ Skolverket 2002:137-138

⁹⁰ Skolverket 2002:143

⁹¹ Skolverket 2002: 143

⁹² Skolverket 2002:151

handlingsinriktat miljötankande. Emellertid kan det konstateras att den miljöundervisning som kallas utbildning för hållbar utveckling och som förordas i den östersjöregionala versionen av Agenda 21, *Hagadeklarationen*, ännu inte fått något genomslag i skolorna. Begreppet är bekant, men innebörden och innehållet tycks på de flesta håll inte ha realiserats i undervisningen. Dessutom upplevs organisationen och undervisningsstrukturen på de högre skolformerna som ett betydande hinder för att utveckla en undervisning av mer ämnesövergripande karaktär. Denna utveckling är också betydelsefull med tanke på de krav utbildning för hållbar utveckling ställer på behovet av integration av miljöfrågor med andra viktiga samhällsfrågor inom ekonomi och det sociala området. En integrering av undervisningen i naturvetenskapliga och samhällsvetenskapliga ämnen saknas i stort sett helt, men många är medvetna om de stora möjligheterna med en sådan integrering. Likaså vittnar flera lärare om att det finns ett stort engagemang bland eleverna när det gäller moraliska frågor, inte minst djurrätsfrågor, samt när miljöfrågor behandlas utifrån ett konfliktperspektiv. Skolverket ger också några förslag på hur svenska skolan bör agera för att närma sig de mål som finns för utbildning för hållbar utveckling:

- Ge stöd åt och stimulans till nätverk för lärare för utveckling av innehåll och metoder beträffande utbildning för hållbar utveckling.
- Initiera didaktisk forskning om utbildning för hållbar utveckling
- Ökad kunskap om utbildning för hållbar utveckling hos andra grupper som kan stödja utvecklingen i skolorna.
- Fortsatt utveckling av mål för hållbar utveckling i framtida revideringar av nationella måldokument
- Utformning av skolan med hänsyn till de förändrade krav som utbildning för hållbar utveckling kräver

Under punkt 3, Ökad kunskap om utbildning för hållbar utveckling hos andra grupper som kan stödja utvecklingen i skolorna, avser Skolverket kommuner och andra grupper som man menar kan och bör involveras i en dialog.⁹³

Skolverkets undersökning visade också att många skolor har tagit ett första viktigt steg mot utbildning för hållbar utveckling genom att börja undervisa om miljö. Miljöundervisningen har då i de flesta fall associerats med konkreta praktiska åtgärder som sopsortering och kompostering. Undersökningen visade också att relativt få lärare undervisar enligt traditionen hållbar utveckling när man i enkäten ställde frågan om de i undervisningen belyste sociala, ekonomiska respektive ekologiska perspektiv- det vill säga de perspektiv som tillsammans utgör hållbar utveckling.⁹⁴

Slutsatsen som drogs av undersökningen var att hållbar utveckling mer ses som ett moment än som ett perspektiv och att det därigenom får konkurrera om utrymmet i skolan med andra moment. Andra studier visar på att den tredimensionella definitionen med integration av sociala, ekonomiska och miljömässiga dimensioner ännu inte har fått något större genomslag. Många lärare uttrycker osäkerhet om hur perspektivet ska konkretiseras genom pedagogiska metoder och efterfrågar fortbildning.⁹⁵

⁹³ Skolverket 2002: 125

⁹⁴ Skolverket 2002:124

⁹⁵ SOU 2004:104:85

2.6 Miljörörelsen

Miljödepartementet menar i sin promemoria att trots att de FN-anknutna toppmötena är betydelsefulla milstolpar får det inte skymma det faktum att de utgör en del av ett mycket bredare samhällsförlopp med löpande opinionsbildning och forskning. Man menar att vid sidan av FN har många aktörer spelat en viktig roll. Bland andra nämner man OECD, Världshandelsorganisationen WTO och Europeiska Unionen, men frivilliga organisationer som Greenpeace, Jordens Vänner, Attac, Världsnaturfonden samt studieförbund och folkhögskolor. Man menar att dessa organisationer har betytt mycket för att väcka opinion, utöva påtryckning på regeringar och berörda myndigheter att arbeta för en hållbar utveckling.⁹⁶

Redan på 1990-talet betraktade sig 80 procent av amerikanerna och två tredjedelar av européerna som miljövännar. Politiker tvingades "grönfärga" sina program samtidigt som både regeringar och internationella institutioner mångdubblade sina projekt, specialorgan och lagstiftande åtgärder för att skydda naturen, förbättra livskvaliteten och ytterst rädda jorden långsiktigt och oss själva på kort sikt. Miljörörelsen har under en förhållandevis kort tidsperiod lyckats bli en av historiens mest framgångsrika sociala rörelser. Ändå finns de flesta av våra grundläggande miljöproblem kvar, eftersom de kräver en omvandling av såväl produktions- och konsumtionssätt som av vår samhällsorganisation och våra personliga liv. Men det faktum att alla dessa och många andra frågor i allt högre omfattning är föremål för en offentlig debatt och att det har uppstått ett medvetande om deras globala karaktär har skapat en grund för deras behandling och för åtgärder mot ett samhällsekonomiskt system som tar ansvar för miljön.

Den miljörörelse som startade på 1960-talet, och som har sina starkaste fästen i USA och norra Europa, ligger i hög grad bakom en dramatisk förändring i vårt sätt att betrakta relationen mellan ekonomi, samhälle och natur.⁹⁷ Många av dagens sociala rörelser, bland annat miljörörelsen, kvinnorörelsen och fredsrörelsen, agerar enligt globaliseringens premisser. De är organiserade i globala nätverk för att kunna möta globaliseringens utmaningar och problem.⁹⁸ Mobiliseringen av lokala intressen till försvar för det egna rummet utgör den snabbast växande formen av miljöaktioner och är kanske den som mest direkt förbinder människors omedelbara engagemang med de allmänna miljöhoten. I USA fanns det 1984 cirka 600 lokala grupper som bekämpade dumpning av giftigt avfall i USA. Under de kommande fyra åren steg denna siffra till cirka 4600. Så småningom mobiliserades lokalintressena även till motorvägsbyggen, överexploatering och andra hot i närmiljön. Det som dessa rörelser ifrågasätter är tendensen att förlägga oönskade ämnen och aktiviteter till områden som bebos av låginkomsttagare eller minoriteter, men också bristen på information och lokal demokrati.⁹⁹

Miljörörelsen är inte bara medvetandehöjande, utan har alltsedan sin början också gått in för att påverka lagstiftning och förvaltning- både globalt och lokalt. Det är just denna förmåga att agera på såväl global som lokal nivå som har gett miljörörelsen ett övertag framför den traditionella politiken. Människor känner att de kan åstadkomma något här och nu, utan mellanhänder eller fördröjning. Det finns ingen skillnad mellan medel och mål. På det hela taget menar Castells att miljöfrågans enormt förstärkta inflytande, organisation och plats i medvetandet har blivit alltmer diversifierad socialt och ämnesmässigt. Den sträcker sig från företagets styrelserum till motkulturens bakgator via rådhus och parlamentsbyggnader. Under vägens gång har vissa frågor förvridits eller manipulerats, men det är något som präglar varje social rörelse. Miljörörelsen är utan tvivel en av vår tids stora sociala rörelser.¹⁰⁰

⁹⁶ Miljödepartementet 2007:1

⁹⁷ Castells 1997b:125-126

⁹⁸ Jansson 2004:16

⁹⁹ Castells 1997b:127

¹⁰⁰ Castells 1997b:143-145

2.6.1 Social rättvisa

Sedan 1960-talet har miljörelsen inte bara sysslat med att skåda fåglar, rädda skogar och rena luften. Kampanjer mot dumpning av giftigt avfall, konsumenträttigheter, protester mot kärnkraft, pacifism, feminism och frågor kring mänskliga rättigheter har smält samman med försvaret av naturen. Samtidigt som vissa större frågor som fred och kärnkraftsmotstånd har hamnat i bakgrunden under 1990-talet, tack vare framgångsrikt arbete och kalla krigets slut, har en rad sociala frågor kommit att ingå i en alltmer diversifierad rörelse. Fattiga områden och etniska minoriteter har mobiliserats mot att utsättas för miljömässig diskriminering, eftersom de i högre utsträckning än befolkningen i allmänhet har utsatts för giftiga ämnen, föroreningar, hälsorisker och sämre boendemiljö. Kvinnogrupper har visat att kvinnorna, som oftast är de som sköter familjens vardagsliv, är den grupp som lider mest av föroreningarnas konsekvenser, av försämrade offentlig service och överexploatering. Hemlöshet är en huvudorsak till försämrade livskvalitet i städerna. Fattigdom har visat sig vara orsak till försämrade miljö; nedbränning av skog, nedsmutsning av hav, sjöar och floder och epidemiers spridning.¹⁰¹ Allt detta har under vägens gång kommit att ingå i begreppet hållbar utveckling.

2.6.2 Mediesamhället och miljörelsen

De bilder och perspektiv som medierna förmedlar blir allt viktigare verktyg för människors förståelse av den värld de lever i.¹⁰² Medierna förmedlar och framför allt reproducerar och förstärker ideologiska föreställningar om sådant som vad som är rätt och fel, manligt och kvinnligt samt naturligt och onaturligt.¹⁰³ Mycket av miljörelsens framgång beror på att den mer än någon tidigare social kraft har kunnat anpassa sig till de villkor för kommunikation och mobilisering som gäller i mediesamhället. Även om den bygger på gräsrotsorganisering arbetar miljöaktionerna på basis av mediehändelser. Genom att skapa händelser som tilldrar sig mediernas uppmärksamhet kan miljövännerna nå en mycket större publik än sin direkta anhängarkrets. Dessutom har miljöfrågornas konstanta närvaro i medierna gett dem en större legitimitet än vad som är fallet med andra frågor. Lokala TV-nyheter, radio och tidningar ger röst åt miljövännerna till den grad att företag och politiker ofta hävdar att det är medierna mer än miljövännerna som ligger bakom miljömobiliseringen. Denna relation mellan medier och miljörelsen har flera orsaker. Castells menar att det främst beror på att taktiken med ickevåldsamma direkta aktioner ger medier bra material för reportage, inte minst i bildform. Många miljöaktivister har också uppfinningsrikt använt sig av den traditionella franska anarkisttaktiken *action exemplaire*- en spektakulär handling som påverkar sinnena, väcker debatt och skapar mobilisering. Exempel på sådan taktik är långa fängelsevistelser, att riskera livet ute på havet, kedja fast sig vid ett träd, använda kroppen som spärr mot oönskade anläggningar eller transporter samt att störa officiella ceremonier. Dessa bevis på självbehärskning och manifest ickevåld tillsammans med legitimiteten hos de frågor som miljövännerna tar upp har bidragit till att miljörelsen har uppnått popularitet hos många människor. Det har gett medierna möjlighet att inta rollen av folkets röst. Ofta förser miljövännerna själva medierna med bilder som säger mer än tjocka utredningar. Miljövännerna har också varit pionjärer i användningen av ny kommunikationsteknik som organiserande och mobiliserande verktyg. Olika webbplatser har blivit samlingsplatser för miljövännerna världen över och man knyter här nya kontakter med andra miljöorganisationer, vilket både leder till att man uppmärksammar nya perspektiv på miljöfrågor och förbättrar samarbetsmöjligheterna. Genom dessa nya nätverk kan gräsrotsgrupper världen över också agera globalt på den nivå där de stora problemen finns.¹⁰⁴

¹⁰¹ Castells 1997b:145-146

¹⁰² Fornäs m.fl. 2000:11

¹⁰³ Gripsrud 2002:30

¹⁰⁴ Castells 1997b:140-143

2.7 Sammanfattning

Vi lever i ett samhälle där vi materiellt sett har det bättre än någonsin förr. Samtidigt blir det allt tydligare att vår jord har tagit skada av människans aktiviteter och att vi alla tillsammans måste göra något för att stoppa utvecklingen. FN:s internationella klimatpanel, IPCC, har nyligen presenterat en delrapport där man menar att vi redan kan märka av effekter på klimatproblemet: Temperaturen på jorden har stigit och kommer att fortsätta stiga. Det har lett till att vattenytan redan har stigit med åtta centimeter och att hastigheten på vattenstigningen har fördubblats under de senaste 14 åren. Extrema väderhändelser har blivit vanligare. Den biologiska mångfalden minskar i rask takt och riskerar att utplåna 20-30 procent av jordens växt- och djurarter. Om vi inte börjar ta dessa symtom på största allvar kan vi förvänta oss att vattenytan stiger med så mycket som sju meter, ett ökat antal värmeböljor, längre och kraftigare torrperioder med efterföljande svält i redan torra områden, minskade färskvattenresurser, kraftiga skyfall, snöfattiga vintrar, kraftiga stormar, svåra översvämningar och svåra skogsbränder.

Samsynen bland forskare är nu stor, politiker och näringsliv är införstådda med allvaret i situationen, medierna ger frågan stor uppmärksamhet och allmänheten reagerar. Situationen tycks just nu vara idealisk för de organisationer som, liksom IMAGINE, vill vara en del i detta arbete.

För att vi ska kunna nå de mål som ställs krävs utbildning i hållbar utveckling. Denna utbildning är skolan delvis ansvarig för. Undersökningar visar dock att den nödvändiga integreringen av ekonomiska, sociala och miljömässiga dimensioner som utbildning för hållbar utveckling måste bygga på inte har slagit igenom. Lärarna uttrycker ett stort intresse och de tycker att frågan är viktig, men de saknar aktuell och relevant utbildning på området hållbar utveckling och de tycker att frågan är alltför komplex och svårbemästrad. Skolan brottas dessutom med andra svåra problem, som nedskärningar, sociala problem och problem med mångkulturalitet.

En undersökning av Skolverket har visat att eleverna såg miljön som den viktigaste framtidsfrågan, men att det fanns brister i deras förmåga att förklara vissa miljöproblem och i att kritiskt granska fakta. Mindre än en tredjedel av eleverna uppvisade kritiskt tänkande. Eleverna som kollektivt har en avsevärd bredd i kunskaperna om tillståndet i världen, men enskilda elevers svar på frågor som rör natur, teknik och samhälle är ofta smala och deras förståelse i många fall begränsad. Allting tyder på att det kommer att dröja innan skolan på egen hand kommer att lyckas med att utbilda sina elever i hållbar utveckling. Såväl Miljödepartementet som Skolverket menar att skolan därför behöver stöd av andra aktörer i detta arbete.

För att kunna bidra till skolans utbildning i hållbar utveckling för gymnasieungdomar behöver vi veta mer om vad det är som dessa ungdomar tror på och vilket intresse de har för frågan, vilket är syftet med denna undersökning. I nästa kapitel ska vi studera sådan tidigare forskning som är relevant för forskningsobjektet, men också ge ett teoretiskt perspektiv för den fortsatta undersökningen.

3 Teoretiskt perspektiv och tidigare forskning

I detta kapitel ska vi titta närmare på ungdomar och på gymnasieskolan och vad vi vet om ungdomars attityder till och intresse för frågor som ingår i en hållbar utveckling. Utifrån dagordningsforskningen kommer vi sedan att studera mediernas ökade fokus på miljö- och klimatfrågan samt hur detta påverkar miljöopinionen i Sverige.

Den här undersökningen utgår från ett Cultural Studies-perspektiv i det att den betraktar all konsumtion av medietexter är en produktion av betydelse. Mellan varje medietext och dess publik finns ett tomrum som fylls av den betydelse som skapas utifrån varje mottagares egna förkunskaper, erfarenheter och sociala situation. Utifrån ett sådant perspektiv är det inte produkten eller systemet som den har producerats i som är intressant. Det är den specifika användning som den får, den individuella konsumtions-produktionsakten och den kreativitet som skapas utifrån produkten.¹⁰⁵ Utifrån ett sådant synsätt är det viktigt att känna till så mycket som möjligt om den publik som information skapas för. Genom att göra det kan man öka sina chanser att nå fram med sina budskap.

IMAGINE har som främsta mål att utbilda och informera gymnasieungdomar i hållbar utveckling och miljö. Motivet kan vara att man tror att denna grupp går att nå genom kanalen Internet, men också att de är en särskilt viktig grupp inför det arbete i hållbar utveckling som måste göras i framtiden. Vad känner vi då på förhand till om hur denna grupp ser ut, hur de använder Internet och om vilken vilja och förmåga samt vilka attityder och vilket intresse de har för hållbar utveckling?

3.1 Ungdomar, gymnasieskolan, Internet och miljöintresse

År 2007 är cirka 360 000 av svenska folket i åldern 16-18 år. Att antalet just nu är så högt beror på de mycket stora födelsekullarna runt år 1990. Hösten 2005 gick drygt 359 400 elever i gymnasieskolan. De årskullar som slutade grundskolan år 2006 och som kommer att sluta i år är de största någonsin. När dessa födelsekullar har gått ut gymnasiet kommer antalet elever i gymnasieskolan åter att minska.¹⁰⁶

Gymnasieutbildningar anordnas idag av kommuner, landsting (naturvårdsskolor) och fristående huvudmän. Allt fler elever väljer att studera i gymnasieskolan på annat sätt än i kommunala skolors nationella program. För tio år sedan studerade 91 procent av alla gymnasieelever på nationellt program. Motsvarande andel år 2006 var 70 procent. Mest är det friskolorna som har ökat. Läsåret 1995/1996 studerade knappt 2 procent av alla gymnasieelever på en fristående skola. Läsåret 2005/2006 hade denna andel ökat med 11 procent. År 2006 studerade 85 procent av alla gymnasieelever i en kommunal skola medan 13 procent gick i ett fristående gymnasium. Det finns 272 fristående gymnasier i 87 av landets 88 kommuner. Hösten 2005 var 51 procent av samtliga elever i gymnasieskolan män och 49 procent var kvinnor. Totalt sett lockar fristående skolor fler män än kvinnor jämfört med kommunala gymnasier. Under läsåret 2005/2006 var 55 procent av eleverna på fristående gymnasieskolor män och 45 procent var kvinnor.¹⁰⁷

3.1.1 Ungdomar och Internet

Även om tillgång till Internet inte betyder att man använder det, är tillgång förstas en förutsättning för att kunna använda Internet. World Internet Institutes rapport *Svenskarna och Internet* från år 2003 visar att en tredjedel av ungdomarna i åldersgruppen 18-24 år saknar tillgång till Internet. Ungefär 336 000 ungdomar i åldern 15-24 år står utanför informationssamhället. Även om tillgång till Internet

¹⁰⁵ Fiske 1989:36-37

¹⁰⁶ SCB 2006a:27

¹⁰⁷ Skolverket 2007

är störst bland de medelålders är det unga män som lägger avsevärt mest tid på Internet. Män använder Internet både oftare och under längre tid än kvinnor. I tabellen nedan kan vi se skillnaderna mellan mäns och kvinnors Internetanvändning utifrån ålder:

TABELL 3.1 DAGLIG INTERNETANVÄNDNING UTIFRÅN EN INDELNING I KÖN OCH ÅLDER (I PROCENT):

	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75-
Kvinnor	43	28	27	20	18	10	0
Män	70	50	33	32	31	10	10

Källa: Svenskarna och Internet 2003, World Internet Institute.

Vi kan se att skillnaderna är störst mellan kvinnor och män i den yngsta åldersgruppen: Hela 23 procent fler män än kvinnor i åldern 18-24 använder Internet dagligen. Denna åldersgrupp tillbringar avsevärt mest tid på Internet av alla åldrar, men även om det är i den här gruppen som vi finner de flitigaste Internetanvändarna räknat i tid per vecka består de till största delen således av de yngre männen.¹⁰⁸

Svenskarna är mest skeptiska av alla nationaliteter till att informationen på Internet är trovärdig och korrekt. Vi är också det folkslag som är mest skeptiska till att Internet kan bidra till en ökad förståelse av politik.¹⁰⁹ I World Internet Institutes rapport *Svenskarna och Internet 2002* visade det sig att ungdomar i åldern 18-25 år visserligen hade något lägre förtroende för Internet än åldersgruppen 26-35 år, men att förtroendet för Internet var högre än hos svenskar över 36 år. Åldersgruppen 18-25 år hade också högre förtroende för dagstidningar, public service vetenskapssamhället, skola och utbildning, storföretag och regering än samtliga andra åldersgrupper.¹¹⁰

3.1.2 Ungdomars attityder och intresse

Skolverkets undersökning *Ung i demokratin* från 2001 hade som syfte att kartlägga och analysera ungdomars kunskaper, attityder, värderingar och engagemang inom området demokrati och samhällsfrågor. Bland annat granskades ungdomars intresse för politik och politiska handlingar. På frågan om ungdomarna var bekymrade över miljöproblemen gav 76 procent av ungdomarna ett positivt svar. 91 procent av ungdomarna trodde att miljöproblemen kan lösas och 73 procent menade att de kommer att lösas.¹¹¹

Undersökningen visade att ungdomar har goda kunskaper om det demokratiska systemet, men att det fanns stora skillnader mellan olika elevkategorier. Kvinnliga elever på de studieförberedande programmen hade generellt sett bäst kunskaper om demokratin, medan manliga elever på de yrkesförberedande programmen visade upp sämst kunskaper. Helhetstänkande och kritiskt tänkande bedömdes i undersökningen vara svagt utvecklade förmågor bland unga. Unga svenskar är förvisso mer intresserade av att delta i politiska val än vad unga i andra länder är, men benägenheten för att engagera sig i samhällsförändringar är lägre hos unga än hos vuxna i Sverige.¹¹²

Demokratirådet konstaterar likaså i sin rapport *Demokrati och medborgarskap* att intresset för politiskt deltagande mätt i föreningsaktivitet, partimedlemskap, valdeltagande och andra former av samhällsengagemang generellt är lägre bland unga svenskar än äldre. Enligt en undersökning av

¹⁰⁸ Findahl 2003:27

¹⁰⁹ Findahl 2003:27

¹¹⁰ Findahl 2002:30

¹¹¹ Skolverket 2003

¹¹² Skolverket 2002:152-153

Ungdomsstyrelsen år 2004 har unga människors intresse för politik minskat sedan år 1993. En av tre ungdomar i åldern 16-19 år uppgav att de inte är intresserade av politik, vilket är mer än en fördubbling sedan år 1993. Eftersom många unga samtidigt uppgav att de är intresserade av utvecklingsfrågor och miljöfrågor menade man i rapporten att det avtagande intresset kan bero på en misstro mot traditionella former av engagemang.¹¹³

I den nationella SOM-undersökningen mäts varje år svenska folkets uppfattningar i en mängd frågor. En av de årligen återkommande frågorna är "Hur intresserad är du i allmänhet av miljöfrågor?". Om man ser på resultatet av denna fråga utifrån en sökning på åldersgruppen 15-19 år visar det att ungdomars intresse för miljöfrågor minskade under åren 1997-2005. Den största andel ungdomar som uppgav att de var ganska eller mycket intresserade av miljöfrågor finner vi år 1998, då hela 74 procent av ungdomarna uppgav att de var ganska eller mycket intresserade av miljöfrågor. År 2005 hade denna siffra minskat med 27 procent: 47 procent av ungdomarna uppgav att de var ganska eller mycket intresserade av miljöfrågor. Det var också det år som man kunde finna den största andelen som uppgav att de inte alls var intresserade av miljöfrågor: Hela 16 procent. Jämfört med hela befolkningen var det hela 21 procent färre av ungdomarna som var ganska eller mycket intresserade av miljöfrågor i år 2005 års nationella SOM-undersökning. 68 procent av det svenska folket i åldern 15-85 år menade att de var ganska eller mycket intresserade av miljöfrågor år 2005.¹¹⁴

3.2 Social Learning Theory

En modell som ofta används just för att se på mediers påverkan på barn och ungdomar är den nordamerikanska psykologen Albert Banduras Social Learning Theory från 1986.¹¹⁵ Teorin har sina rötter i den tidiga behaviorismen, men kom att betraktas som ett radikalt avsteg från densamma när den lanserades.¹¹⁶ Utifrån Social Learning Theory påverkas människors beteende av observation av hur andra i deras sociala omgivning gör. Den sociala omgivning som observeras kan bestå av olika delar, exempelvis familj, vänner, klasskamrater, lärare och människor som man läser om i tidningar eller ser på TV. Den närmaste omgivningen betraktas som de primära socialisationsagenterna. Individens beteende kommer sedan i sin tur att påverka omgivningen. Detta sker både genom direkta handlingar och genom att individen i sin tur fungerar som social agent för andra. Förhållandet är reciprokt och också medier tar i sitt arbete intryck av den allmänna opinionen.¹¹⁷ Lalander & Johansson menar att det handlar om socialisation från två olika håll: Dels uppifrån (medier) och dels nedifrån (den egna vardagen). Detta innebär att ungdomar, precis som vuxna, inte är passiva i sitt förhållande till medierna. De gör egna tolkningar och drar egna slutsatser utifrån sina egna erfarenheter. Vilka tolkningar de gör beror i hög grad på sådant som etnisk och social bakgrund, klass och kön.¹¹⁸ Trots att de flesta forskare är överens om att omgivningen och medierna har en sådan här inverkan på människor har kritik riktats mot teorin eftersom den har visat sig vara svår att bevisa. I verkligheten har det gjorts alltför få longitudinella studier av mediepåverkan på barn och ungdomar.¹¹⁹

3.2.1 Tredjepersonseffekten

När vi undersöker människors upplevelse av vilken effekt medier har på dem själva är det viktigt att vara medveten om det som kallas tredjepersonseffekten. Sedan teorin lanserades för ungefär tjugo år sedan har den fått stort stöd. Tredjepersonseffekten handlar om att människor har en tendens att

¹¹³ SOU 2004:104

¹¹⁴ SOM-undersökningen 2005

¹¹⁵ McQuail 2005:493-494

¹¹⁶ Smith 2002:415-416

¹¹⁷ Smith 2002:472-473

¹¹⁸ Lalander & Johansson: 2002:29-30

¹¹⁹ McQuail 2005: 494

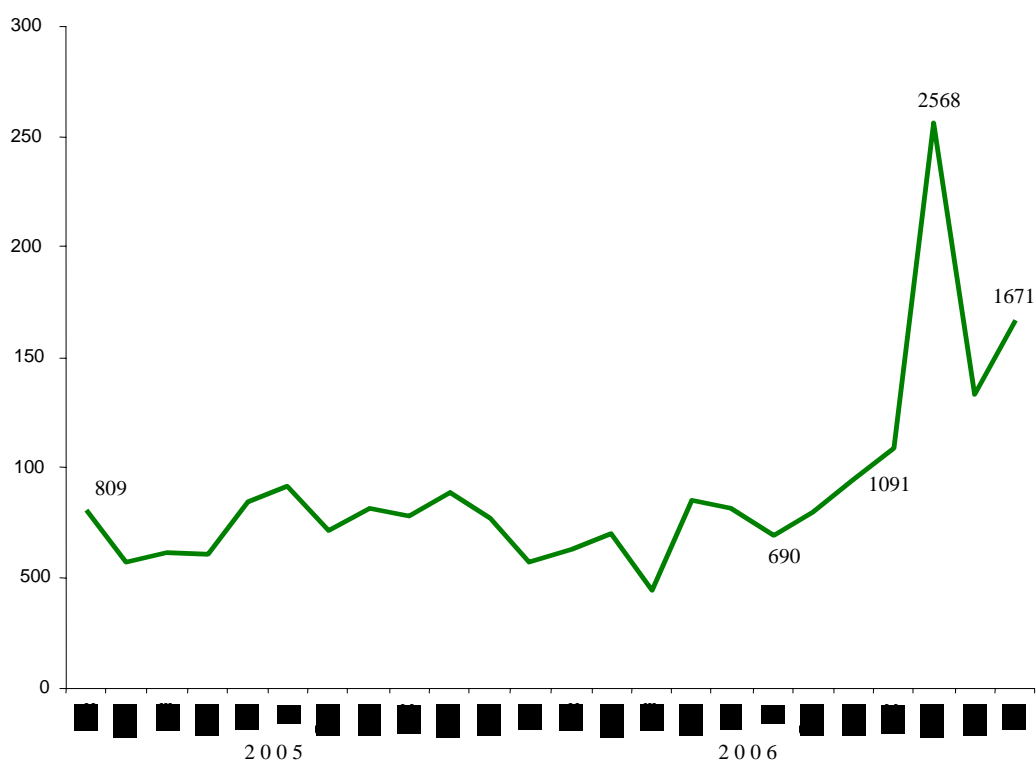
genomgående betrakta andra människor som mer mottagliga för mediapåverkan än vad de själva är. Om de egenskaper eller uppfattningar som det handlar om är av negativt slag är tredjepersonseffekten starkare. Det finns flera teorier om vad effekten beror på. En är att människor av psykologiska skäl underskattar hur mottagliga de själva är för mediernas påverkan, vilket kan vara en följd av bristande insikter i hur de själva fungerar kognitivt, och den andra är att människor överskattar andra människors mottaglighet. Genom att tillskriva andra brister kan den egna självbilden förstärkas. Studier pekar mot att båda förklaringarna kan vara rätt.¹²⁰

3.3 Dagordningsforskningen

Begreppet 'agenda-setting', som är en del av dagordningsforskningen, myntades av Maxwell McCombs och Donald Shaw år 1972. Teorierna handlar om att människor i hög grad talar om och tänker på de ämnen som medierna tar upp, men att det däremot inte alls är säkert att de tänker på det så som medierna avser. Den grundläggande idén bakom agenda-setting-teorin är att medierna inte bestämmer våra åsikter, utan snarare *vad* vi ska ha åsikter om. Det som inte uppmärksammas i medierna bildas heller ingen opinion kring och därför är det viktigt att få upp vissa frågor på mediernas agenda. Den betydelse som medierna ger ett ämne eller en fråga har i hög grad visat sig överensstämma med den betydelse som människor kommer att ge ämnet eller frågan. Det tycks helt enkelt vara så att de frågor som medierna uppmärksammar anser allmänheten vara viktiga.¹²¹

Frågan är då i vilken omfattning som medierna skänker miljöfrågan uppmärksamhet just nu? Ekosofia AB och Meltwater News har nyligen publicerat en undersökning som visar att det skrevs fler än tre gånger så många artiklar om miljö och klimat under november hösten 2006 jämfört med tidigare.

FIGUR 3.3.1 ANTAL ARTIKLAR OM MILJÖ OCH KLIMAT PER MÅNAD I SVENSKA MEDIER 2005 – 2007

¹²⁰ Strömbäck 2000:134-136

¹²¹ Falkheimer 2001:93

Kommentar: Sökningen har genomförts i 900 svenska medier och de sökord som användes var: klimathot, växthusgas, miljöfråg* klimatförändring*, klimatkatastrof*, klimatmöte* och klimatförhandling*. Uppgifterna från Meltwater News och Ekosofia AB är hämtade med tillstånd från Ekosofia AB. Figuren är hämtad med tillstånd från Sverker C Jagers ur Jagers & Martinssons artikel, "Miljöopinionen i hetluften", i den kommande SOM-rapporten 2006.

Fram till juli 2006 var mediernas rapportering av miljö- och klimatfrågor förhållandevis jämn och antalet inslag varierade mellan 500 och 800 artiklar per månad. I oktober hände något som gjorde att antalet ökade till närmare 1100 artiklar per månad för att sedan mer än fördubblas i november. Hittills under 2007 ligger nivån på ungefär dubbelt så många artiklar som under tidigare år. Efter att miljöfrågan lyste med sin frånvaro under höstens valrörelse skedde en dramatisk uppgång i månadsskiftet oktober-november 2006. En av de största orsakerna är troligen den så kallade Stern-rapporten som publicerades av OECD-ekonomen och förre världsbankschefen Nicolas Stern i oktober 2006¹²². Rapporten behandlade klimatförändringarnas ekonomiska konsekvenser och följdes bland annat av den svenska klimat- och sårbarhetsutredningens första delbetänkande, Sveriges Televisions TV-serie "Planeten" och FN:s klimatkonferens i Nairobi. Ytterligare en bidragande faktor kan vara premiären av USA:s förre vicepresident Al Gores film "En obekväms sanning" i september 2006.¹²³

Statsvetarna Sverker C Jagers och Johan Martinsson vid Göteborgs Universitet har i ett kommande kapitel ur 2006 års SOM-undersökning publicerat resultaten från en undersökning om vilken effekt den senaste tidens ökade mediebevakning av klimat- och miljöfrågor tycks ha haft på den svenska befolkningen. Var den så kallade Stern-effekten lika stor på allmänheten som den uppenbarligen var på landets journalister? Resultatet visar att miljöfrågan idag kommer på en sjundeplats efter exempelvis sysselsättning, utbildning och sjukvård, men före frågor om ekonomi, skatter och EU/EMU. År 2006 uppgav cirka 13 procent av det svenska folket i SOM-undersökningen att de anser att miljön är en av de viktigaste samhällsfrågorna. I Figur 3.3.2 redovisas viktighetsbedömning av miljöfrågan över tid.

FIGUR 3.3.2 MILJÖN PÅ ALLMÄNHETENS AGENDA 1987 – 2006 (PROCENT)

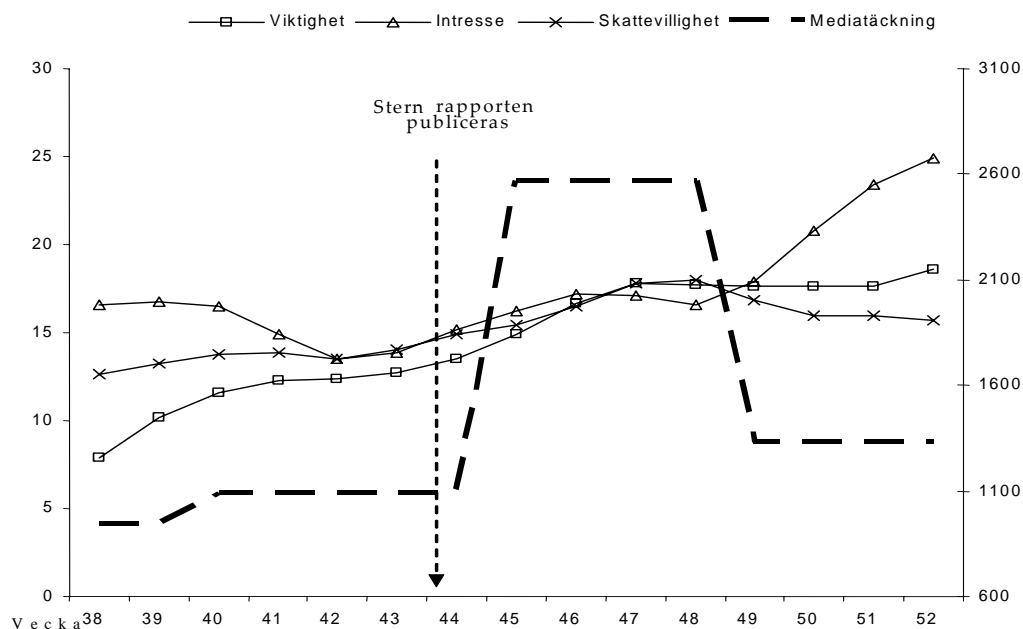
¹²² Sammandrag av Sternrapporten

¹²³ Ekosofia AB

Kommentar: Figuren visar andelen i SOM-undersökningen som på den öppna frågan "Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige idag?" nämner miljöfrågor. Högst tre frågor kunde nämnas. Figuren är hämtad med tillstånd från Sverker C Jagers ur Jagers & Martinssons artikel, "Miljöopinionen i hetluften", i den kommande SOM-rapporten 2006.

Jagers och Martinsson menar att få andra frågor än miljön har uppvisat en så snabb och stor förändring över tid som den vi ser i figur 2. Miljöfrågan kom år 1988 helt att dominera samhällsdebatten och inte minst det årets valrörelse. Därefter har man kunnat se en stadigt nedåtgående trend fram till runt 1996. Efter detta skedde inga nämnvärda förändringar på 7-8 år och viktighetsfrågan tycktes ha stabiliserats. De senaste tre årens SOM-undersökningar indikerar dock att trenden är bruten: Sedan år 2004 har andelen som anger miljön som en av de tre viktigaste frågorna nästan fördubblats.¹²⁴ Figur 3.3.3 visar hur människors miljöattityder utvecklades efter publiceringen av Stern-rapporten.

FIGUR 3.3.3 MILJÖOPINIONEN HÖSTEN 2006 – VECKA FÖR VECKA

Kommentar: Figuren visar utvecklingen under hösten 2006 vecka för vecka av fyra aspekter av den svenska miljöopinionen. På grund av ett lågt antal svarspersoner samt för att möjliggöra en presentation i samma figur har seriernas rådata behandlats med tidsanalystekniker. Mediatäckningen av miljö- och klimatfrågor i form av antal inslag per månad visas i enlighet med den högra axeln i figuren. Uppgifterna kommer från Meltwater News och Ekosofia AB. Viktighet är baserat på andelen som angett miljöfrågor som ett av de viktigaste samhällsproblemen på en öppen fråga. Intresse är baserat på andelen som svarat att de är mycket intresserade av miljöfrågor på en fyrgradig skala. Skattevillighet är baserat på andelen som har ett genomsnitt på sju eller högre på fyra olika skalor mellan noll och tio gällande beredvilligheten att betala högre skatt för miljöändamål i den egna kommunen, i Sverige, i Baltikum samt i U-länder. Figuren är hämtad med tillstånd från Sverker C Jagers ur Jagers & Martinssons artikel, "Miljöopinionen i hetluften", i den kommande SOM-rapporten 2006.

Som vi kan se ökar andelen miljövänliga respondenter under praktiskt taget hela perioden. Det kan delvis förklaras av att mediebevakningen egentligen började öka redan i juli 2006. Trenden håller i sig och de miljövänliga attityderna tilltar i styrka efter november.

¹²⁴ Jagers & Martinsson 2007:1-4

Det är dock i samband med och efter den mest miljöintensiva månaden som de verkligt synliga attitydmässiga förändringarna tycks ske - särskilt vad gäller viktighetsbedömningen. Jagers & Martinssons resultat ger således stöd för dagordningsforskningen som menar att opinions- och attitydförändringar ofta föregås av förändringar i medieutbudet. Särskilt starkt tycks medierna ha påverkat hur intresserade människor uppger sig vara, men också hur viktig man anser att miljöfrågan är. Vad gäller villigheten av genom skatthöjningar vara med och betala för miljön tycks mediernas möjlighet att påverka vara lägre. Bland lågutbildade tycks denna vilja snarare minskat jämfört med året före. Undersökningen visar att det finns ett samband mellan hur viktig man anser att miljöfrågan är och hur villig man är att betala högre skatt.¹²⁵

De grupper som tycks ha påverkats mest av medierapporteringen är de respondenter som uppger att de redan är politiskt intresserade, medan det i gruppen som uppgett att de har ett lågt politiskt intresse inte syns några skillnader från tidigare års undersökningar. Vi ska strax återkomma till orsakerna till detta. Jagers & Martinssons resultat tycks tyda på att högutbildade är något mer mottagliga för det förändrade medieinnehållet än andra grupper. Man menar att detta resultat ligger i linje med vad vi tidigare vet om att högutbildade har mer miljövänliga attityder än andra grupper. När det gäller familjeklass visar undersökningen att företagare är mest förändringsbenägna i miljövänlig riktning. Kvinnor tycks i någon mån ha påverkats mer av den ökade mediebevakningen än män. Mest förändringsbenägna tycks medelålders människor vara, medan de äldsta förefaller vara minst förändringsbenägna.¹²⁶ Avslutningsvis konstaterar Jagers & Martinsson att vi kan ana en trend i att allt fler människor nu anger miljöproblemen som en av de viktigaste samhällsfrågorna och att media tycks ha påverkat miljöopinionen i Sverige i positivt riktning under hösten 2006.¹²⁷

3.3.1 Selektiv perception

Vi såg ovan att den grupp som tycks ha påverkats mest av medierapporteringen är de som redan är politiskt intresserade, medan de som saknar ett sådant intresse tycks ha påverkats minst. Detta resultat överensstämmer med teorier om hur människan hanterar information. Vi lever i stor utsträckning i ett informationssamhälle och varje dag översköljs vi av information, eller perceptioner, av olika slag. Om vi skulle ta emot all denna information och uppmärksamma all den stimuli som bombarderar våra sinnesorgan skulle vi bryta samman och drabbas av information overload. Därför har vi inom oss mekanismer som gör att vi oftast automatiskt, omedvetet och vanemässigt sorterar informationen. Dessa mekanismer tillåter ett selektivt mottagande av information och perceptioner. Inom masskommunikationsforskningen har man främst intresserat sig för de selektiva processer som har samband med människors åsikter och attityder:

- *Selektiv exponering* handlar om hur människor tenderar att exponera sig för den information som överensstämmer med de egna åsikterna, värderingarna och attityderna och undvika det som strider mot de egna övertygelserna.
- *Selektiv perception* handlar om att människor tenderar att uppmärksamma information utifrån sin vilja, sina behov, attityder och andra psykologiska faktorer.
- *Selektiv uppmärksamhet* handlar om hur människor tenderar att uppmärksamma de delar av en viss mängd information som överensstämmer med de egna åsikterna, värderingarna, attityderna och andra psykologiska faktorer.

¹²⁵ Jagers & Martinsson 2007:7-8

¹²⁶ Jagers & Martinsson 2007:9

¹²⁷ Jagers & Martinsson 2007:9-10

- *Selektiv hågkomst* handlar om hur människor tenderar att ha lättare för att komma ihåg information som överensstämmer med de egna attityderna, åsikterna och värderingarna. Eftersom vi inte klarar av att minnas allting kommer vi främst ihåg det som är till stöd för oss själva i något sammanhang.¹²⁸

Utifrån ett sådant synsätt skulle människor som redan har miljövänliga attityder och värderingar i högre grad exponera sig för sådan information som överensstämmer med och bekräftar de egna uppfattningarna, vilket i sin tur leder till att dessa förstärks ytterligare. På motsvarande vis kommer människor som bär på motsatta värderingar och attityder att undvika att exponera sig för sådana budskap som motsäger de egna uppfattningarna och i stället ta till sig sådan information som förstärker de ställningstaganden som man redan gjort.

Tidigare forskning har visat att det svenska folket nu uppvisar betydligt mer miljövänliga attityder och uppfattningar än tidigare. Vad vi däremot ännu inte känner till är om denna trend i ökad miljömedvetenhet också gäller för ungdomar. Vi har sett att ungdomar har ett lågt politiskt intresse och att de visserligen har goda kunskaper om det demokratiska systemet, men att det finns skillnader i kunskaper mellan flickor och pojkar samt mellan elever på studieförberedande program och yrkesförberedande program. År 2005 uppgav bara 47 procent av ungdomarna att de var ganska eller mycket intresserade av miljöfrågan. 16 procent menade att de inte var alls intresserade. Hur stort är intresset och hur viktig är frågan för gymnasieungdomar idag, år 2007? Har ungdomarna liksom övriga svenska folket påverkats av den ökade medierapporteringen eller är de svårare än så att förändra? Vi kunde se i en undersökning från år 2002 att ungdomar hade ett högre förtroende än äldre för dagstidningar. Hur ser detta förtroende för medier ut idag?

Bredvid frågorna om intresse och viktighet vill jag också ringa in ungdomars kunskaper om miljö och hållbar utveckling. Lärare menar att elever i högre stadier har relativt goda kunskaper i praktiskt miljöarbete, men att de själva som lärare saknar aktuell och relevant utbildning i hållbarhetsfrågan och det saknas en nödvändig progression över stadierna. Det innebär att ungdomar saknar helhetssyn och dessutom blir uttråkade. Hur har det påverkat kunskapsbildningen på detta område där utvecklingen går förhållandevis snabbt? Vilka kunskaper och dominerande föreställningar har ungdomar om miljö och hållbar utveckling? För att kunna undersöka det behöver vi välja ut några myter eller dominerande föreställningar om miljö att utgå från.

3.4 Miljömyter

Med myt avses i detta arbete den dominerande föreställning som finns hos människor om en viss fråga. Jag kommer i detta avsnitt att redogöra för de myter som jag tillsammans med min uppdragsgivare har valt ut för undersökningen. Myterna utgår från samma teman som används i frågeställningarna samt i resultat- och analysdelen.

Tema 2 – Myter och dominerande föreställningar

Återvinning och vatten- och energibesparing

- Det är ingen idé att sopsortera, allt blandas ändå bara ihop och läggs på tippen.
- Energiåtgången för att diska ur förpackningarna äter upp miljönyttan med återvinningen.

¹²⁸ Strömbäck 2000:82-87

- Energiåtgången för att transportera förpackningarna och tidningarna åter upp miljönyttan med återvinningen.
- Vatten finns i överflöd. Vi behöver inte snåla med det.

Ekologiskt, krav- och miljömärkt

- Ekologiska produkter är bara en affärsidé för att tjäna pengar.
- Ekologiska jordbruk finansieras med hjälp av bidrag.
- Kravmärkta produkter kostar för mycket.
- Kravmärkt mat är inte nyttigare än icke-kravmärkt mat.
- Miljömärkta produkter är inte bättre än produkter som inte är märkta.
- Man kan köpa sig till miljömärkning.

Klimat, ekosystem och avskogning

- I Sverige har vi så gott om skog att vi inte behöver återvinna pappersförpackningar och tidningar.
- Klimatet har alltid förändrats. Det är naturligt och vi behöver inte oroa oss för det.
- Arter dör inte ut snabbare idag än tidigare i historien.¹²⁹
- Människan påverkar inte jordens klimat.
- Att minska världens koldioxidutsläpp är förödande för världsekonomin.¹³⁰
- Vi behöver bara en bråkdel av alla arter på jorden.¹³¹
- Det spelar ingen roll om vi blir mer miljövänliga i Sverige, eftersom vi utgör en så liten del av jorden.
- Vi har inte så stora miljöproblem i Sverige.

Med detta lämnar vi nu undersökningens bakgrund och teoretiska perspektiv och går vidare till själva undersökningen av ungdomars syn på miljö och hållbar utveckling idag.

¹²⁹ Albaeco 2007

¹³⁰ Albaeco 2007

¹³¹ Albaeco 2007

4 Syfte och frågeställningar

I detta kapitel kommer jag att utifrån en sammanfattande problemformulering precisera undersökningens övergripande syfte och de frågeställningar som enkäten, men också resultatredovisning och analys av resultaten, bygger på.

4.1 Problemformulering

Svenska gymnasieungdomar har goda kunskaper om det demokratiska systemet och om samhällets värdegrund. De är mer benägna att delta i politiska val än unga i andra länder. Samtidigt är de mindre engagerade i samhället än vuxna och vi har under en längre tid kunnat se att intresset för politik och miljöfrågor minskar hos de unga. Andra frågor tycks ha tagit större plats i ungdomars värld: Man har ökade problem i ungdomarnas arbetsmiljö med nedskärningar, mångkulturalitet och sociala problem. Samtidigt hänger en oro över den minskade sysselsättningen i landet över gymnasieungdomarna, som dessutom kommer att vara fler än någonsin när de kommer ut på arbetsmarknaden. Lärare som ska undervisa ungdomar i frågor om miljö och hållbar utveckling saknar i de flesta fall själva relevant och aktuell utbildning. Dessutom upplever lärarna att de själva saknar stöd uppifrån och de efterfrågar bland annat ökade möjligheter till samverkan och kunskapsspridning i frågan. Lärarna menar själva att den utbildning som ungdomar får i miljö och hållbar utveckling i skolan idag saknar en nödvändig progression över stadierna och att många elever därför blir uttråkade.

Den här uppsatsen utgår från det teoretiska perspektivet att ungdomar i hög grad får sina attityder och dominerande föreställningar, eller uppfattningar, genom att de interagerar med främst familj, vänner och lärare, men också medier. Vi vet att mediernas bevakning av frågor kring klimat och miljö har ökat kraftigt under den senaste tiden. Undersökningar tyder på att det ökade intresset från medierna tycks ha påverkat de flesta människor; främst kvinnor, medelålders, högutbildade och redan politiskt intresserade. Allra minst tycks de äldre i befolkningen ha påverkats. Sammantaget har människors intresse för frågor kring miljö och en hållbar utveckling och hur viktig man upplever frågan ökat under de senaste tre åren. Hur ser det ut i gruppen gymnasieungdomar- har de också fått ett ökat intresse? Tycker de också att frågan är angelägen och viktig att tänka på?

Den här undersökningen vill ta reda på vilka attityder, men också kunskaper och dominerande föreställningar som gymnasieungdomar faktiskt har ifråga om miljö och en hållbar utveckling. Resultatet ska ligga till grund för innehållet i *Miljöskolan*. Med andra ord ska resultatet av den här undersökningen förbättra möjligheterna att producera webbinformation riktad till gymnasieungdomar om rätt miljöfrågor på en lämplig nivå. I den mån det är värt att notera skillnader mellan flickor och pojkar samt olika åldersgrupper ska detta också observeras.

4.2 Syfte

Undersökningens syfte är att ta reda på vilka attityder och dominerande föreställningar, eller uppfattningar, som gymnasieungdomar har vad gäller frågor kring miljö och en hållbar utveckling

4.3 Frågeställningar

Tema 1 – Intresse, viktighet och framtidssyn

- Tycker ungdomar att frågor om miljö och hållbar utveckling är viktiga?
- Är ungdomar intresserade av frågor om miljö och hållbar utveckling?
- Tycks ungdomar tro att det gör skillnad om de engagerar sig i frågor om miljö och hållbar utveckling?
- Finns det några skillnader i dessa frågor vad gäller ungdomars kön eller ålder?

Tema 2 – Myter och dominerande föreställningar

- Vilka dominerande föreställningar har ungdomar om miljö och hållbar utveckling?
- Finns det några skillnader i föreställningar vad gäller ungdomars kön eller ålder?

Tema 3 – Påverkan

- Av vilka påverkas ungdomar mest i frågor om miljö och hållbar utveckling?
- Finns det några skillnader i hur man påverkas vad gäller kön eller ålder?

Tema 4 – Tidigare erfarenhet av informationssökning

- Vilken tidigare erfarenhet har ungdomar av att söka information om miljö och hållbar utveckling
 - på Internet?
 - på annat sätt?
- Finns det några skillnader i erfarenheter vad gäller ungdomars kön eller ålder?

Tema 5 – Förtroende för informationskällor

- Vilka i sin omgivning litar ungdomar mest på i frågor som rör miljö och hållbar utveckling?
- Finns det några skillnader i erfarenheter vad gäller ungdomars kön eller ålder?

5 Metod, material och tillvägagångssätt

I detta kapitel kommer jag att beskriva hur jag har tänkt kring val av metod och tillvägagångssätt vid undersökningen. Därefter diskuteras urval, hur respondentgruppen ser ut samt enkätens utformning. Avslutningsvis diskuteras undersökningens kvalitet utifrån begrepp som reliabilitet och validitet, men också generaliserbarhet.

5.1 Val av metod

I den här undersökningen är jag ute efter att fånga den vanligaste uppfattningen i en fråga hos en viss grupp. När syftet är att undersöka frekvensen av en redan känd företeelse är det mest lämpligt med ett kvantitativt angreppssätt.¹³² Det som ska mätas i den här undersökningen är vilken uppfattning som är den vanligast förekommande hos ungdomar i åldern 16-19 år i ett antal frågor som handlar om miljö och social rättvisa. Frågorna som undersöks bygger på tidigare forskning samt ett antal så kallade myter, eller dominerande föreställningar, kring miljö och social rättvisa. Eftersom dessa myter är kända kan "Sant"- och "Falskt"-frågor formuleras i en enkät som kan delas ut till många ungdomar.

Undersökningen ska inte mäta hur något faktiskt är. Jag är inte intresserad av att få veta hur ungdomarna gör till i exempelvis sopsorteringssammanhang. Istället vill jag ta reda på vilken uppfattning om hur det går till som ungdomar har och hur vanligt förekommande denna uppfattning är. Sådan information är subjektiv, till skillnad från objektiv information om hur något är. Det är den intervjuades personliga åsikt, upplevelse, värdering och tolkning som jag vill fånga. Hur vi upplever att verkligheten är påverkar vårt sätt att handla. I den här undersökningen handlar det om att om människor exempelvis tror att alla sopor i slutändan blandas ihop på soptippen kommer de heller inte att sortera sina egna sopor. Oavsett om deras uppfattning om de faktiska förhållandena är helt felaktig kommer den att få samma konsekvenser som om den överensstämde med verkligheten.

Undersökningens syfte är att ligga till grund för utveckling av *Miljöskolan*, en utbildande del av en webbportal som främst ska rikta sig till gymnasieungdomar. Eftersom undersökningen utgår från ett uppdrag från den ideella föreningen IMAGINE har dess upplägg delvis utformats efter uppdragsgivarens önskemål och behov, men som vi tidigare sett också utifrån teori och tidigare forskning. För att kunna informera om rätt saker på en lämplig nivå är det viktigt att skaffa aktuell kunskap om situationen: Vilka kunskaper eller dominerande föreställningar om miljö och en hållbar utveckling bär ungdomarna på? Hur stort- eller litet- intresse har de av dessa frågor idag? Tror de själva att de kommer att bli mer intresserade och engagerade ju äldre de blir?

Med hjälp av enkäter kan man nå ett förhållandevis stort antal ungdomar på kort tid. Ett alternativ till enkäter skulle ha kunnat vara att genomföra kvalitativa samtals- eller djupintervjuer med ett mindre antal strategiskt utvalda ungdomar. Fördelen med det hade varit att en sådan metod är mer öppen än en enkätundersökning med i förväg bestämda frågor och svar. Genom en sådan öppen struktur skulle man ha kunnat komma åt sådana aspekter på ungdomars syn på miljöfrågan som man inte redan känner till. Svårigheter med en sådan kvalitativ ansats hade varit att göra ett representativt urval. Ett annat teoretiskt sett möjligt alternativ skulle ha varit deltagande observationer.¹³³ Detta val var inte aktuellt för den här undersökningen, vars främsta syfte som sagt inte var att mäta observerbara beteenden, utan snarare attityder kring ett ämne. Den här undersökningens främsta syfte är att mäta

¹³² Kvale 1997:35

¹³³ Esaiasson m.fl. 2006:261

och jämföra frekvenser av redan kända uppfattningar och med det tycks en kvantitativ ansats vara mest lämpad.

5.2 Urvalet

Eftersom Miljöskolan främst ska rikta sig till gymnasieungdomar var denna grupp självskrivna för urvalet. Enligt SCB ska det år 2007 finnas ungefär 360 000 gymnasieungdomar i Sverige, vilket gör ett totalurval omöjligt. Utifrån de resurser som jag hade att tillgå i form av såväl tid som annat valde jag att i stället göra ett icke-sannolikhetsurval bland gymnasieskolor i Göteborg, där jag kontaktade ett tiotal olika gymnasier. Min förhoppning var att få besöka skolor i såväl centrala Göteborg som förorterna samt yrkesinriktade utbildningar i lika hög grad som teoretiska. Så blev inte fallet, eftersom just dessa skolor inte ansåg sig ha kapacitet att ta emot fler studenter på vårterminen. Av de skolor som jag inledningsvis kontaktade fick jag slutligen tillträde till två kommunala gymnasieskolor; Polhemsgymnasiet på Hisingen och Schillerska gymnasiet i centrum samt ett fristående gymnasium; Kunskaps gymnasiet i Gårda. En viktig konsekvens av detta är att mitt material slutligen kom att bestå av 163 elever som studerar på relativt likartade gymnasieskolor med teoretisk inriktning i de mer centrala delarna av Göteborg. Det visade sig dessutom vara svårt att få tag i elever i såväl årskurs 2 som årskurs 3, då dessa i hög omfattning befann sig på praktik eller ägnade sig åt projektarbeten under den aktuella perioden. Därför fick jag på något gymnasium bara träffa elever i årskurs 1 medan jag på de övriga tack vare hjälpsamma lärare kunde träffa elever i samtliga årskurser.

5.2.1 Beskrivning av respondentgruppen

TABELL 5.2.1 FRISTÅENDE ELLER KOMMUNAL GYMNASIESKOLA (ANTAL PERSONER RESPEKTIVE PROCENT):

	Antal	Antal i procent
Fristående gymnasium	73	45
Kommunalt gymnasium	90	55
Totalt	163	100

Respondentgruppen kom att bestå av totalt 163 ungdomar i åldrarna 16-19 år. Ungdomarna är fördelade på två kommunala respektive en fristående gymnasieskola i Göteborg enligt följande: 73 personer, dvs. 45 procent av det totala antalet respondenter, gick i en fristående gymnasieskola medan 90 personer, dvs. 55 procent av det totala antalet respondenter, gick i ett kommunalt gymnasium. Det innebär att det är procentuellt fler i undersökningen än i populationen som går i ett fristående gymnasium.

TABELL 5.2.2 KÖNSMÄSSIG FÖRDELNING (I PROCENT):

	Antal
Flickor	49
Pojkar	51
Totalt	100

Respondentgruppen visade sig vara könsmässigt förhållandevis lika fördelad. Av samtliga respondenter som har besvarat enkäten var 49 procent flickor och 51 procent var pojkar. Hösten 2005 var enligt SCB 51,4 procent av samtliga elever i gymnasieskolan män och 48,6 procent var kvinnor, vilket betyder att materialet tycks representera könsfördelningen i populationen på ett bra sätt.

TABELL 5.2.3 KÖNSMÄSSIG FÖRDELNING UTIFRÅN FRISTÅENDE ELLER KOMMUNAL GYMNASIESKOLA (I PROCENT):

	Flickor	Pojkar
Fristående	49	41
Kommunalt	51	59
Totalt:	100	100

Om man ser på den könsmässiga fördelningen utifrån kommunal och fristående gymnasieskola går 51 procent av flickorna på ett kommunalt gymnasium medan 49 procent går på fristående gymnasium. Bland pojkarna går 59 procent på ett kommunalt gymnasium medan 41 procent går på det fristående gymnasiet. I det här materialet är alltså gruppen pojkar som går i ett kommunalt gymnasium procentuellt större än antalet flickor

Jämfört med de uppgifter från SCB som vi har om gymnasieelever år 2005 var 55,3 procent i fristående gymnasieskolor pojkar och 44,7 procent flickor. I vårt material var samma siffra 46,6 procent pojkar och 53,4 procent var flickor.

TABELL 5.2.4 FÖRDELNING UTIFRÅN ÅRSKURS (I PROCENT):

	Andel
Åk 1	58
Åk 2	27
Åk 3	15
Totalt	100

Det empiriska materialet består till största delen av 16-17-åringar: 58 procent av de elever som jag fick träffa gick i årskurs 1. Något färre än en tredjedel av respondenterna tillhörde årskurs 2 (17-18 år) medan endast 15 procent av respondenterna gick i årskurs 3 (18-19 år). Den något sneda åldersfördelningen beror på att det var svårare att få komma till de högre årskurserna, då avgångseleverna på de aktuella gymnasieskolorna endera befann sig på praktikplatser eller arbetade med projekt utanför skolan under tiden för undersökningen.

TABELL 5.2.5 FÖRDELNING UTIFRÅN ÅRSKURS OCH KÖN (I PROCENT):

	Årskurs 1	Årskurs 2	Årskurs 3
Flickor	39	60	49
Pojkar	61	40	51
Totalt	100	100	100

61 procent av respondenterna som går i årskurs 1 var pojkar. I årskurs 2 var fördelningen den motsatta: 60 procent av respondenterna i årskurs 2 var flickor. I årskurs 3 var fördelningen förhållandevis jämn: 49 procent av respondenterna var flickor medan 51 procent var pojkar. Det är här värt att notera inför resultatredovisningen att eftersom flest elever i undersökningen gick i årskurs 1, 58 procent, och att årskurs 1 bestod av 61 procent pojkar kommer just pojkar att utgöra en stor del av årskurs 1. I de kommunala gymnasierna går det dessutom procentuellt fler pojkar än flickor, 59 procent mot 51 procent, vilket gör att årskurs 1 på de kommunala gymnasierna kommer att utgöras av en stor andel pojkar.

TABELL 5.2.6 FÖRDELNING UTIFRÅN ÅRSKURS OCH FRISTÅENDE RESPEKTIVE KOMMUNAL GYMNASIESKOLA (I PROCENT):

	Fristående	Kommunalt
Åk 1	56	59
Åk 2	38	19
Åk 3	6	22
Totalt	100	100

I årskurs 1 var andelen respondenter som gick på en kommunal respektive en fristående gymnasieskola förhållandevis lika. I årskurs 2 var det en större andel av respondenterna som gick på en fristående gymnasieskola medan det i årskurs 3 var en betydligt större andel som gick på ett kommunalt gymnasium. Generellt har klasserna varit större i de kommunala gymnasier som jag har besökt än i det fristående gymnasiet. Även om jag besökte lika många klasser i åk 2 och 3 i fristående och kommunala skolor blev antalet elever som besvarade enkäten där följaktligen färre.

5.3 Enkäten- utformning och genomförande

Vid utformning av enkäten utgick jag främst från en tanke om att den skulle vara enkel för ungdomarna att förstå och besvara samt att själva undersökningen inte fick ta för stor del av lektionstiden. Innan jag gick ut med enkäten testade jag den på några ungdomar i åldersgruppen. Dessa testpiloter gav mig synpunkter på ordval och formuleringar samt berättade hur lång tid undersökningen tog för dem att besvara.

Frågorna grupperades sedan i tre delar: Demografiska frågor, frågor som syftade till att mäta kunskaper och dominerande föreställningar samt attitydmätande frågor. Tanken var att de enklare frågorna skulle komma före frågor som skulle kräva viss eftertanke. Jag har medvetet valt att variera frågornas utformning och ibland använda negationer. I de fall då jag har gjort det har jag strukit under negationen för att underlätta för de elever som har svårt för sådana i texter. Jag har valt att använda negationer därför att alla kryss annars skulle riskera att hamna i svars-kolumn och det skulle kunna leda till att ungdomarna tappar koncentrationen. Av samma skäl har jag också valt att sprida frågor om liknande ämnen. Min ambition var att ungdomarna verkligen skulle läsa frågorna och utifrån det lämna sitt svar.

Till den stora frågegruppen med frågor som syftade till att mäta kunskaper och dominerande föreställningar gavs endast svarsalternativen "Sant" och "Falskt". Tanken bakom det var att avtäcka stora mönster, men också att skapa en enkät som många skulle orka och klara av att fylla i från början till slut. I efterhand kan man konstatera att ytterst få av eleverna har lämnat någon enstaka fråga obesvarad. Internt bortfall i denna frågegrupp är således mycket lågt. Några av eleverna räckte vid mina besök upp handen och menade att de hade svårt att välja mellan "Sant" och "falskt" på någon fråga. Å ena sidan menade de att påståendet stämde, men å andra sidan stämde det inte alls. Dessa elever gav jag svaret att om det var omöjligt för dem att välja fick de sätta sitt kryss mittemellan. Vid bearbetning av svaren har jag sedan valt att koda dessa som att svar saknas.

En fråga vållade vissa svårigheter: Fråga 22, Vilken källa till miljöinformation litar du mest på. Här skulle eleverna med siffrorna 1-4 (där 4 = litar mest på, 1= litar minst på) rangordna vilka av några givna källor till miljöinformation som de litar mest på. De källor som angavs var Familj & vänner, TV & dagstidningar, Kända miljöorganisationer samt Lärare & skola. Trots noggranna instruktioner visade det sig vara svårt för cirka en fjärdedel av eleverna att besvara frågan rätt. Av dessa gick större delen i årskurs 1. Dessa respondenter uppfattade frågan som att de antingen skulle kryssa i eller ge 4

poäng till den eller de källor som de litade mest på. Ingen rangordning skedde i dessa fall. Vid bearbetning av data valde jag efter visst överläggande att endast redovisa hur stor andel av respondenterna som har valt respektive källa som den som de litar mest på. Alternativet att ta bort de respondenter som inte hade besvarat frågan korrekt och bara redovisa frågan utifrån den återstående gruppen, ungefär 75 procent av samtliga, valde jag bort. Utifrån vad jag visste om materialet hade jag skäl att anta att många av de respondenter som då skulle ha fallit bort stod för en viss inriktning i frågan. Att ta bort dem skulle ha kunnat ge ett missvisande resultat.

I de frågor där svarsalternativet "Vet ej" har lagts till, frågorna 20a, 20b och 21, var jag lite orolig för att en stor del av ungdomarna skulle välja "Vet ej" för att bli snabbare färdiga med enkäten. Jag ansåg dock att det här var bättre med ett visst bortfall än att få ogrundade svar. Lyckligtvis visade det sig att få valde detta alternativ. Vad gäller fråga 20b, Har du sökt information om miljö på annat sätt, har däremot en betydande del av eleverna valt svarsalternativet "Vet ej". Detta kan bero på att frågan är något otydlig: Vad menas med miljöinformation? Vad menas med att man har sökt själv? Vad är "annat vis än Internet"? Ungdomarna tycks dock inte ha upplevt någon osäkerhet vad gäller begreppet miljöinformation i den fråga som handlar om att söka miljöinformation på Internet. De har heller inte tvekat vad gäller att bedöma om de har sökt information på Internet, här tycks det vara mer naturligt att tala om informationssökning. Kanske är det informationsöverflödet som ställer till det: Hur ska man komma ihåg all information som man tar del av i form av tidningsartiklar, TV-reportage, broschyrer eller litteratur? Trots allt gav frågan värdefull information om skillnader mellan informationssökning på Internet och annan informationssökning.

Den färdiga enkäten kom således att bestå av tre delområden med sammanlagt 25 frågor. Den delades ut vid i förväg överenskomna besök i totalt 9 klasser på två kommunala och ett fristående gymnasium i de mer centrala delarna av Göteborg. Vid varje besök inledde jag undersökningen med att förklara att det var varje persons individuella uppfattning som jag var ute efter och att det inte fanns några rätt eller fel. Under tiden som eleverna fyllde i enkäten fanns det möjlighet att ställa frågor och det var ett tiotal elever som utnyttjade denna möjlighet. De frågor som ställdes handlade inte om vad som var rätt eller fel svar på frågor, utan oftast var det frågan om att få en förklaring på något ord eller uttryck som man kände sig osäker på. Varje undersökning tog ungefär tio minuter.

5.4 Bearbetning och analys

All statistisk bearbetning och analys har skett med hjälp av statistikprogrammet SPSS. Inga allvarliga problem, förutom de som tidigare har beskrivits vad gäller fråga 22, har uppstått vid bearbetningen av empirin. I fallet med fråga 22 löstes problemet genom en alternativ inkodning och efterföljande redovisning av resultatet. I vissa fall har efterbearbetning av materialet gjorts vad gäller sammanslagning av liknande svarsalternativ som "Mycket" och "Ganska". I dessa fall tydliggörs detta. Eventuella saknade svar samt "Vet ej"-svar har i de flesta fall kodats bort, eftersom dessa inte tillför resultatet något.

5.5 Sammanfattande utvärdering av undersökningens kvalitet

I det här arbetet har de teoretiska utgångspunkterna lett fram till undersökningens syfte och frågeställningar, vilka i sin tur har utgjort grund för utformning av enkäten. Samtidigt har utformningen av enkäten inspirerats av tidigare forskning, exempelvis ur SOM-undersökningen och Skolverkets olika undersökningar, vilket gör att den till viss del bygger på redan beprövade begrepp och därmed kan sägas uppnå en högre kumulativitet än den annars skulle.

Enkätens utformning med en tydlig uppdelning mellan frågeområden samt efter olika sorters svarsalternativ kan sägas ha minskat risken för systematiska fel. Frågorna tycks ha varit enkla att förstå med undantag för fråga 22, men inte heller där har man missuppfattat hela syftet med frågan. Genomförande av liten pilotstudie bidrog också till att minska risken för systematiska fel. Pilotstudien ledde till att några ord byttes ut och att några frågor formulerades tydligare. Frekvensen av "Vet ej"-svar där sådana finns är mycket låg, utom vid en fråga. Detta ger stöd för att ungdomarna genomgående har valt att svara utifrån sin egen uppfattning och erfarenhet när det har varit möjligt för dem och att de har förstått de andra frågorna. Jag har också funnits på plats för att förtydliga i den mån det har behövts. Att ha med "Vet ej"-svarsalternativet kan sägas höja reliabiliteten, då ingen har varit tvingad att välja ett alternativ som de inte vill. Det mycket låga antalet dubbel- eller mellankryss är ett tecken på att ungdomarna har upplevt frågorna som enkla att förstå och tydliga.

Reliabiliteten handlar också om kvaliteten på insamling och bearbetning av data. Också i denna fas har jag strävat efter noggrannhet och systematik och försökt att undvika såväl systematiska som osystematiska fel. Undersökningsinstrumentet mäter det som det skall mäta och validiteten på det insamlade materialet kan sägas vara hög. Jag har heller inte under arbetets gång stött på några allvarliga svårigheter som skulle kunna påverka kvaliteten.

Innan vi lämnar frågan om undersökningens kvalitet är det återigen viktigt att poängtera att undersökningen baseras på ett jämfört med den totala populationen litet antal gymnasieelever på tre gymnasieskolor i mer centrala delar av Göteborg. De elever som jag har kunnat nå genom att besöka dessa skolor läser samtliga på nationella program med teoretisk inriktning. Resultatet kan därmed inte sägas vara generaliserbart utanför den här gruppen gymnasieelever, utan får betraktas som ett resultat i just den här gruppen gymnasieelever. Utifrån detta resonemang lämnar jag därmed åt läsaren att bedöma detta arbetes kvalitet.

6 Resultat och analys

I kapitlet redovisas och analyseras undersökningens huvudresultat utifrån frågeställningarna och de teoretiska perspektiv som tidigare har presenterats. Sist i kapitlet diskuteras hela resultatet utifrån det syfte och de frågeställningar som undersökningen bygger på.

För att underlätta för läsaren har jag valt att redovisa undersökningens huvudresultat utefter de teman som frågeställningarna är indelade i. Jag har för läsbarhetens skull också valt att göra en kortfattad analys av resultatet direkt i anslutning till resultatredovisningen. En mer övergripande och sammanfattande analys och diskussion av hela resultatet presenteras sist i kapitlet.

Innan vi går vidare bör nämnas att jag har valt att inte redovisa de skillnader som i det här materialet finns mellan fristående och kommunala skolor, eftersom materialet är så litet att det inte kan uteslutas att de förekommande skillnaderna enbart beror på slumpen eller på just den skola som i detta material ensam fick representera de fristående skolorna. Dock finns det en fråga där skillnaderna är betydande och också har orsaker som är kända. I denna fråga har jag valt att redovisa resultatet också utifrån skolform.

6.1 Frågeställning 1: Intresse, viktighet och framtidssyn

TABELL 6.1.1 FÖRDELNING UTIFRÅN KÖN

HUR INTRESSERAD ÄR DU AV FRÅGOR OM MILJÖ OCH SOCIAL RÄTTVISA IDAG? (I PROCENT):

	Mycket eller ganska intresserad	Lite eller inte alls intresserad
Flickor	69	31
Pojkar	61	39
Totalt	65	35

TABELL 6.1.2 FÖRDELNING UTIFRÅN ÅLDER

HUR INTRESSERAD ÄR DU AV FRÅGOR OM MILJÖ OCH SOCIAL RÄTTVISA IDAG?

(I PROCENT):

	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Lite intresserad	Inte intresserad
Årskurs 1	16	41	32	11
Årskurs 2	18	54	23	4
Årskurs 3	46	33	17	4
Totalt	21	44	27	8

Det är tydligt att det har skett en kraftig ökning av också ungdomars intresse av miljöfrågor under senaste tiden. Eftersom vi kan jämföra med resultaten i 2005 års SOM-undersökning vet vi att ökningen är hela 18 procent i hela åldersgruppen.

Skillnaderna i miljöintresse är betydande mellan de olika åldrarna. Hela 46 procent av eleverna i årskurs 3 menar att de är mycket intresserade. Motsvarande siffra i årskurs 2 är 18 procent och 16 procent i årskurs 1. Av de äldsta eleverna är det således hela 30 procent fler än av de yngsta som är mycket intresserade av miljöfrågor. När vi slår ihop de båda svarsalternativen "Mycket intresserade"

och "Ganska intresserade" är skillnaderna mindre: I årskurs 3 är det 22 procent fler än i årskurs 1 och 15 procent fler än i årskurs 1 som menar att de är ganska eller mycket intresserade. Ålder tycks därmed ha en stor inverkan på miljöintresse hos ungdomar, vilket skulle kunna tyda på att ett intresse för miljö är en mognadsfråga. Vi kan också se skillnader mellan kön. Flickor är mer intresserade än pojkar, även om skillnaderna inte är lika stora som när det gäller ålder. 8 procent fler av flickorna har uppgett att de är ganska eller mycket intresserade av frågor om miljö och social rättvisa idag. Mest ointresserade är pojkar i årskurs 1.

Vad gäller nästa fråga, Hur intresserad av frågor om miljö och social rättvisa tror du att du kommer att vara om några år, är den intressant för att se om ungdomar ser sig själva som mer intresserade och engagerade som vuxna.

TABELL 6.1.3 FÖRDELNING UTIFRÅN KÖN
HUR INTRESSERAD AV FRÅGOR OM MILJÖ OCH SOCIAL RÄTTVISA TROR DU ATT DU KOMMER ATT VARA OM NÅGRA ÅR? (I PROCENT):

	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Lite intresserad	Inte intresserad
Flickor	34	49	15	2
Pojkar	25	44	25	6
Totalt	30	46	20	4

TABELL 6.1.4 FÖRDELNING UTIFRÅN ÅLDER
HUR INTRESSERAD AV FRÅGOR OM MILJÖ OCH SOCIAL RÄTTVISA TROR DU ATT DU KOMMER ATT VARA OM NÅGRA ÅR? (I PROCENT):

	Mycket eller ganska intresserad	Lite eller inte intresserad
Årskurs 1	68	32
Årskurs 2	87	13
Årskurs 3	88	17
Totalt	75	24

Resultatet visar att nästan en tredjedel av samtliga respondenter tror att de kommer att vara mycket intresserade av frågor om miljö och social rättvisa om några år. Fler av flickorna tror att de kommer att bli mycket intresserade. Andelen som tror att de kommer att vara ganska intresserade är 46 procent. Om vi lägger ihop andelen som har svarat att de tror sig vara mycket eller ganska intresserade om några år är den 76 procent, det vill säga tre fjärdedelar av respondenterna.

Resultatet visar att 68 procent av de yngsta, 87 procent av eleverna i årskurs 2 och hela 88 procent av de äldsta eleverna tror att de kommer att vara mycket eller ganska intresserade av frågor om miljö och social rättvisa om några år. Det innebär att andelen som tror att de kommer att vara ganska eller mycket intresserade om några år jämfört med andelen som tycker att de är det idag har ökat med 9 procent i årskurs 1, 15 procent i årskurs 2 och 11 procent i årskurs 3.

Sammantaget tyder resultatet på den första frågan att också ungdomars intresse för frågor kring miljö och social rättvisa har ökat kraftigt sedan 2005 års SOM-undersökning, då endast 47 procent av ungdomarna i åldern 15-19 år uppgav att de var ganska eller mycket intresserade av miljöfrågan. Idag är siffran 65 procent, vilket kan jämföras med 2005 års resultat i SOM-undersökningen i hela den svenska befolkningen (15-85 år) som var 68 procent. Pojkar är precis som vi sett i tidigare undersökningar något mindre intresserade än flickor, men dessa skillnader tycks minska med ålder.

Hela 79 procent av ungdomarna i årskurs 3 är ganska eller mycket intresserade av frågor kring miljö och social rättvisa, vilket är en mycket stor ökning sedan 2005 års SOM-undersökning. När vi lägger till resultatet av den andra frågan kan vi se att ungdomarna själva tycks tro på ett ännu större intresse och därmed också engagemang från deras sida inom en snar framtid. Hela 88 procent av ungdomarna i årskurs 3 tror att de kommer att vara ganska eller mycket intresserade av frågor om miljö och social rättvisa om några år.

Det lägsta intresset återfinns i den yngsta åldersgruppen, vilket kan tyda på att ett starkt miljöintresse är något av en mognadsfråga. Jag vill dock poängtera att det även i denna grupp har skett en ökning av intresse med minst 10 procent. Om vi jämför med SOM-undersökningens resultat från 2005 var endast 47 procent av hela åldersgruppen ganska eller mycket intresserade. Vi kan med stor sannolikhet anta att det även inom denna grupp fanns skillnader mellan de yngre och de äldre och att andelen av de yngre som var ganska eller mycket intresserade således låg betydligt lägre än 47 procent. Idag är 57 procent av de yngsta ganska eller mycket intresserade och hela 68 procent av de yngsta tror att de kommer att bli ganska eller mycket intresserade inom några år.

Det har alltså skett en stor ökning vad gäller ungdomars intresse för frågor om miljö och hållbar utveckling under de senaste två åren. Det är sannolikt att en del av ökningen kan tillskrivas det ökade intresset för miljö- och klimatfrågan i våra medier. I så fall ger det stöd för teorierna i dagordningsforskningen, som menar att medierna bestämmer vad vi ska tänka på och att det som medierna i ett visst ämne väljer att framhäva är det som människor främst tänker på. Vi kan konstatera att det finns ett stort intresse för frågor om miljö och hållbar utveckling hos ungdomar och att de själva dessutom tror att detta intresse kommer att öka inom bara några år.

TABELL 6.1.5 FÖRDELNING UTIFRÅN KÖN

TYCKER DU ATT DET ÄR VIKTIGT ATT VI TÄNKER PÅ MILJÖN IDAG? (I PROCENT):

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte viktigt
Flickor	88	11	1
Pojkar	71	25	4
Totalt	79	18	3

Resultatet visar att hela 79 procent av samtliga elever tycker att det är mycket viktigt att vi tänker på miljön idag. Ytterligare 18 procent tycker att det är ganska viktigt. Om man lägger ihop de båda svarsalternativen är det 97 procent av eleverna som tycker att det är ganska eller mycket viktigt att vi tänker på miljön idag. Det finns tydliga skillnader mellan flickor och pojkar i den här frågan: 17 procent fler av de respondenter som uppger att det är mycket viktigt är flickor. När svaren är sammanslagna kan man dock se att detta har jämnat ut sig något: 99 procent av flickorna jämfört med 96 procent av pojkarna tycker att frågan är viktig. Den stora skillnaden mellan pojkar och flickor vad gäller viktighet tycks således inte ligga i om man tycker att frågan är viktig, utan i hur viktig man tycker att frågan är.

TABELL 6.1.6 FÖRDELNING UTIFRÅN ÅLDER

TYCKER DU ATT DET ÄR VIKTIGT ATT VI TÄNKER PÅ MILJÖN IDAG? (I PROCENT):

	Mycket eller ganska viktigt	Inte alls viktigt
Årskurs 1	97	3
Årskurs 2	98	2
Årskurs 3	100	0
Totalt	97	3

Betydligt fler av de äldre eleverna anser frågan vara mycket viktig: Procentdifferensen mellan eleverna i årskurs 1 och 3 är 13 procent. 75 procent av eleverna i årskurs 1, 85 procent av eleverna i årskurs 2 och 88 procent av eleverna i årskurs 3 tycker att det är viktigt att vi tänker på miljön idag. Om vi lägger ihop svarsalternativen "Mycket viktigt" och "Ganska viktigt" ser vi att 97 procent av eleverna i årskurs 1, 98 procent av eleverna i årskurs 2 och hela 100 procent av de äldsta eleverna tycker att frågan är viktig att tänka på.

Sammantaget tyder resultatet på att ungdomar anser att miljö och social rättvisa är viktigt. 88 procent av eleverna i årskurs 3 menar att det är mycket viktigt. Pojkar tycker att det är något mindre viktigt än flickor, men också här tycks skillnaderna minska med ålder och i årskurs 3 är det 100 procent som anser att frågan är mycket eller ganska viktig. Minst viktigt anses det vara av de yngsta, vilket kan tyda på att uppfattningar om miljö och hållbar utveckling i viss mån har att göra med ålder och mognad. Att man tycker att något är viktigt är en förutsättning för att kunna och vilja engagera sig. Det gör också att man väljer att exponera sig för och ta till sig ytterligare information och kunskap om det som man tycker är viktigt. Resultatet på den här frågan är därför av stor betydelse för undersökningen.

TABELL 6.1.7 FÖRDELNING UTIFRÅN KÖN

MILJÖFRÅGAN KOMMER ATT VARA DEN VIKTIGASTE FRAMTIDSFRÅGAN OM TIO ÅR

(I PROCENT):

	Alla	Flickor	Pojkar
Sant	83	88	78
Falskt	17	12	22
Totalt	100	100	100

TABELL 6.1.8 FÖRDELNING UTIFRÅN ÅLDER

MILJÖFRÅGAN KOMMER ATT VARA DEN VIKTIGASTE FRAMTIDSFRÅGAN OM TIO ÅR

(I PROCENT):

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	83	80	88
Falskt	17	20	12
Totalt	100	100	100

Resultatet visar att 83 procent av samtliga respondenter tror att miljöfrågan kommer att vara den viktigaste framtidsfrågan om tio år. Flickor anser i högre omfattning än pojkar att påståendet stämmer: 10 procent fler av flickorna anser att påståendet är sant.

Om man ser på ålder är det något fler av de äldre eleverna som anser att påståendet är sant. 88 procent av eleverna i årskurs 3 menar att påståendet stämmer medan motsvarande siffra är 80 procent i årskurs 2 och 83 procent i årskurs 1.

Sammantaget tyder resultatet på att ungdomar i hög grad inser situationens allvar. 83 procent menar att det inte bara är viktigt, utan att det kommer att vara den viktigaste framtidsfrågan. Pojkar tror att det är mindre sannolikt att miljöfrågan är den viktigaste framtidsfrågan om tio år än flickor. Minst viktigt anses det vara av de yngsta pojkarna, vilket kan tyda på att uppfattningar om miljö och hållbar utveckling till viss del har att göra med ålder och mognad.

TABELL 6.1.9 FÖRDELNING UTIFRÅN KÖN

JAG SER LJUST PÅ FRAMTIDEN VAD GÄLLER KLIMATFRÅGAN OCH MILJÖPROBLEMEN
(I PROCENT):

	Alla	Flickor	Pojkar
Sant	31	25	31
Falskt	74	76	70
Totalt	100	100	100

TABELL 6.1.10 FÖRDELNING UTIFRÅN ÅLDER

JAG SER LJUST PÅ FRAMTIDEN VAD GÄLLER KLIMATFRÅGAN OCH MILJÖPROBLEMEN
(I PROCENT):

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	26	27	29
Falskt	74	73	71
Totalt	100	100	100

Resultatet visar att en majoritet, 74 procent, av ungdomarna inte ser ljusst på framtiden vad gäller miljöfrågan och klimatproblemen. Endast en tredjedel menar att de ser ljusst på framtiden vad gäller miljöproblemen och klimatfrågan. Flickor ser mindre ljusst på framtiden vad gäller klimat och miljö än pojkar.

Om man ser på ålder tycks eleverna se en aning mer ljusst på framtiden ju äldre de är. 29 procent av de äldsta ser ljusst på framtiden medan motsvarande siffra är 27 procent i årskurs 2 och 26 procent i årskurs 1.

Resultatet tyder på att ungdomar i hög grad inser situationens allvar. Inte fullt en tredjedel uppger att de ser ljusst på frågan om miljö och klimat. Pojkar ser något ljusare på problemen än flickor, vilket överensstämmer med tidigare resultat. Minst ljus syn på framtiden vad gäller miljö- och klimatproblemen tycks de yngsta flickorna ha. I Skolverkets undersökning *Ung i demokratin* från år 2001 uppgav 76 procent av de tillfrågade ungdomarna att de var bekymrade över miljöproblemen, men hela 91 procent av ungdomarna trodde att miljöproblemen kan lösas och 73 procent menade att de kommer att lösas. Detta resultat överensstämmer väl med resultatet på denna fråga, då 74 procent av ungdomarna i min undersökning menar att de inte ser ljusst på framtiden vad gäller miljö- och klimatproblemen. Av detta kan man dra slutsatsen att ungdomar inte ser ljusare på framtiden vad gäller klimatfrågan och miljöproblemen trots att de har fått ett betydligt starkare intresse än tidigare.

6.2 Frågeställning 2: Myter och dominerande föreställningar om klimat och miljö

I detta avsnitt presenteras en övergripande genomgång av samtliga frågor som mäter ungdomars kunskaper och dominerande föreställningar om olika frågor inom området kring miljö, klimat och hållbar utveckling. För att kunna göra lämpliga jämförelser har frågeområdet har delats in i tre teman:

- Ekologiskt, krav- och miljömärkt
- Klimat, ekosystem och avskogning
- Återvinning och vatten- och energibesparing

6.2.1 Ekologiskt, krav- och miljömärkt

TABELL 6.2.1 FÖRDELNING UTIFRÅN KÖN

EKOLOGISKA JORDBRUK GÅR RUNT EKONOMISKT MED HJÄLP AV BIDRAG (I PROCENT):

	Alla	Flickor	Pojkar
Sant	64	60	68
Falskt	36	40	32
Totalt	100	100	100

TABELL 6.2.2 FÖRDELNING UTIFRÅN ÅLDER

EKOLOGISKA JORDBRUK GÅR RUNT EKONOMISKT MED HJÄLP AV BIDRAG (I PROCENT):

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	73	49	58
Falskt	27	51	42
Totalt	100	100	100

Resultatet visar att en majoritet, 64 procent, av respondenterna tror att ekologiska jordbruk drivs med hjälp av bidrag. Något fler pojkar, 68 procent, än flickor, 60 procent, tror att ekologiska jordbruk finansieras på detta vis.¹³⁴

En betydande andel av de yngsta anser att påståendet stämmer: 73 procent. I årskurs 2 var det färre än hälften, 49 procent, som ansåg att påståendet var sant. 58 procent av de äldsta eleverna tror att ekologiska jordbruk går runt med hjälp av bidrag. Procentdifferensen mellan åk 1 och åk 2 är hela 24 procent.

TABELL 6.2.3 FÖRDELNING UTIFRÅN KÖN

EKOLOGISKA PRODUKTER ÄR BARA EN AFFÄRSIDÉ FÖR ATT TJÄNA PENGAR (I PROCENT):

	Alla	Flickor	Pojkar
Sant	16	15	17
Falskt	84	85	83
Totalt	100	100	100

TABELL 6.2.4 FÖRDELNING UTIFRÅN ÅLDER

EKOLOGISKA PRODUKTER ÄR BARA EN AFFÄRSIDÉ FÖR ATT TJÄNA PENGAR (I PROCENT):

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	18	9	21
Falskt	82	91	79
Totalt	100	100	100

Resultatet visar att hela 84 procent av samtliga respondenter inte tror ekologiska produkter bara är en affärsidé för att tjäna pengar. Inga stora skillnader finns mellan kön.

¹³⁴ Läs mer om hur ekologiska jordbruk finansieras:

http://www.krav.se/ArticlePages/200409/06/20040906135357_public3261/20040906135357_public3261.dbp.asp

Om man ser på ålder finns en större skillnad. Hela 91 procent av eleverna i årskurs 2 anser att påståendet är falskt medan bara 82 procent av eleverna i årskurs 1 och 79 procent av eleverna i årskurs 3 menar att påståendet är falskt. Procentdifferensen mellan de yngsta och de äldsta är 12 procent.

Sammantaget visar resultatet att en klar majoritet av ungdomarna ändå litat på ekologiska produkter. Ju äldre eleverna är, desto mer skeptiska tycks de vara till ekologiska produkter.

TABELL 6.2.5 FÖRDELNING UTIFRÅN KÖN
KRAVMÄRKTA PRODUKTER KOSTAR FÖR MYCKET (I PROCENT):

	Alla	Flickor	Pojkar
Sant	62	64	60
Falskt	38	36	40
Totalt	100	100	100

TABELL 6.2.6 FÖRDELNING UTIFRÅN ÅLDER
KRAVMÄRKTA PRODUKTER KOSTAR FÖR MYCKET (I PROCENT):

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	63	69	46
Falskt	37	31	54
Totalt	100	100	100

Resultatet visar att 62 procent av samtliga respondenter anser att kravmärkta produkter kostar för mycket. Flickor tycker detta något mer än pojkar.

Om man tittar på ålder ser man att skillnaden mellan de äldsta och de yngsta är hela 17 procent: i åk 1 anser 63 procent att kravmärkta produkter kostar för mycket medan bara 46 procent av eleverna i årskurs 3 håller med om det.

Sammantaget visar resultatet att en majoritet av respondenterna anser att kravmärkta produkter kostar för mycket. Betydligt färre av de äldsta ungdomarna tycker att kravmärkta produkter kostar för mycket, vilket skulle kunna bero på att de äldre eleverna har mer erfarenhet av att själva göra inköp och därför har bättre kännedom om priser. Det kan också bero på att de äldre ungdomarna var mest intresserade av frågor om miljö och social rättvisa och därför sätter ett annat värde på kravmärkta produkter.

TABELL 6.2.7 FÖRDELNING UTIFRÅN KÖN
KRAVMÄRKAT MAT ÄR NYTTIGARE ÄN ICKE-KRAVMÄRKAT MAT (I PROCENT):

	Alla	Flickor	Pojkar
Sant	54	52	54
Falskt	46	48	46
Totalt	100	100	100

TABELL 6.2.8 FÖRDELNING UTIFRÅN ÅLDER

KRAVMÄRKT MAT ÄR NYTTIGARE ÄN ICKE-KRAVMÄRKT MAT (I PROCENT):

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	45	62	71
Falskt	55	38	29
Totalt	100	100	100

Resultatet visar att något mer än hälften, 54 procent, tror att kravmärkt mat är nyttigare än icke-kravmärkt mat. Pojkar anser i något högre omfattning än flickor att påståendet stämmer: 54 procent av pojkarna jämfört med 52 procent av flickorna.

Om man ser på ålder är skillnaderna större. Betydligt fler av de äldre eleverna anser att kravmärkt mat är nyttigare: 71 procent av eleverna i årskurs 3 menar att påståendet stämmer medan motsvarande siffra är 62 procent i årskurs 2 och endast 45 procent i årskurs 1.

Resultatet visar att bara något mer än hälften av ungdomarna tror att kravmärkt mat är nyttigare än icke-kravmärkt mat. Betydligt fler av de äldsta eleverna tror att kravmärkt mat är nyttigare, vilket överensstämmer med deras syn på att kravmärkta produkter inte är för dyra.

TABELL 6.2.9 FÖRDELNING UTIFRÅN KÖN

MILJÖMÄRKTA PRODUKTER ÄR INTE BÄTTRE ÄN PRODUKTER SOM INTE ÄR MÄRKTA (I PROCENT):

	Alla	Flickor	Pojkar
Sant	20	18	23
Falskt	80	82	77
Totalt	100	100	100

TABELL 6.2.10 FÖRDELNING UTIFRÅN ÅLDER

MILJÖMÄRKTA PRODUKTER ÄR INTE BÄTTRE ÄN PRODUKTER SOM INTE ÄR MÄRKTA (I PROCENT):

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	24	20	15
Falskt	76	80	85
Totalt	100	100	100

Resultatet visar att 80 procent av respondenterna tror att miljömärkta produkter är bättre. Något fler av flickorna tror att det är så.

Vad gäller ålder är det 76 procent av de yngsta, 80 procent av eleverna i årskurs 2 och 85 procent av eleverna i årskurs 3 som tror att miljömärkta produkter är bättre. Skillnaden mellan de yngsta och de äldsta är 9 procent. De äldre tror i högre grad att miljömärkta produkter är bättre än icke-miljömärkta. Detta resultat överensstämmer också med resultaten på de tidigare frågorna om kravmärkning.

TABELL 6.2.11 FÖRDELNING UTIFRÅN KÖN

MAN KAN INTE LITA PÅ MILJÖMÄRKNING. DEN GÅR ATT KÖPA SIG TILL (I PROCENT):

	Alla	Flickor	Pojkar
Sant	29	22	36
Falskt	71	78	64
Totalt	100	100	100

TABELL 6.2.12 FÖRDELNING UTIFRÅN ÅLDER

MAN KAN INTE LITA PÅ MILJÖMÄRKNING. DEN GÅR ATT KÖPA SIG TILL (I PROCENT):

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	30	27	33
Falskt	70	73	67
Totalt	100	100	100

Totalt litar 71 procent av alla elever på miljömärkning. Betydligt fler av flickorna litar på miljömärkning: 78 procent. Motsvarande siffra hos pojkarna är 14 procent lägre.

67 procent av eleverna i årskurs 3 anser att man kan lita på miljömärkning. I årskurs 2 är det 73 procent och i årskurs 1 är det 70 procent som litar på miljömärkningen. Det är således fler i den äldsta än i den yngsta åldersgruppen som misstror miljömärkningen.

Sammantaget visar resultaten i tema *Ekologiskt, krav- och miljömärkt* att de flesta av ungdomarna tror att ekologiska jordbruk drivs med hjälp av bidrag och de tycker att kravmärkta produkter kostar för mycket. En stor del tycker att miljömärkta produkter är bättre än icke-miljömärkta produkter och de litar på ekologiska produkter. De äldre eleverna tycks vara mer skeptiska än de yngre. De misstror i högre grad miljömärkningar, kravmärkningar och ekologiska produkter. Däremot är det fler av de yngre som tycker att kravmärkta produkter är för dyra.

Även om det är många av ungdomarna som tror på miljö- och kravmärkning är det en förhållandevis stor del som inte gör det. Det tycks finnas ett behov av att informera om vilka krav som ställs för att få märka sina produkter idag, eftersom den information som ungdomarna kan ha fått om detta hemma eller i skolan kan ha förändrats över tid.

6.2.2 Klimat, ekosystem och avskogning

TABELL 6.2.13 FÖRDELNING UTIFRÅN KÖN

KLIMATET HAR ALLTID FÖRÄNDRATS. DET ÄR NATURLIGT OCH INGET VI BEHÖVER OROA OSS

(I PROCENT):

	Alla	Flickor	Pojkar
Sant	13	7	18
Falskt	87	93	82
Totalt	100	100	100

Totalt anser en stor majoritet, 87 procent, av alla respondenter att påståendet är falskt. Bara 13 procent tror att klimatet alltid har förändrats och att vi inte behöver oroa oss för det. Skillnaderna är dock stora mellan könen: Hela 93 procent av flickorna anser att påståendet är falskt medan bara 82 procent av pojkarna tycker så.

Om man ser på ålder finns det också en skillnad. Hela 96 procent av eleverna i årskurs 3 anser att påståendet är falskt. I årskurs 2 är det 91 procent som anser att påståendet är falskt och bland de yngsta 83 procent.

Man kan tolka resultatet som att mediernas budskap har nått ut. Mediernas främsta fråga har varit just klimathotet och hur de mänskliga aktiviteterna har påverkat klimatet. Detta resultat ger stöd för dagordningsteorierna som menar att medierna bestämmer vad vi tänker på och att mediernas gestaltning avgör hur vi ser på ämnen.

TABELL 6.2.14 FÖRDELNING UTIFRÅN KÖN
VI HAR INTE SÅ STORA MILJÖPROBLEM I SVERIGE (1 PROCENT):

	Alla	Flickor	Pojkar
Sant	41	32	49
Falskt	59	68	51
Totalt	100	100	100

TABELL 6.2.15 FÖRDELNING UTIFRÅN ÅLDER
VI HAR INTE SÅ STORA MILJÖPROBLEM I SVERIGE (1 PROCENT):

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	41	51	21
Falskt	59	49	79
Totalt	100	100	100

Resultatet visar att hela 41 procent av respondenterna inte anser att vi har så stora miljöproblem i Sverige. Pojkar anser detta i betydligt högre omfattning än flickor: 49 procent jämfört med bara 32 procent av flickorna.

Om man ser på ålder är skillnaderna stora. Nämnvärt många fler av eleverna i årskurs 1 och 2 anser att påståendet om att vi inte har så stora miljöproblem i Sverige stämmer: 21 procent fler i årskurs 1 och hela 31 procent fler i årskurs 2 än i årskurs 3 anser att påståendet stämmer. I årskurs 3 är det 79 procent som menar att påståendet inte stämmer.

Sammantaget tyder resultatet i denna fråga på att förhållandevis många inte ser miljöproblemet som globalt och något som vi delar med alla andra på jorden. Det bekräftar tidigare forskning om att ungdomars saknar helhetsuppfattning. Det är främst pojkar och de yngre ungdomarna som har denna uppfattning. Av de äldsta är det hela 79 procent som menar att vi har stora miljöproblem i Sverige. Tidigare studier visar också att helhetssynen blir bättre ju äldre ungdomarna blir.

TABELL 6.2.16 FÖRDELNING UTIFRÅN KÖN
DET SPELAR INGEN ROLL OM VI BLIR MER MILJÖVÄNLIGA I SVERIGE. SVERIGE ÄR JU EN SÅ LITEN DEL AV VÄRLDEN (1 PROCENT):

	Alla	Flickor	Pojkar
Sant	9	6	12
Falskt	91	94	88
Totalt	100	100	100

TABELL 6.2.17 FÖRDELNING UTIFRÅN ÅLDER

DET SPELAR INGEN ROLL OM VI BLIR MER MILJÖVÄNLIGA I SVERIGE. SVERIGE ÄR JU EN SÅ LITEN DEL AV VÄRLDEN (I PROCENT):

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	7	9	17
Falskt	93	91	83
Totalt	100	100	100

Resultatet visar att en stor del av alla respondenter, 91 procent, menar att det spelar roll om vi blir mer miljövänliga i Sverige. Hela 94 procent av flickorna jämfört med 88 procent av pojkarna menar att det spelar roll.

Om man ser till ålder är skillnaderna stora. Betydligt fler av de äldre eleverna anser att det inte spelar roll om vi blir mer miljövänliga i Sverige: 17 procent av eleverna i årskurs 3 menar att påståendet stämmer medan motsvarande siffra är 9 procent i årskurs 2 och endast 7 procent i årskurs 1. Detta resultat motsäger det föregående, då de äldre borde ha en bättre bild av helheten. Det tycks finnas ett utrymme för att visa ungdomar hur Sverige redan har påverkat situationen globalt och hur vi också i fortsättningen kan påverka situationen bland annat genom att agera föredöme, kräva handlingsprogram, bilda opinion och utveckla lösningar.

TABELL 6.2.18 FÖRDELNING UTIFRÅN KÖN

MÄNNISKAN PÅVERKAR INTE JORDENS KLIMAT (I PROCENT):

	Alla	Flickor	Pojkar
Sant	4	2	5
Falskt	96	98	95
Totalt	100	100	100

TABELL 6.2.19 FÖRDELNING UTIFRÅN ÅLDER

MÄNNISKAN PÅVERKAR INTE JORDENS KLIMAT (I PROCENT):

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	6	4	0
Falskt	94	96	100
Totalt	100	100	100

Resultatet visar att hela 96 procent av samtliga respondenter anser att människan påverkar jordens klimat. 98 procent av flickorna anser det medan motsvarande siffra bland pojkarna är 95 procent.

Samtliga respondenter i årskurs 3 anser att påståendet är falskt. Här kan man också se att skillnaden mellan kön är helt utsuddad. Antalet minskar linjärt med ålder, men skillnaderna är små. Resultatet bekräftar dagordningsteorierna. Ungdomar tycks ha tagit till sig mediernas budskap om att mänsklig aktivitet förstör jorden.

TABELL 6.2.20 FÖRDELNING UTIFRÅN KÖN

ATT MINSKA DE GLOBALA KOLDIOXIDUTSLÄPPEN SKULLE VARA FÖRÖDANDE FÖR VÄRLDSEKONOMIN (I PROCENT):

	Alla	Flickor	Pojkar
Sant	28	25	31
Falskt	72	75	69
Totalt	100	100	100

TABELL 6.2.21 FÖRDELNING UTIFRÅN ÅLDER

ATT MINSKA DE GLOBALA KOLDIOXIDUTSLÄPPEN SKULLE VARA FÖRÖDANDE FÖR VÄRLDSEKONOMIN (I PROCENT):

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	31	33	8
Falskt	69	67	92
Totalt	100	100	100

Resultatet visar att nästan en tredjedel, 28 procent, av ungdomarna tror att det skulle vara förödande för världsekonomin att minska de globala koldioxidutsläppen. 25 procent av flickorna tror detta medan motsvarande siffra bland pojkarna är något högre: 31 procent.

Om man ser till ålder är skillnaderna stora. Mycket få av de äldsta eleverna tror att det skulle vara förödande för världsekonomin om man minskade de globala koldioxidutsläpp: 33 procent av eleverna i årskurs 2 och 31 procent av eleverna i årskurs 1 menar att påståendet stämmer.

Hela 92 procent av de äldsta eleverna tror inte att en minskning av utsläppen skulle vara förödande för världsekonomin. Sammantaget kan detta resultat tyda på att de äldre har en större förståelse om hur miljö och ekonomi har en ömsesidig inverkan på varandra. Kanske har de äldre själva läst Stern-rapporten? Det kan finnas utrymme att se till att också de yngre eleverna förstår denna ömsesidiga påverkan.

TABELL 6.2.22 FÖRDELNING UTIFRÅN KÖN

VI BEHÖVER INTE ALLA VÄXT- OCH DJURARTER PÅ JORDEN (I PROCENT):

	Alla	Flickor	Pojkar
Sant	31	25	31
Falskt	69	75	69
Totalt	100	100	100

TABELL 6.2.23 FÖRDELNING UTIFRÅN ÅLDER

VI BEHÖVER INTE ALLA VÄXT- OCH DJURARTER PÅ JORDEN (I PROCENT):

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	38	20	21
Falskt	62	80	79
Totalt	100	100	100

Resultatet visar att en tredjedel, 31 procent, av ungdomarna inte tror att vi behöver alla växt- och djurarter på jorden. 25 procent av flickorna tror att påståendet stämmer medan motsvarande siffra bland pojkarna är något högre: 31 procent.

Hela 38 procent av de yngsta jämfört med 20 respektive 21 procent av de i årskurs 2 och 3 anser att vi inte behöver alla växt- och djurarter på jorden. Procentdifferensen är hela 17-18 procent.

Sammantaget visar resultatet att 69 procent av alla ungdomar tror att vi behöver alla växt- och djurarter på jorden. Fler flickor än pojkar och fler äldre än yngre tror att det är så. Även om många av ungdomarna tror att vi behöver alla växt- och djurarter finns det en stor grupp som inte tror att vi gör det.

TABELL 6.2.24 FÖRDELNING UTIFRÅN KÖN
ARTER DÖR INTE UT SNABBARE IDAG ÄN TIDIGARE I HISTORIEN (1 PROCENT):

	Alla	Flickor	Pojkar
Sant	24	21	26
Falskt	69	79	74
Totalt	100	100	100

TABELL 6.2.25 FÖRDELNING UTIFRÅN ÅLDER
ARTER DÖR INTE UT SNABBARE IDAG ÄN TIDIGARE I HISTORIEN (1 PROCENT):

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	29	18	17
Falskt	71	82	83
Totalt	100	100	100

Resultatet visar att 69 procent av ungdomarna tror att arter dör ut snabbare idag än tidigare. Flickor tror i något högre omfattning än pojkar att det är så. Procentdifferensen är 5 procent.

Om man ser på ålder är det betydligt fler de äldre eleverna som anser att påståendet är falskt. Bara 17 procent av eleverna i årskurs 3 tror att arter dör ut snabbare idag medan motsvarande siffra är 18 procent i årskurs 2 och 29 procent i årskurs 1. Resultatet i den här frågan överensstämmer i hög grad med resultatet i den förra frågan om att vi inte behöver alla växt- och djurarter och också här finns ett utrymme för information om den takt i vilken arterna just nu dör ut.

6.2.3 Återvinning och vatten- och energibesparing

TABELL 6.2.26 FÖRDELNING UTIFRÅN KÖN
VATTEN FINNS JU I ÖVERFLÖD. VI BEHÖVER INTE SNÅLA MED DET (1 PROCENT):

	Alla	Flickor	Pojkar
Sant	19	10	28
Falskt	81	90	72
Totalt	100	100	100

TABELL 6.2.27 FÖRDELNING UTIFRÅN ÅLDER
VATTEN FINNS JU I ÖVERFLÖD. VI BEHÖVER INTE SNÅLA MED DET (1 PROCENT):

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	19	22	12
Falskt	81	78	88
Totalt	100	100	100

Resultatet visar att 81 procent av alla ungdomar, men bara 72 procent av pojkarna, inte tror att vatten finns i överflöd och att vi inte behöver snåla med det. Motsvarande siffra hos flickorna är 90 procent.

Om man ser på ålder finns det en mindre skillnad. Bara 78 procent av eleverna i årskurs 2 tror att påståendet är falskt jämfört med 81 procent av eleverna i årskurs 3. Procentdifferensen mellan årskurs 1 och 3 är 7 procent.

En relativt stor andel av ungdomarna tycks ha kunskap om vattenproblemet, vilket stödjer lärarnas uppfattning om att elever har förhållandevis goda kunskaper i vissa miljöfrågor.

TABELL 6.2.28 FÖRDELNING UTIFRÅN KÖN

VI HAR GOTT OM SKOG I SVERIGE, SÅ DET ÄR ONÖDIGT ATT ÅTERVINNA PAPPERSFÖRPACKNINGAR OCH TIDNINGAR (I PROCENT):

	Alla	Flickor	Pojkar
Sant	5	5	5
Falskt	95	95	95
Totalt	100	100	100

TABELL 6.2.29 FÖRDELNING UTIFRÅN ÅLDER

VI HAR GOTT OM SKOG I SVERIGE, SÅ DET ÄR ONÖDIGT ATT ÅTERVINNA PAPPERSFÖRPACKNINGAR OCH TIDNINGAR (I PROCENT):

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	6	4	0
Falskt	94	96	100
Totalt	100	100	100

Resultatet visar att hela 95 procent av samtliga respondenter inte tror på påståendet. Resultatet visar ingen skillnad mellan flickor och pojkar, utan här är man helt överens. Om man tittar på ålder är det de äldsta respondenterna som till 100 procent tror att påståendet är falskt. Andelen minskar något för varje årskurs, men skillnaderna är små.

Resultatet bekräftar det vi vet om att ungdomar i skolan främst har fått undervisning i just miljöfrågor som återvinning och sopsortering.

TABELL 6.2.30 FÖRDELNING UTIFRÅN KÖN

DEN ENERGI SOM GÅR ÅT TILL ATT DISKA UR OCH TRANSPORTERA FÖRPACKNINGAR "ÅTER UPP" NYTTAN MED ÅTERVINNINGEN (I PROCENT):

	Alla	Flickor	Pojkar
Sant	20	19	22
Falskt	80	81	78
Totalt	100	100	100

TABELL 6.2.31 FÖRDELNING UTIFRÅN ÅLDER

DEN ENERGI SOM GÅR ÅT TILL ATT DISKA UR OCH TRANSPORTERA FÖRPACKNINGAR "ÅTER UPP" NYTTAN MED ÅTERVINNINGEN (I PROCENT):

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	24	16	12
Falskt	76	84	88
Totalt	100	100	100

Resultatet visar att 80 procent av ungdomarna inte tror på påståendet. Flickor tror i något högre omfattning att påståendet är falskt.

Om man ser på ålder är det också här betydligt färre av de äldre eleverna som anser att påståendet är sant. 88 procent av eleverna i årskurs 3 menar att påståendet är falskt medan motsvarande siffra är 84 procent i årskurs 2 och bara 76 procent i årskurs 1.

Även detta resultat bekräftar lärarnas uppfattning om att elever har relativt goda kunskaper i praktisk miljöhantering.

TABELL 6.2.32 FÖRDELNING UTIFRÅN KÖN

DET ÄR INGEN IDÉ ATT SOPSORTERA. ALLTING KASTAS ÄNDÅ PÅ SAMMA SOPTIPP SEDAN (I PROCENT):

	Alla	Flickor	Pojkar
Sant	15	16	14
Falskt	85	84	86
Totalt	100	100	100

Resultatet visar att hela 85 procent av samtliga respondenter anser att påståendet är falskt. Skillnaden i uppfattning mellan flickor och pojkar är små.

Vad gäller ålder är det flest elever i årskurs 2 som tycker att påståendet är falskt: 89 procent. I årskurs 1 och årskurs 3 anser 83 procent att det är falskt.

Också detta resultat kan tyda på att elever har förhållandevis goda kunskaper i praktisk miljökunskap, till exempel sopsortering och återvinning.

Sammantaget kan vi se att många elever har goda kunskaper i de mer praktiskt miljöfrågorna, precis som deras lärare trodde. Det finns dock fortfarande en förhållandevis stor grupp elever som saknar dessa kunskaper.

6.3 Frågeställning 3: Påverkan

TABELL 6.3.1 FÖRDELNING UTIFRÅN KÖN

HUR MILJÖVÄNLIGA ÄR NI HEMMA HOS DIG? (I PROCENT):

	Mycket	Ganska	Lite grand	Inte alls
Flickor	8	56	31	5
Pojkar	17	54	23	6
Totalt	12	55	27	6

TABELL 6.3.2 FÖRDELNING UTIFRÅN ÅLDER
HUR MILJÖVÄNLIGA ÄR NI HEMMA HOS DIG? (I PROCENT):

	Mycket eller ganska	Lite eller inte alls
Årskurs 1	66	34
Årskurs 2	71	28
Årskurs 3	64	33
Totalt	67	33

Resultatet visar att 12 procent av respondenterna tycker att de är mycket miljövänliga hemma och ytterligare 55 procent tycker att de är ganska miljövänliga hemma, 33 procent tycker att de är lite grand eller inte alls är miljövänliga hemma. 9 procent fler pojkar än flickor menar att man är mycket miljövänliga hemma. 56 procent av flickorna och 54 procent av pojkarna menar att man är ganska miljövänliga hemma medan betydligt färre pojkar än flickor tycker att man bara är lite grand miljövänliga hemma.

Resultatet visar att 10 procent av respondenterna i årskurs 1, dubbelt så många i årskurs 2 och 8 procent i årskurs 3 tycker att man är mycket miljövänliga i hemmet. Ganska miljövänliga anser 56 procent av de yngsta, 51 procent i årskurs 2 och 58 procent av de äldsta att man är hemma hos dem. Om man slår ihop svarsalternativen "Mycket" och "Ganska" kan vi konstatera att 66 procent av de yngsta, 71 procent i årskurs 2 och 64 procent av de äldsta anser att man är mycket eller ganska miljövänliga hemma hos dem. Att de äldsta tycker att man är mindre miljövänliga hemma hos dem kan bero på att de har fått mer kunskaper och en större förståelse för problemet och därför gör en annorlunda bedömning av hur det är i hemmet än de yngre.

Jag har testat denna fråga med samtliga andra frågor och får perfekt signifikans vad gäller hur intresserad av frågor om miljö och social rättvisa man uppger att man är idag, hur intresserad man tror att man kommer att vara av frågor om miljö och social rättvisa om några år samt hur viktig man menar att frågan om miljö och klimat är. Av de respondenter som uppger att de själva inte är intresserade av frågor om miljö och social rättvisa idag har 77 procent uppgett att man är inte alls eller lite grand miljövänliga i hemmet. Av de respondenter som har uppgett att de själva är mycket intresserade av miljöfrågor idag har hela 79 procent uppgett att man är ganska eller mycket miljövänliga i hemmet. Av de som uppger att de själva inte alls kommer att vara intresserade av frågor om miljö och social rättvisa om några år har hela 86 procent uppgett att man är inte alls eller lite grand miljövänliga i hemmet. Av de som har uppgett att man tror att man kommer att vara mycket intresserad av frågor om miljö och social rättvisa om några år har hela 83 procent uppgett att man är ganska eller mycket miljövänliga i hemmet. Detta kan tyda på att en betydande del av intresset för miljöfrågor och frågor kring en hållbar utveckling kommer från ungdomars familjer. Det ger stöd för Social Learning Theory, som handlar om hur ungdomar påverkas av sin närmiljö som familj, skola och vänner, men också medier. Det innebär att ungdomar, precis som vuxna, inte är passiva i sitt förhållande till medierna, utan att de gör egna tolkningar och drar egna slutsatser utifrån sina egna erfarenheter. Vilka tolkningar de gör beror i hög grad på sådant som etnisk och social bakgrund, klass och kön.

Resultatet kan också sägas vara i enlighet med teorierna om hur vi selektivt väljer att exponera oss för sådan information som överensstämmer med de egna åsikterna värderingarna och attityderna och undvika det som strider mot de egna övertygelserna samt hur vi tenderar att ha lättare för att komma ihåg information som överensstämmer med de egna attityderna, åsikterna och värderingarna. Eftersom vi inte klarar av att minnas allting kommer vi främst ihåg det som är till stöd för oss själva i något sammanhang. Om man växer upp i ett hem med miljövänliga värderingar kommer man utifrån

teorin att i högre grad uppmärksamma all information och alla mediebudskap som stärker dessa värderingar. På så vis förstärks de miljövänliga attityderna ytterligare. Om man istället växer upp i ett hem där miljövänliga värderingar saknas kommer man omedvetet att undvika sådana budskap som strider mot de värderingar som man har med sig hemifrån. Resultatet tyder på att ju mer miljövänligt det är i ungdomarnas hem, desto större intresse får de för miljöfrågor och desto viktigare tycker de att frågan om miljö och social rättvisa är.

TABELL 6.3.3 FÖRDELNING UTIFRÅN KÖN

PÅVERKAS DU AV DET SOM SKRIVS I TIDNINGARNA ELLER PRATAS OM PÅ TV VAD GÄLLER MILJÖ?
(I PROCENT):

	Ja, ganska mycket	Ja, lite grand	Nej, inte alls	Vet ej
Flickor	25	70	5	0
Pojkar	23	61	13	2
Totalt	24	66	9	1

TABELL 6.3.4 FÖRDELNING UTIFRÅN ÅLDER

PÅVERKAS DU AV DET SOM SKRIVS I TIDNINGARNA ELLER PRATAS OM PÅ TV VAD GÄLLER MILJÖ? (I PROCENT):

	Ja, ganska mycket	Ja, lite grand	Nej, inte alls	Vet ej
Årskurs 1	22	67	9	2
Årskurs 2	22	71	7	0
Årskurs 3	33	50	17	0
Totalt	24	66	9	1

En fjärdedel, 24 procent, av respondenterna oavsett ålder och kön anser att de påverkas ganska mycket av det som skrivs i tidningarna eller pratas om på TV vad gäller miljö. Nästan lika många, 25 procent av flickorna och 23 procent av pojkarna, upplever att de påverkas ganska mycket av vad som skrivs i tidningarna eller pratas om på TV vad gäller miljö. 70 procent av flickorna menar att de påverkas lite grand, medan motsvarande siffra hos pojkarna är 61 procent. Om man lägger ihop svarsalternativen "Ja, ganska mycket" och "Ja, lite grand" tycker 95 procent av flickorna att de påverkas ganska mycket eller lite grand medan motsvarande siffra hos pojkarna är 84 procent. Skillnaden mellan könen blir då hela 11 procent. Totalt upplever 9 procent av ungdomarna att de inte alls påverkas. En betydligt större andel av dessa är pojkar. Sammantaget visar det sig att pojkar tycker att de påverkas mindre än flickorna.

Av eleverna i årskurs 1 och 2 uppger 22 procent att de påverkas ganska mycket. I årskurs 3 är motsvarande siffra 11 procent högre: 33 procent uppger att de påverkas ganska mycket av det som skrivs i medierna. Om man lägger ihop de båda svarsalternativen "Ja, ganska mycket" och "Ja, lite grand" menar 89 procent av de yngsta eleverna, 93 procent av eleverna i årskurs 2 och 90 procent av de äldsta eleverna att de påverkas lite grand eller ganska mycket av det som skrivs i tidningar eller sägs på TV om miljö. Den grupp som i högst omfattning inte tycker att de alls påverkas är de äldsta: Hela 17 procent av eleverna i årskurs 3. Det är 8 procent fler än i gruppen med de yngsta eleverna och hela 10 procent mer än eleverna i årskurs 2. Mest opåverkade av medierna i miljöfrågan tycks alltså pojkar i årskurs 3 uppleva sig.

Vi har tidigare sett att 96 procent av eleverna ansåg att mänskliga aktiviteter påverkar jordens klimat. Detta är i hög grad det budskap som medierna har spridit under den senaste tiden. Alla, 100 procent, av eleverna i årskurs 3 höll med om detta påstående. Ändå menar 17 procent, nästan var femte, av just

dessa elever att de inte alls påverkas. Ytterligare 50 procent av eleverna i årskurs 3 menar att de bara påverkas lite grand av det som skrivs i tidningarna eller pratas om på TV vad gäller miljö. Det ger stöd åt teorin om tredjepersonseffekten i det att många ungdomar inte anser att de själva påverkas av medierna.

6.4 Frågeställning 4: Tidigare erfarenhet av informationssökning

Fråga 20, som är indelad i två delfrågor, syftar till att mäta ungdomars tidigare erfarenheter av att söka information om miljö och hållbar utveckling. Fråga 20a syftar till att mäta informationssökning på Internet medan fråga 20b syftar till att skapa förutsättningar för att kunna jämföra resultatet med informationssökning på annat sätt än Internet. Med andra sätt avses exempelvis broschyrer, dagstidningsartiklar, litteratur, TV-program eller möten. Eleverna har här kunnat välja svarsalternativet "Vet ej". Vad gäller denna fråga har jag funnit betydande skillnader mellan skolform och därför redovisas även skolform här. Det är dock viktigt att komma ihåg att de fristående skolorna här endast representeras av en enda skola och att resultatet därför bör ses som förekomster i just denna skola.

TABELL 6.4.1 FÖRDELNING UTFRÅN KÖN

HAR DU ANVÄNT INTERNET TILL ATT SÖKA INFORMATION OM MILJÖFRÅGOR?
(I PROCENT):

	Ja, många gånger	Ja, någon gång	Aldrig	Vet ej
Flickor	25	60	11	4
Pojkar	23	54	18	5
Totalt	24	57	15	4

Resultatet visar att 24 procent har sökt information om miljöfrågor på Internet många gånger. 81 procent har någon gång eller många gånger sökt miljöinformation på Internet. 8 procent fler flickor än pojkar har använt Internet till att söka information om miljöfrågor någon eller många gånger. 15 procent uppger att de aldrig har sökt miljöinformation på Internet. Av dessa är flest pojkar.

TABELL 6.4.2 FÖRDELNING UTFRÅN SKOLFORM

HAR DU ANVÄNT INTERNET TILL ATT SÖKA INFORMATION OM MILJÖFRÅGOR?
(I PROCENT):

	Ja, många gånger	Ja, någon gång	Aldrig	Vet ej
Fristående	37	51	10	2
Kommunalt	13	62	19	6

Skillnaderna är stora mellan skolform. Hela 37 procent av eleverna på det fristående gymnasiet jämfört med endast 13 procent av eleverna på de kommunala gymnasiet uppger att de har sökt information om miljöfrågor på Internet många gånger. Det betyder att hela 24 procent fler av eleverna på det fristående gymnasiet uppger att de har sökt information om miljöfrågor på Internet många gånger. Om man lägger ihop svarsalternativen "Ja, många gånger" och "Ja, någon gång" har 88 procent av eleverna i det fristående gymnasiet respektive 75 procent av eleverna i de kommunala gymnasierna svarat att de många eller någon gång har sökt miljöinformation på Internet. Procentdifferensen är då något lägre mellan de olika skolformerna: 13 procent. Andelen elever som har svarat att de aldrig har sökt sådan information på Internet är 19 procent, nästan var femte elev, på de kommunala gymnasierna, medan 10 procent av eleverna på det fristående gymnasiet menar att de aldrig har sökt miljöinformation på Internet. Procentdifferensen mellan de båda skolformerna är därmed 9 procent vad gäller att aldrig ha sökt information om miljö på Internet.

TABELL 6.4.3 FÖRDELNING UTIFRÅN ÅLDER

HAR DU ANVÄNT INTERNET TILL ATT SÖKA INFORMATION OM MILJÖFRÅGOR?

(I PROCENT):

	Ja, många gånger	Ja, någon gång	Aldrig	Vet ej
Årskurs 1	22	60	13	5
Årskurs 2	33	42	20	5
Årskurs 3	13	75	12	0
Totalt	24	57	15	4

22 procent av eleverna i årskurs 1, 33 procent i årskurs 2 samt 13 procent av eleverna i årskurs 3 uppger att de har sökt information om miljöfrågor på Internet många gånger. Om man lägger ihop de respondenter som har svarat "Ja, många gånger" och "Ja, någon gång" blir siffrorna 82 procent för årskurs 1, 75 procent för årskurs 2 och 88 procent för årskurs 3. Det är således störst andel av de äldsta som har svarat att de någon gång eller många gånger har sökt information om miljö på Internet, men av dessa är det förhållandevis få som uppger att de har gjort det många gånger. 13 procent av de elever som uppger att de aldrig har sökt sådan information på Internet tillhör den yngsta gruppen medan 20 procent går i årskurs 2. Av de äldsta respondenterna menar 12 procent att de aldrig har sökt miljöinformation på Internet. Det tycks alltså som att pojkar i årskurs 2 på ett kommunalt gymnasium är den grupp som mest sannolikt aldrig har sökt miljöinformation på Internet. Flickor som går i årskurs 2 på ett fristående gymnasium tycks tillhöra den grupp som mest sannolikt har sökt sådan information.

TABELL 6.4.4 FÖRDELNING UTIFRÅN KÖN

HAR DU SÖKT INFORMATION OM MILJÖFRÅGOR PÅ NÅGOT ANNAT SÄTT? (I PROCENT):

	Ja, många gånger	Ja, någon gång	Aldrig	Vet ej
Flickor	4	52	20	24
Pojkar	7	51	26	16
Totalt	6	51	23	20

Resultatet visar att endast 4 procent av flickorna och nästan dubbelt så många, 7 procent, av pojkarna uppger att de har sökt information om miljö på något annat sätt många gånger. Drygt hälften av det totala antalet respondenter uppger att de har sökt information om miljö på något annat sätt än via Internet någon gång och det ser likadant ut för både flickor och pojkar. Om man lägger ihop de båda svarsalternativen "Ja, många gånger" och "Ja, någon gång" är det totalt 57 procent som uppger att de har sökt information om miljö på något annat sätt än via Internet. Något fler, 2 procent, av dessa är pojkar. 23 procent av det totala antalet elever som har svarat uppger att de aldrig har sökt miljöinformation på något annat sätt. Av dessa är något fler pojkar: 26 procent jämfört med 20 procent av flickorna. Vad gäller den här frågan är andelen som har svarat "Vet ej" mycket högt. En femtedel av eleverna har valt detta svarsalternativ. 24 procent av flickorna och 16 procent av pojkarna har svarat att de inte vet om de har sökt information om miljö på annat sätt.

TABELL 6.4.5 FÖRDELNING UTIFRÅN SKOLFORM

HAR DU SÖKT INFORMATION OM MILJÖFRÅGOR PÅ NÅGOT ANNAT SÄTT? (I PROCENT):

	Ja, många gånger	Ja, någon gång	Aldrig	Vet ej
Fristående	5	58	16	21
Kommunalt	6	47	29	19
Totalt	6	51	23	20

Ungefär lika många av eleverna i det fristående som i de kommunala gymnasierna uppger att de har sökt information på annat sätt många gånger: 5 respektive 6 procent. Däremot är det hela 58 procent av eleverna i det fristående gymnasiet jämfört med 47 procent i det kommunala gymnasiet som uppger att de har sökt information någon gång. Om vi lägger ihop de båda svarsalternativen "Ja, många gånger" och "Ja, någon gång" blir procentdifferensen mellan skolformerna 10 procent i den här frågan. Hela 29 procent av eleverna i de kommunala gymnasierna uppger att de aldrig har sökt sådan information medan motsvarande siffra hos eleverna på det fristående gymnasiet är 16 procent. Skillnaden mellan de båda skolformerna är således 13 procent.

TABELL 6.4.6 FÖRDELNING UTIFRÅN ÅLDER

HAR DU SÖKT INFORMATION OM MILJÖFRÅGOR PÅ NÅGOT ANNAT SÄTT? (I PROCENT):

	Ja, många gånger	Ja, någon gång	Aldrig	Vet ej
Årskurs 1	5	46	28	21
Årskurs 2	7	55	18	20
Årskurs 3	4	67	17	12
Totalt	6	51	23	20

Endast 4 procent av de yngsta respondenterna, 7 procent av eleverna i årskurs 2 samt 4 procent av de äldsta uppger att de har sökt information om miljö på annat sätt än Internet många gånger. Någon gång uppger 46 procent av eleverna i årskurs 1, 55 procent av eleverna i årskurs 2 och 67 procent av eleverna i årskurs 3 att de har sökt sådan information. Om man lägger ihop de båda svarsalternativen "Ja, många gånger" och "Ja, någon gång" blir procentdifferensen mellan de yngsta och de äldsta hela 20 procent. Betydligt fler av de äldsta eleverna har sökt sådan information någon eller många gånger. Av de elever som uppger att de aldrig har sökt information om miljö på annat sätt än Internet visar sig den största andelen tillhöra den yngsta gruppen: 28 procent. Motsvarande siffra i årskurs 2 är 18 procent och 17 procent i årskurs 3. Det visar sig också att betydligt färre av de som svarat att de inte vet om de har sökt sådan information tillhör den äldsta gruppen: Bara 12 procent jämfört med 21 procent i årskurs 1 och 20 procent i årskurs 2.

Sammantaget har således 81 procent av samtliga ungdomar i undersökningen någon eller många gånger sökt information om miljöfrågor på Internet. Det är en siffra som man tycker borde vara högre. Nästan var fjärde elev har aldrig sökt information om miljöfrågor på Internet, vilket överensstämmer med World Internet Institutes statistik om att en fjärdedel av ungdomarna saknar tillgång till Internet. Särskilt i årskurs 3, som vid tiden för undersökningen gått på gymnasiet i nästan tre år, är det uppseendeväckande många som aldrig har sökt information om miljöfrågor på Internet: 12 procent. Vad gäller att ha sökt information om miljöfrågan på annat sätt är resultatet inte bättre: 23 procent av ungdomarna har aldrig sökt information om miljöfrågor på annat sätt. Hela 17 procent av eleverna i årskurs 3 har inte sökt miljöinformation på annat sätt.

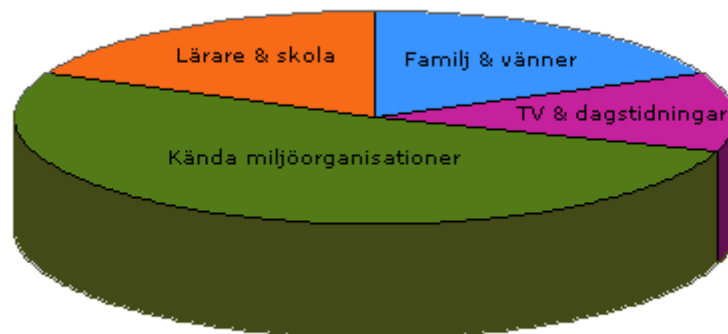
I årskurs 2 är det störst andel som har uppgett att de har sökt information om miljöfrågor många gånger, men samtidigt finner vi här den största andelen som säger sig aldrig ha sökt information på Internet om miljöfrågor. Kanske finner vi förklaringen i skolform. Eleverna på det fristående gymnasiet har i allra högst grad sökt information om miljöfrågor på Internet. Hela 37 procent uppger att de har gjort det många gånger jämfört med bara 13 procent av eleverna i de kommunala skolorna. Förklaringen till detta kan vara att samtliga elever i det fristående gymnasium som jag besökte har tillgång till en egen laptop under utbildningen och att det därför ligger närmare tillhands att använda den till informationssökning. Genom att ha tillgång till Internet under hela dagen kan man söka information under skoltid, vilket kan tänkas göra det hela mer intressant. Eftersom jag fick veta att en av de förstaklasser som jag besökte på det ena av de kommunala gymnasierna nyligen hade arbetat med miljö i samhällskunskapsämnet förvånade det mig att så få av ettorna, 22 procent, har uppgett att

de har sökt information om miljö på Internet eller på annat sätt, 5 procent. Förklaringen till detta skulle kunna vara att man enbart har använt lärarens material i undervisningen.

Ett signifikantstest visar på ett intressant samband mellan hur miljövänliga man är hemma och i hur hög omfattning man uppger att man har sökt information om miljöfrågor på annat sätt. Detta samband tycks också finnas, men inte lika starkt, vad gäller informationssökning om miljöfrågor på Internet. Detta bekräftar återigen teorin om att de värderingar och attityder som man får från sin omgivning, här familjen, inverkar på att man också tar reda på mer om miljöfrågan. Man exponerar sig för sådan information som bekräftar de åsikter och värderingar som man redan har och undviker att ta del av den information som motsäger ens befintliga uppfattningar.

6.5 Frågeställning 5: Förtroende för informationskällor

FIGUR 6.5.1
VILKEN KÄLLA TILL MILJÖINFORMATION LITAR DU MEST PÅ?

De flesta av ungdomarna litar mest på kända miljöorganisationer som källa till miljöinformation: Hela 52 procent har antingen kryssat i denna ruta eller gett högsta poäng, 4, till kända miljöorganisationer.

Om vi tittar på ålder gäller detta för samtliga årskurser: 48 procent av eleverna i årskurs 1, 60 procent av eleverna i årskurs 2 samt 50 procent av eleverna i årskurs 3 uppger att de litar mest på kända miljöorganisationer som källa till miljöinformation.

Om vi tittar på kön är det något fler av flickorna som litar mest på kända miljöorganisationer: 58 procent av flickorna jämfört med 46 procent av pojkarna.

Näst mest litar ungdomar på Familj och vänner eller Lärare & skola. Nästan var femte respondent, 18 procent, menar att de litar mest på någon av dessa.

Det är ingen skillnad mellan könen i denna uppfattning. Utifrån ålder är det 23 procent av eleverna i årskurs 1, 4 procent av eleverna i årskurs 2 samt 21 procent av eleverna i årskurs 3 som har uppgett att de litar mest på Familj och vänner som källa till miljöinformation. Skillnaderna i uppfattning i denna fråga mellan eleverna i årskurs 1 och 3 samt årskurs 2 är mycket stora. Betyddigt färre i årskurs 2 har uppgett att de litar mest på familj och vänner. Till detta har jag ingen förklaring.

Vad gäller kön är det något fler pojkar än flickor som menar att de litar mest på Lärare och skola: 21 procent av pojkarna jämfört med 15 procent av flickorna.

Lägst andel elever uppger att de litar mest på TV och dagstidningar vad gäller miljöinformation: 12 procent. Om vi tittar på kön är det något fler flickor än pojkar som uppger att de litar mest på TV och dagstidningar som källa till miljöinformation: 14 procent av flickorna och 11 procent av pojkarna menar att de litar mest på medierna.

Resultatet är mycket intressant utifrån min uppdragsgivares perspektiv, eftersom man i hög grad kommer att arbeta med sådan miljöinformation som kommer från mer eller mindre kända miljöorganisationer och miljöaktörer. Mer förvånande är det att ungdomar inte känner större förtroende för sina lärare vad gäller information kring miljö. Man kan tolka det som att resultatet bekräftar den kritik som Skolverket riktade i sin rapport om utbildning för hållbar utveckling i skolorna. Lärare uppgav i undersökningen själva att de saknar aktuella och relevanta kunskaper i ämnet samt att undervisningen tråkar ut eleverna i de högre stadierna, eftersom det saknas en nödvändig progression i undervisningen.

6.6 Undersökningens huvudsakliga resultat och slutsatser

Resultatet av den här undersökningen har visat att ungdomars intresse för frågor om miljö och social rättvisa har ökat kraftigt sedan år 2005. Idag uppger 65 procent av samtliga ungdomar i undersökningen att de är ganska eller mycket intresserade av miljöfrågor. År 2005 var motsvarande siffra den lägsta på länge: 47 procent. Av de äldsta ungdomarna var det hela 79 procent som uppgav att de var ganska eller mycket intresserade av miljö idag. Ungdomarna tror själva att de kommer att bli ännu mer intresserade om några år. 76 procent av samtliga ungdomar i undersökningen tror att de kommer att vara ganska eller mycket intresserade av miljöfrågor om några år. Bland de äldsta ungdomarna är denna siffra hela 88 procent.

Ungdomarna tycker att miljöfrågan är mycket viktig. Resultatet visar att hela 79 procent tycker att det är mycket viktigt att vi tänker på miljön idag. 97 procent tycker att det är ganska eller mycket viktigt att vi tänker på miljön idag. 100 procent av de äldsta ungdomarna tycker att frågan är mycket eller ganska viktig. De flesta av ungdomarna tror att frågan om miljö och klimatet kommer att vara den viktigaste frågan om tio år. 83 procent av alla ungdomarna tror det. Av de äldsta är det hela 88 procent som tror att frågan om miljö och klimatet kommer att vara den viktigaste frågan om tio år. Trots detta har få av dem sökt information om miljö mer än någon gång. Hela 18 procent av pojkarna har aldrig sökt information om miljö på Internet. 26 procent av pojkarna har aldrig sökt sådan information på annat sätt. Vi vet att ungefär en fjärdedel av ungdomarna menar att de inte har tillgång till Internet. De elever i undersökningen som hade tillgång till en egen laptop under sin utbildning hade i betydligt högre grad också sökt information om miljö på Internet. Tillgång tycks därmed i högre grad än intresse och en upplevelse av viktighet påverka hur ofta man har sökt information om miljö på Internet.

Störst inverkan på hur intresserade ungdomar är av miljöfrågor tycks familjen ha. Däremot är det kända miljöorganisationer som rankas högst av ungdomar vad gäller vilka aktörer som de litar mest på i miljöfrågor. 52 procent av ungdomarna menar att de känner störst förtroende för kända miljöorganisationer. Knappt en femtedel menar att de litar mest på familj och vänner. Allra sist kommer TV och dagstidningar. Ändå uppger 90 procent av ungdomarna att de påverkas mycket eller ganska mycket av det som sägs på TV eller skrivs i dagstidningar om miljö och klimat i tidningar.

Ungdomar ägnar gärna sin fritid åt att sitta vid datorn. Unga pojkar är de som tillbringar mest tid av alla på Internet. Trots det kunde vi se att få av ungdomarna har sökt information om miljö och hållbar utveckling på Internet. Detta stämmer överens med vad vi redan vet om att ungdomars politiska

intresse är lågt och att Internet inte har blivit det forum för politiskt engagemang som många hoppades på. Även om ungdomar ägnar en stor del av sin fritid vid datorn tycks det inte vara den bäst lämpade kanalen för att nå dem med information om hållbar utveckling. Jag tror att det kan bli svårt att på ett framgångsrikt sätt ta upp kampen med andra aktiviteter som ungdomar håller på med vid datorn, till exempel att spela World of Warcraft eller andra onlinespel, chatta med kompisar på MSN eller hänga på Lunarstorm.

När ungdomar är i skolan ägnar de troligen mer tid åt seriös information än när de är lediga. Tidigare forskning har visat att ungdomar tycker att miljöundervisningen i skolan är tjugig och att den tråkar ut dem. Anledningen till det tror deras lärare är att undervisningen saknar helhetsperspektiv och progression över stadierna. Lärarna tycker att frågan är viktig och de har ett stort intresse av frågor kring miljö och hållbar utveckling, men de saknar själva relevant och aktuell utbildning. De tycker att miljöfrågan har blivit alltmer komplex och svårbemästrad. Dessutom efterfrågar lärarna ett forum för kunskapsspridning och samverkan med varandra. Både Miljödepartementet och Skolverket menar att skolan för att klara av uppgiften med utbildning i hållbar utveckling måste ta hjälp av andra, exempelvis frivilliga organisationer och ämnesföreningar.

En av de slutsatser som man kan dra av undersökningens resultat tillsammans med tidigare forskning är att det kan finnas en genväg till ungdomarna. Genom att bidra till skolans arbete med utbildning i hållbar utveckling kan man nå fram till ungdomar när de befinner sig på den plats där de främst skall och bör ägna sig åt lärande och kunskapsinsamling, nämligen i skolan. Genom att skapa en portal som ska underlätta för lärarna att inhämta aktuell och relevant information, överblicka ämnet och få idéer för utbildning i hållbar utveckling kan man hjälpa dem i deras arbete. Här kan de också finna det utrymme som de efterfrågar för samverkan och kunskapsspridning. Genom att bidra till att förbättra den undervisning som ungdomar får i skolan och ge möjligheter för ungdomar att hitta ytterligare information kan man uppnå de mål som man har med att engagera människor och höja kunskapsnivån om hållbar utveckling. Portalen ska också kunna användas av andra människor, främst gymnasieungdomar som söker miljöinformation i sitt privatliv och i skolan, exempelvis till projektarbeten om miljö. Ungdomar uppger i undersökningen att de litar mest på kända miljöorganisationer, något som man bör ta tillvara på. När man skapar information för ungdomar är det viktigt att tänka på utbildningen har en progression. Ungdomar vill inte höra samma saker om igen. När de har lärt sig varför man ska sopsortera vill de veta hur man gör det och sedan hur just deras insats påverkar miljön och klimatet. De vill också veta vad nästa steg är. Vi vet nu att ungdomar är intresserade. Undersökningen visar att de tror att de kommer att bli ännu mer intresserade om några år. Detta utgör goda förutsättningar för informationsarbete, eftersom vi vet att det är mycket lättare att förstärka redan befintliga attityder än att förändra.

6.6.1 Förslag på framtida forskning

Tidigare forskning har visat att det finns brister i svenska skolans utbildning i hållbar utveckling. Lärare tycker att frågan om hållbar utveckling är viktig och de är intresserade av att undervisa om den, men de saknar själva relevant och aktuell utbildning, nytt undervisningsmaterial, stöd uppifrån samt forum för kunskapsspridning och erfarenhetsutbyte. En av de viktigaste slutsatserna i den här undersökningen är således att det finns ett behov av en extern aktör som kan arbeta för samt bilda opinion kring frågan om lärarnas utbildning i hållbar utveckling, bidra med utbildningsmaterial samt erbjuda lärare det forum som de efterfrågar. Genom att göra det kan man nå ut till ungdomar där de är mest tillgängliga för utbildning kring hållbar utveckling- i skolmiljön.

Framtida undersökningar av hur lärarna ser på denna fråga skulle inte bara vara intressant utan också i högsta grad relevant. På vilken nivå ligger lärarnas kunskaper om hållbar utveckling? Hur mycket och vilken sorts utbildning är det som lärarna främst behöver för att själva kunna undervisa barn och

ungdomar i hållbar utveckling? Vilket material och pedagogik skulle föredras av lärarna utifrån den kännedom som de har om sina elever och hur kan man iscensätta den progression som de nu menar saknas? Det är naturligtvis lärarna själva som bäst kan besvara dessa frågor och det är därför min förhoppning att de får komma till tals i en uppföljning av denna undersökning.

7 Slutdiskussion

De ungdomar som går på gymnasiet idag är många. Den barnkull som föddes runt 1990 är den största i Sverige på mycket länge. Resultatet av den här undersökningen har glädjande nog visat att ungdomar inte bara är mer intresserade av frågan om miljö och hållbar utveckling än de var för bara ett par år sedan- de tror dessutom själva att de kommer att bli ännu mer intresserade om några år. Det är en positiv, men också nödvändig, utveckling, eftersom de tillhör en generation som i högsta grad kommer att vara en del av världens försök att lösa miljö- och klimatproblemen. Ungdomarna tycker också att frågan om miljö och hållbar utveckling är viktig- de tror till och med att det kommer att vara den allra viktigaste framtidsfrågan om tio år. Om tio år är ungdomarna i den här undersökningen 26-29 år. Då är de vårt lands föräldrar, lärare, forskare och politiker. Det finns all anledning att börja ge dem de rätta förutsättningarna för att klara av dessa åtaganden inom ramen för en hållbar utveckling!

Resultatet av den här undersökningen pekar mot att hemmet och familjen spelar en betydande roll för hur intresserade ungdomar är av frågan om miljö och hållbar utveckling. Den som har med sig miljövänliga värderingar hemifrån är mer engagerad och tycker att frågan är viktig. Därför är den också mer benägen att exponera sig för och ta till sig sådana budskap som stärker de redan befintliga åsikterna. Denna person kan i sin tur påverka andra i sin omgivning, exempelvis klasskompisar, föräldrar och så småningom arbetskamrater, vilket skapar en positiv spiral av intresse, engagemang och kunskaper. Sådana positiva spiraler behöver vi!

Kunskapspridning och lärande är en förutsättning för att vi ska kunna möta de utmaningar som världen står inför. Vad vi lär oss och hur vi omsätter detta i handling är inte bara viktigt, utan helt avgörande för om en hållbar utveckling ska bli möjlig. Lärare spelar en betydande roll i barns och ungdomars lärande på många områden. Det är de som möter våra unga i en lärandesituation varje dag under många år. Meningen är att elever i skolan ska få utbildning i hållbar utveckling, men både Skolverket och lärarna själva menar att vi inte är där ännu. Lärarna uttrycker ett stort intresse för frågan om miljö och hållbar utbildning och de tycker att den är viktig, men de menar också att miljöfrågan har blivit alltmer komplex och svår att bemästra. Många av lärarna saknar relevant och aktuell utbildning i hållbar utveckling, men de saknar också stöd uppfifrån. De menar att de är redo att "ta nästa steg" och efterfrågar forum för samverkan och kunskapspridande. Både Miljödepartementet och Skolverket menar att skolan för att klara av sin uppgift behöver hjälp av frivilligorganisationer som IMAGINE. Genom att ge lärarna det stöd och de kunskaper som de behöver kan man nå ut till ungdomarna i deras vardag utan att behöva ta upp den svåra kampen med sådant som World Of Warcraft, MSN och Lunarstorm. Lärare kan och vill, de vet bara inte hur.

Man skulle kunna säga detsamma om ungdomar- de kan och de vill, men de saknar helhetsperspektiv, kritiskt tänkande och i viss mån även kunskaperna. Särskilt mycket vill flickorna. Det är hos flickorna vi hittar det största intresset och kunskaperna, men det tycks lyckligtvis jämnat ut sig med åren. Av de elever i undersökningen som går sista året på gymnasiet är skillnader mellan könen små och ibland obefintliga. Av den här undersökningens resultat att döma händer det mycket med just pojkar och deras syn på miljö och hållbar utveckling just under gymnasieåren- det bör man ta vara på!

Undersökningen har visat att ungdomar inte ser särskilt ljust på miljöfrågan. I en av Skolverkets rapporter har vi kunnat se att lärare menade att man måste fokusera på den positiva sidan av miljöfrågan och att skrämselektiker inte fungerar för att motivera ungdomar idag. Det är sannolikt att medierna är ansvariga för en del av denna utveckling, då de matar oss med risker och hotbilder varje dag. Om ungdomar genom utbildningen får ta en mer aktiv del i frågan och miljö och hållbar utveckling, ges en helhetsbild av situationen och får ta del av allt som faktiskt görs därute i världen

varje dag kanske denna pessimistiska syn på situationen kan vändas. Det är viktigt eftersom det i hög grad är ungdomarna som vi måste förlita oss på i det arbete som ligger framför oss.

Mitt råd till IMAGINE är att ta fasta på att det är i hemmet som miljöintresset börjar spira. Om man kan nå ut till hushållen med information om vad kravmärkning och miljömärkning innebär idag samt vad som gör att sådana produkter ofta är något dyrare kan man påverka ungdomarna att inte bara ta del av denna kunskap, utan också att få ett växande intresse som gör att man exponerar sig för ytterligare kunskap på området. Denna kunskap kan med fördel spridas av lärare i ungdomarnas skola. Genom att aktivt arbeta på att skapa ett samarbete med i första hand gymnasieskolan och ta reda på vilken fortbildning som är mest lämplig samt vilka material som både lärarna och deras elever vill arbeta med kan man nå ungdomar på den plats och under den tid som de är som mest mottagliga för kunskaper. I ett andra steg bör man också ta fram material för såväl högstadium som högskola.

Om man kan lyckas få med lärare OCH elever i gymnasieskolan i detta utvecklingsarbete kan man skapa ett material av hög kvalitet som både lärare och elever vill använda och får nytta av, men också komma närmare målet att materialet faktiskt används. Lärare kommer att använda materialet på olika sätt eftersom de undervisar i skilda ämnen och man bör därför skapa diskussionsgrupper och kunskapsforum med ämnes- och årskursindelning. Det är lättare att dela med sig av erfarenheter och tankar till dem som upplevs ligga närmare en själv som person. Genom att administrera dessa forum aktivt kan man erbjuda extra stöd i användningen, men också få bästa möjliga feedback på utbildningsmaterialet. Hur fungerar det i praktiken? Vad behöver förbättras? Vad saknar man? Frågor som dessa kan man få svar på genom att ta del i diskussionerna på lärarforumet. Mitt råd är därför att skapa en arbetsgrupp med lärare och elever som ges tillåtelse uppifrån att träffas på skoltid och arbeta med att ta fram behovsspecifikationer för ett utbildningsmaterial för olika ämnen och stadier. En stor del av detta material kan med fördel läggas ut på webbplatsen för att laddas ner och skrivas ut alternativt arbeta med interaktivt på skolans datorer. På så vis kan IMAGINE undvika höga kostnader för tryck samtidigt som det blir möjligt att förändra i materialet allteftersom kunskapsområdet utvecklas. Lärarna menar att ett utbildningsmaterial måste innehålla progression och ha ett positivt fokus.

Tanken om att erbjuda en *Miljöskola* för ungdomar, som var IMAGINEs ursprungliga idé, är förstås inte fel. Det ska och bör man också göra. De ungdomar som känner av ett ökat intresse och vill hitta fram i djungeln av miljöwebbplatser ska erbjudas guidning, så att de inte tappar bort sig och förlorar intresset. Vi vet att ungdomar litar mest på kända miljöorganisationer, så IMAGINE bör som ny aktör på området tänka på att använda sig av sina samarbetspartners namn för att bygga upp ett förtroende. De områden som ungdomarna i den här undersökningen visar sig ha minst grepp om har att göra med helhetssyn. Man har inte fullt ut förstått att de miljöproblem som vi har är globala och att vi alla drabbas. Exempelvis anser nästan hälften av ungdomarna att vi inte har så stora miljöproblem i Sverige. Inte heller förstår man hur ekonomin påverkas av miljöförsämringarna. Dessa frågor tillsammans med information om vad krav- och miljömärkning innebär är enligt min uppfattning det första som man bör informera om i *Miljöskolan*.

Avslutningsvis kan vi konstatera att det idag finns en allt större samsyn i forskarsamhället om hur det ser ut och vad som måste göras, politiker och näringsliv har fått insikt i problemen, en stor del av tekniken som krävs för att börja agera finns, medierna ägnar redan frågan en mycket stor uppmärksamhet och svenska folket reagerar. Som jag ser det är läget just nu idealiskt för en organisation som vill vara med och verka för en hållbar utveckling i Sverige. Förutom att förutsättningarna är de rätta är behovet gränslöst stort.

Sammanfattning

Vi lever i ett samhälle där vi materiellt sett har det bättre än någonsin förr. Samtidigt blir det allt tydligare att vår jord har tagit skada av människans aktiviteter och att vi alla tillsammans måste göra något för att stoppa utvecklingen. FN:s internationella klimatpanel, IPCC, har nyligen presenterat en rapport där man pekar på några redan synliga effekter på klimatproblemet: Temperaturen på jorden har stigit och kommer att fortsätta stiga. Det har lett till att vattenytan redan har stigit med åtta centimeter och att hastigheten på vattenstigningen har fördubblats under de senaste 14 åren. Extrema väderhändelser har blivit vanligare. Den biologiska mångfalden minskar i rask takt och riskerar att utplåna 20-30 procent av jordens växt- och djurarter. Om vi inte börjar ta dessa symtom på största allvar kan vi förvänta oss att vattenytan stiger med så mycket som sju meter, ett ökat antal värmeböljor, längre och kraftigare torrperioder med efterföljande svält i redan torra områden, minskade färskvattenresurser, kraftiga skyfall, snöfattiga vintrar, kraftiga stormar, svåra översvämningar och svåra skogsbränder. Samsynen bland forskare är nu stor, politiker och näringsliv är införstådda med allvaret i situationen, medierna ger frågan stor uppmärksamhet och allmänheten reagerar. Situationen tycks just nu vara idealisk för att få världen att börja ta problemen på allvar.

Den här undersökningens syfte var att ta reda på vilka attityder och dominerande föreställningar, eller uppfattningar, som gymnasieungdomar har vad gäller frågor kring miljö och en hållbar utveckling. Uppdraget kom från en ideell föreningen, IMAGINE, och handlade om att ta fram förutsättningar för planering och utformning av *Miljöskolan*, en del av en ny webbplats som främst är tänkt att rikta sig till gymnasieungdomar i åldern 15-19 år i syfte att höja deras engagemang och kunskapsnivå inom området hållbar utveckling.

Totalt har 163 ungdomar i nio klasser på tre olika gymnasier i Göteborg fått besvara en enkät som bland annat innehöll frågor om ungdomars intresse för miljö och social rättvisa idag och om några år, hur viktig man upplever miljöfrågan, vilka man litar mest på vad gäller miljöinformation och i vilken grad man tror att man påverkas av medier i frågan kring miljö och hållbar utveckling.

Undersökningens huvudsakliga resultat är att ungdomars intresse för frågor om miljö och social rättvisa har ökat kraftigt sedan år 2005. 65 procent av respondenterna menar att de är ganska eller mycket intresserade av miljöfrågor idag. År 2005 var motsvarande siffra 47 procent. Av de äldsta ungdomarna var det hela 79 procent som uppgav att de var ganska eller mycket intresserade av miljö idag. Ungdomarna tror själva att de kommer att bli ännu mer intresserade om några år. 76 procent av samtliga ungdomar i undersökningen tror att de kommer att vara ganska eller mycket intresserade av miljöfrågor om några år. Bland de äldsta ungdomarna är denna siffra hela 88 procent. Ungdomarna tycker att miljöfrågan är mycket viktig. Resultatet visar att hela 79 procent tycker att det är mycket viktigt att vi tänker på miljön idag. 97 procent tycker att det är ganska eller mycket viktigt att vi tänker på miljön idag. 100 procent av de äldsta ungdomarna tycker att frågan är mycket eller ganska viktig. De flesta av ungdomarna tror att frågan och miljön och klimatet kommer att vara den viktigaste frågan om tio år. 83 procent av alla ungdomarna tror det. Av de äldsta är det hela 88 procent som tror att frågan om miljön och klimatet kommer att vara den viktigaste frågan om tio år. Trots detta har få av dem sökt information om miljö mer än någon gång. Hela 18 procent av pojkarna har aldrig sökt information om miljö på Internet. 26 procent av pojkarna har aldrig sökt sådan information på annat sätt. Störst inverkan på hur intresserade ungdomar är av miljöfrågor tycks familjen ha. Däremot är det kända miljöorganisationer som rankas högst av ungdomar vad gäller vilka aktörer som de litar mest på i miljöfrågor. 52 procent av ungdomarna menar att de känner störst förtroende för kända miljöorganisationer. Knappt en femtedel menar att de litar mest på familj och vänner. Allra sist kommer TV och dagstidningar. Ändå uppger 90 procent av ungdomarna att de påverkas mycket eller ganska mycket av det som sägs på TV eller skrivs i dagstidningar om miljö och klimat.

Referensförteckning

Litteratur

- Bjurström, Erling, Johan Fornäs, Hillevi Ganetz (2000) *Det kommunikativa handlandet- Kulturella perspektiv på medier och konsumtion*. Nora: Nya Doxa.
- Castells, Manuel (1997) *Informationsåldern- Ekonomi, samhälle och kultur. Band I: Nätverkssamhällets framväxt*. Göteborg: Daidalos AB.
- Castells, Manuel (1997) *Informationsåldern- Ekonomi, samhälle och kultur. Band II: Identitetens Makt*. Göteborg: Daidalos AB.
- Dahlgren, Peter (red.) (2002) *Internet, medier och kommunikation*. Lund: Studentlitteratur.
- Eliasson, Annika (2006) *Kvantitativ metod från början*. Lund: Studentlitteratur.
- Esaiasson, Peter, Mikael Gilljam, Henrik Oscarsson & Lena Wägnerud, Lena (2004) *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts Juridik .
- Falkheimer, Jesper (2001) *Medier och kommunikation- en introduktion*. Lund: Studentlitteratur.
- Falkheimer, Jesper och Mats Heide (2003) *Reflexiv Kommunikation*. Stockholm: Liber AB.
- Fiske, John (1989) *Understanding Popular Culture*. London: Routledge.
- Gripsrud, Jostein (2002) *Mediekultur, Mediesamhälle*. Göteborg: Daidalos AB.
- Jansson, André (2004) *Globaliseringen- kommunikation och modernitet*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, Steinar (1997) *Den Kvalitativa Forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- McQuail, Denis (2005) *Mass Communication Theory*(5:e uppl.). London: SAGE Publications Ltd.
- Smith, Edward E., Susan Nolen-Hoeksema, Barbara Fredrickson, Geoffrey R. Loftus (2002) *Atkinson & Hilgard's Introduction to Psychology*, (14:e uppl.). Belmont, CA: Wadsworth/Thomson Learning.
- Strömbäck, Jesper (2000) *Makt och medier- Samspelet mellan medborgarna, medierna och de politiska makthavarna*. Lund: Studentlitteratur.

Internet

Agenda 21 (utdrag ur), kapitel 36. 2007-05-15
<http://www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/english/agenda21chapter36.htm>

Albaecos webbplats 7 Miljömyter 2007-05-15
<http://www.albaeco.com/htm/pdf/Miljomyterna.pdf>

Demoskop

<http://www.demoskop.se/docs/Lång%20version%20-%20Miljö%20och%20klimatförändringar.pdf>

Ekosofia AB 2007-05-15

2007a:

http://www.ekosofia.se/svenska_pdf/SvenskIPPCrapport_feb2007.pdf

2007b:

http://www.ekosofia.se/nyhetsbrev/EkosofiasNyhetsbrev_april_2007.htm

2007b:

<http://www.ekosofia.se/>

FN:s klimatpanel IPCC:s utvärderingsrapport "Den naturvetenskapliga grunden" 2007

<http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/620-5677-8.pdf>

Millennium Ecosystem Assessment 2007-05-15

<http://www.millenniumassessment.org/en/About.aspx>

Miljödepartementet, *Miljövärdsberedningens promemoria 2007*. 2007-05-15.

<http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/08/04/36/6b48e17b.pdf>

Naturskyddsföreningen 2007-05-15

2007a

<http://www.snf.se/>

2007b

<http://www.snf.se/verksamhet/klimat/vaxthuseffekten-deviktigastevaxthusgaserna.htm>

2007c

<http://www.snf.se/verksamhet/djur-natur/mangfald-ma-rapport.htm>

2007d

<http://www.snf.se/verksamhet/skog/regnskog-pappersindustrin.htm>

2007e

<http://skarv.snf.se/snf/co2/index.asp>

2007f

Naturskyddsföreningen 2007-05-15

Rapport 96/9357 1996

2007g

Naturskyddsföreningen 2007-06-07

<http://www.snf.se/verksamhet/klimat/klimatordlista.htm>

Sverige efter Rio- från Naturskyddsföreningens perspektiv

http://www.snf.se/verksamhet/agenda21/sverige_efter_rio.htm

Reinfeldt, Fredrik, statsminister

Information av statsminister Fredrik Reinfeldt i riksdagen inför G8-mötet den 8 och 9 mars 2007.

<http://www4.riksdagen.se/debatt/vsadok.aspx?spc=obj&guid=0020bd76-9f19-478e-908f-f53506e5f765>

Sammandrag av Sternrapporten. 2007-05-15

<http://www.munichre.com>

Skolverkets rapport nr. 210: *Ung i demokratin*. 2007-05-15

<http://www.skolverket.se/publikationer?id=907>

Skolverkets Rapport nr.283. *Beskrivande Data 2006 om förskoleverksamhet, skolbarnsomsorg, skola och vuxenutbildning*. 2007-05-01

<http://www.skolverket.se/publikationer?id=1651>

Skolverkets Rapport. *Hållbar Utveckling i Skolan 2002*. 2007-05-01

<http://www.skolverket.se/publikationer?id=925>

Statens offentliga utredningar (SOU)

SOU 2004:104 *Att lära för hållbar utveckling*

<http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/34144>

Statistiska Centralbyrån (SCB) 2007-05-15

Demografiska rapporter 2006:2. *Sveriges Framtida befolkning 2006-2050*

http://www.scb.se/statistik/_publikationer/BE0401_2006I50_BR_BE51ST0602.pdf

Svenska FN-förbundet 2007-05-15

<http://www.sfn.se/>

Unicef 2007-05-15

<http://www.unicef.se/aids/stod-kampen-mot-aids/lar-dig-mer-om-barn-och-aids/#liv>

Utbildningsdepartementet, Kommittén för utbildning för hållbar utveckling

Att lära för hållbar utveckling

<http://www.regeringen.se/content/1/c6/03/41/44/0fe2bc94.pdf>

Findahl, Olle (2003) *Svenskarna och Internet 2003*. Gävle: World Internet Institute. 2007-06-05

http://www.worldinternetproject.net/publishedarchive/WII_rapport_svenskarnainternet_2003.pdf

Övriga källor

Jagers, Sverker C, och Johan Martinsson (2006) *Miljöopinionen i hetluften* ur kommande 2006 års SOM-undersökning. Göteborgs Universitet. Göteborg: SOM-institutet.

Resultat ur 2005 års nationella SOM-undersökning
SOM-institutet, Göteborgs Universitet, källa Åsa Nilsson.

4. Vi har gott om skog i Sverige, så det är onödigt att återvinna pappersförpackningar och tidningar.

Sant

Falskt

5. Människan påverkar inte jordens klimat.

Sant

Falskt

6. Att minska de globala koldioxidutsläppen skulle vara fördande för världsekonomin.

Sant

Falskt

7. Vi behöver inte alla växt- och djurarter på jorden.

Sant

Falskt

8. Jag ser ljus på framtiden vad gäller klimatfrågan och miljöproblemen.

Sant

Falskt

9. Arter dör inte ut snabbare idag än tidigare i historien.

Sant

Falskt

10. Den energi som går åt till att diska ur och transportera förpackningar "äter upp" nyttan med återvinningen.

Sant

Falskt

11. Miljöfrågan kommer att vara den viktigaste framtidsfrågan om tio år.

Sant

Falskt

12. Kravmärkt mat är nyttigare än icke-kravmärkt mat.

Sant

Falskt

13. Det spelar ingen roll om vi blir mer miljövänliga i Sverige. Sverige är ju en så liten del av världen.

Sant

Falskt

14. Vi har inte så stora miljöproblem i Sverige.

Sant

Falskt

15. Ekologiska produkter är bara en affärsidé för att tjäna pengar.

Sant

Falskt

16. Vatten finns ju i överflöd. Vi behöver inte snåla med det.

Sant

Falskt

17. Miljömärkta produkter är inte bättre än produkter som inte är märkta.

Sant

Falskt

18. Klimatet har alltid förändrats. Det är naturligt och inget vi behöver oroa oss för.

Sant

Falskt

19. Man kan inte lita på miljömärkning. Den går att köpa sig till.

Sant

Falskt

Del 3 – MILJÖINTRESSE OCH MILJÖINFORMATION

20 a. Har du använt Internet för att söka information om miljöfrågor?

Ja, många gånger Ja, någon gång Aldrig Vet ej

20 b. Har du sökt information om miljöfrågor på något annat sätt?

Ja, många gånger Ja, någon gång Aldrig Vet ej

21. Påverkas du av det som skrivs i tidningarna eller pratas om på TV vad gäller miljö?

Ja, ganska mycket Ja, lite grand Nej, inte alls Vet ej

22. Vilken källa till miljöinformation litar du mest på?

(Med källa menar jag den som du får informationen av, muntligt eller skriftligt)

OBS! Högst poäng till den som du litar mest på.

Rangordna 1-4 för följande källor (4 = litar mest på, 1 = litar minst på):

Familj & kompisar	☐	TV och dagstidningar	☐
Kända miljöorganisationer	☐	Lärare & skola	☐

23. Tycker du att det är viktigt att vi tänker på miljön idag?

Mycket viktigt Ganska viktigt Inte viktigt

24. Hur intresserad är du av frågor om miljö och social rättvisa idag?

Mycket intresserad Ganska intresserad

Lite intresserad Inte intresserad

25. Hur intresserad av miljöfrågor tror du att du kommer att vara om några år?

Mycket intresserad Ganska intresserad

Lite intresserad Inte intresserad

25. Hur miljövänliga är ni hemma hos dig?

Mycket Ganska Lite grand Inte alls

Tabeller

Tabell 1 Fråga 1 Fördelning utifrån kön

Ekologiska jordbruk går runt ekonomiskt med hjälp av bidrag (i procent):

	Alla	Tjejer	Killar
Sant	64	60	68
Falskt	36	40	32
Totalt	100	100	100

Tabell 2 Fråga 1 Fördelning utifrån ålder

Ekologiska jordbruk går runt ekonomiskt med hjälp av bidrag (i procent):

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	73	49	58
Falskt	27	51	42
Totalt	100	100	100

Tabell 3 Fråga 2 Fördelning utifrån kön

Kravmärkta produkter kostar för mycket (i procent):

	Alla	Tjejer	Killar
Sant	62	64	60
Falskt	38	36	40
Totalt	100	100	100

Tabell 4 Fråga 2 Fördelning utifrån ålder

Kravmärkta produkter kostar för mycket (i procent):

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	63	69	46
Falskt	37	31	54
Totalt	100	100	100

Tabell 5 Fråga 3 Fördelning utifrån kön

Det är ingen idé att sopsortera. Allting kastas ändå på samma soptipp sedan (i procent):

	Alla	Tjejer	Killar
Sant	15	16	14
Falskt	85	84	86
Totalt	100	100	100

Tabell 6 Fråga 3 Fördelning utifrån ålder

Det är ingen idé att sopsortera. Allting kastas ändå på samma soptipp sedan (i procent):

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	17	11	17
Falskt	83	89	83
Totalt	100	100	100

Tabell 7 Fråga 4 Fördelning utifrån kön

Vi har gott om skog i Sverige, så det är onödigt att återvinna pappersförpackningar och tidningar (i procent):

	Alla	Tjejer	Killar
Sant	5	5	5
Falskt	95	95	95
Totalt	100	100	100

Tabell 8 Fråga 4 Fördelning utifrån ålder

Vi har gott om skog i Sverige, så det är onödigt att återvinna pappersförpackningar och tidningar (i procent):

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	6	4	0
Falskt	94	96	100
Totalt	100	100	100

Tabell 9 Fråga 5 Fördelning utifrån kön

Människan påverkar inte jordens klimat (i procent):

	Alla	Tjejer	Killar
Sant	4	2	5
Falskt	96	98	95
Totalt	100	100	100

Tabell 10 Fråga 5 Fördelning utifrån ålder

Människan påverkar inte jordens klimat (i procent):

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	6	4	0
Falskt	94	96	100
Totalt	100	100	100

Tabell 11 Fråga 6 Fördelning utifrån kön

Att minska de globala koldioxidutsläppen skulle vara fördande för världsekonomin (i procent):

	Alla	Tjejer	Killar
Sant	28	25	31
Falskt	72	75	69
Totalt	100	100	100

Tabell 12 Fråga 6 Fördelning utifrån ålder

Att minska de globala koldioxidutsläppen skulle vara förödande för världsekonomin (i procent):

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	31	33	8
Falskt	69	67	92
Totalt	100	100	100

Tabell 13 Fråga 7 Fördelning utifrån kön

Vi behöver inte alla växt- och djurarter på jorden (i procent):

	Alla	Tjejer	Killar
Sant	31	25	31
Falskt	69	75	69
Totalt	100	100	100

Tabell 14 Fråga 7 Fördelning utifrån ålder

Vi behöver inte alla växt- och djurarter på jorden (i procent):

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	38	20	21
Falskt	62	80	79
Totalt	100	100	100

Tabell 15 Fråga 8 Fördelning utifrån kön

Jag ser ljust på framtiden vad gäller klimatfrågan och miljöproblemen (i procent):

	Alla	Tjejer	Killar
Sant	31	25	31
Falskt	74	76	70
Totalt	100	100	100

Tabell 16 Fråga 8 Fördelning utifrån ålder

Jag ser ljust på framtiden vad gäller klimatfrågan och miljöproblemen (i procent):

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	26	27	29
Falskt	74	73	71
Totalt	100	100	100

Tabell 17 Fråga 9 Fördelning utifrån kön

Arter dör inte ut snabbare idag än tidigare i historien (i procent):

	Alla	Tjejer	Killar
Sant	31	26	35
Falskt	69	74	65
Totalt	100	100	100

Tabell 18 Fråga 9 Fördelning utifrån ålder

Arter dör inte ut snabbare idag än tidigare i historien (i procent):

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	29	18	17
Falskt	71	82	83
Totalt	100	100	100

Tabell 19 Fråga 10 Fördelning utifrån kön

Den energi som går åt till att diska ur och transportera förpackningar "äter upp" nyttan med återvinningen (i procent):

	Alla	Tjejer	Killar
Sant	20	19	22
Falskt	80	81	78
Totalt	100	100	100

Tabell 20 Fråga 10 Fördelning utifrån ålder

Den energi som går åt till att diska ur och transportera förpackningar "äter upp" nyttan med återvinningen (i procent):

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	24	16	12
Falskt	76	84	88
Totalt	100	100	100

Tabell 21 Fråga 11 Fördelning utifrån kön

Miljöfrågan kommer att vara den viktigaste framtidsfrågan om tio år (i procent):

	Alla	Tjejer	Killar
Sant	83	88	78
Falskt	17	12	22
Totalt	100	100	100

Tabell 22 Fråga 11 Fördelning utifrån ålder

Miljöfrågan kommer att vara den viktigaste framtidsfrågan om tio år (i procent):

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	83	80	88
Falskt	17	20	12
Totalt	100	100	100

Tabell 23 Fråga 12 Fördelning utifrån kön

Kravmärkt mat är nyttigare än icke-kravmärkt mat (i procent):

	Alla	Tjejer	Killar
Sant	54	52	54
Falskt	46	48	46
Totalt	100	100	100

Tabell 24 Fråga 12 Fördelning utifrån ålder

Kravmärkt mat är nyttigare än icke-kravmärkt mat (i procent):

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	45	62	71
Falskt	55	38	29
Totalt	100	100	100

Tabell 25 Fråga 13 Fördelning utifrån kön

Det spelar ingen roll om vi blir mer miljövänliga i Sverige. Sverige är ju en så liten del av världen (i procent):

	Alla	Tjejer	Killar
Sant	9	6	12
Falskt	91	94	88
Totalt	100	100	100

Tabell 26 Fråga 13 Fördelning utifrån ålder

Det spelar ingen roll om vi blir mer miljövänliga i Sverige. Sverige är ju en så liten del av världen (i procent):

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	7	9	17
Falskt	93	91	83
Totalt	100	100	100

Tabell 27 Fråga 14 Fördelning utifrån kön

Vi har inte så stora miljöproblem i Sverige (i procent):

	Alla	Tjejer	Killar
Sant	41	32	49
Falskt	59	68	51
Totalt	100	100	100

Tabell 28 Fråga 14 Fördelning utifrån ålder

Vi har inte så stora miljöproblem i Sverige (i procent):

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	41	51	21
Falskt	59	49	79
Totalt	100	100	100

Tabell 29 Fråga 15 Fördelning utifrån kön

Ekologiska produkter är bara en affärsidé för att tjäna pengar (i procent):

	Alla	Tjejer	Killar
Sant	16	15	17
Falskt	84	85	83
Totalt	100	100	100

Tabell 30 Fråga 15 Fördelning utifrån ålder

Ekologiska produkter är bara en affärsidé för att tjäna pengar (i procent):

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	18	9	21
Falskt	82	91	79
Totalt	100	100	100

Tabell 31 Fråga 16 Fördelning utifrån kön

Vatten finns ju i överflöd. Vi behöver inte snåla med det (i procent):

	Alla	Tjejer	Killar
Sant	19	10	28
Falskt	81	90	72
Totalt	100	100	100

Tabell 32 Fråga 16 Fördelning utifrån ålder

Vatten finns ju i överflöd. Vi behöver inte snåla med det (i procent):

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	19	22	12
Falskt	81	78	88
Totalt	100	100	100

Tabell 33 Fråga 17 Fördelning utifrån kön

Miljömärkta produkter är inte bättre än produkter som inte är märkta (i procent):

	Alla	Tjejer	Killar
Sant	20	18	23
Falskt	80	82	77
Totalt	100	100	100

Tabell 34 Fråga 17 Fördelning utifrån ålder

Miljömärkta produkter är inte bättre än produkter som inte är märkta (i procent):

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	24	20	15
Falskt	76	80	85
Totalt	100	100	100

Tabell 35 Fråga 18 Fördelning utifrån kön

Klimatet har alltid förändrats. Det är naturligt och inget vi behöver oroa oss för (i procent):

	Alla	Tjejer	Killar
Sant	13	7	18
Falskt	87	93	82
Totalt	100	100	100

Tabell 36 Fråga 18 Fördelning utifrån ålder**Klimatet har alltid förändrats. Det är naturligt och inget vi behöver oroa oss för (i procent):**

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	17	9	4
Falskt	83	91	96
Totalt	100	100	100

Tabell 37 Fråga 19 Fördelning utifrån kön**Man kan inte lita på miljömärkning. Den går att köpa sig till (i procent):**

	Alla	Tjejer	Killar
Sant	29	22	36
Falskt	71	78	64
Totalt	100	100	100

Tabell 38 Fråga 19 Fördelning utifrån ålder**Man kan inte lita på miljömärkning. Den går att köpa sig till (i procent):**

	Åk 1	Åk 2	Åk 3
Sant	30	27	33
Falskt	70	73	67
Totalt	100	100	100

Tabell 39 Fråga 20a Fördelning utifrån kön**Har du använt Internet till att söka information om miljöfrågor? (i procent):**

	Ja, många gånger	Ja, någon gång	Aldrig	Vet ej
Tjejer	25	60	11	4
Killar	23	54	18	5
Totalt	24	57	15	4

Tabell 40 Fråga 20a Fördelning utifrån skolform**Har du använt Internet till att söka information om miljöfrågor? (i procent):**

	Ja, många gånger	Ja, någon gång	Aldrig	Vet ej
Fristående	37	51	10	2
Kommunalt	13	62	19	6
Totalt	24	57	15	4

Tabell 41 Fråga 20a Fördelning utifrån ålder**Har du använt Internet till att söka information om miljöfrågor? (i procent):**

	Ja, många gånger	Ja, någon gång	Aldrig	Vet ej
Årskurs 1	22	60	13	5
Årskurs 2	33	42	20	5
Årskurs 3	13	75	12	0
Totalt	24	57	15	4

Tabell 42 Fråga 20b Fördelning utifrån kön**Har du sökt information om miljöfrågor på något annat sätt? (i procent):**

	Ja, många gånger	Ja, någon gång	Aldrig	Vet ej
Tjejer	4	52	20	24
Killar	7	51	26	16
Totalt	6	51	23	20

Tabell 43 Fråga 20ab Fördelning utifrån skolform**Har du sökt information om miljöfrågor på något annat sätt? (i procent):**

	Ja, många gånger	Ja, någon gång	Aldrig	Vet ej
Fristående	5	58	16	21
Kommunalt	6	47	29	19
Totalt	6	51	23	20

Tabell 44 Fråga 20b Fördelning utifrån ålder**Har du sökt information om miljöfrågor på något annat sätt? (i procent):**

	Ja, många gånger	Ja, någon gång	Aldrig	Vet ej
Årskurs 1	5	46	28	21
Årskurs 2	7	55	18	20
Årskurs 3	4	67	17	12
Totalt	6	51	23	20

Tabell 45 Fråga 21 Fördelning utifrån kön**Påverkas du av det som skrivs i tidningarna eller pratas om på TV vad gäller miljö? (i procent):**

	Ja, ganska mycket	Ja, lite grand	Nej, inte alls	Vet ej
Tjejer	25	70	5	0
Killar	23	61	13	2
Totalt	24	66	9	1

Tabell 46 Fråga 21 Fördelning utifrån ålder**Påverkas du av det som skrivs i tidningarna eller pratas om på TV vad gäller miljö? (i procent):**

	Ja, ganska mycket	Ja, lite grand	Nej, inte alls	Vet ej
Årskurs 1	22	67	9	2
Årskurs 2	22	71	7	0
Årskurs 3	33	50	17	0
Totalt	24	66	9	1

Tabell 47 Fråga 23 Fördelning utifrån kön**Tycker du att det är viktigt att vi tänker på miljön idag (i procent):**

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte viktigt
Tjejer	88	11	1
Killar	71	25	4
Totalt	79	18	3

Tabell 48 Fråga 23 Fördelning utifrån ålder

Tycker du att det är viktigt att vi tänker på miljön idag (i procent):

	Mycket viktigt	Ganska viktigt	Inte alls viktigt
Årskurs 1	75	22	3
Årskurs 2	85	13	2
Årskurs 3	88	12	0
Totalt	79	18	3

Tabell 49 Fråga 24 Fördelning utifrån kön

Hur intresserad är du av frågor om miljö och social rättvisa idag (i procent):

	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Lite intresserad	Inte intresserad
Tjejer	23	46	26	5
Killar	20	41	28	11
Totalt	21	44	27	8

Tabell 50 Fråga 24 Fördelning utifrån ålder

Hur intresserad är du av frågor om miljö och social rättvisa idag? (i procent):

	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Lite intresserad	Inte intresserad
Årskurs 1	16	41	32	11
Årskurs 2	18	54	23	4
Årskurs 3	46	33	17	4
Totalt	21	44	27	8

Tabell 51 Fråga 25 Fördelning utifrån kön

Hur intresserad av frågor om miljö och social rättvisa tror du att du kommer att vara om några år? (i procent):

	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Lite intresserad	Inte intresserad
Tjejer	34	49	15	2
Killar	25	44	25	6
Totalt	30	46	20	4

Tabell 52 Fråga 24 Fördelning utifrån ålder

Hur intresserad av frågor om miljö och social rättvisa tror du att du kommer att vara om några år? (i procent):

	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Lite intresserad	Inte intresserad
Årskurs 1	24	44	26	6
Årskurs 2	29	58	11	2
Årskurs 3	50	33	17	0
Totalt	29	46	20	4

Tabell 53 Fråga 25 Fördelning utifrån kön

**Hur intresserad av frågor om miljö och social rättvisa tror du att du kommer att vara om några år?
(i procent):**

	Mycket intresserad	Ganska intresserad	Lite intresserad	Inte intresserad
Tjejer	34	49	15	2
Killar	25	44	25	6
Totalt	30	46	20	4

Tabell 54 Fråga 26 Fördelning utifrån kön

Hur miljövänliga är ni hemma hos dig? (i procent):

	Mycket	Ganska	Lite grand	Inte alls
Tjejer	8	56	31	5
Killar	17	54	23	6
Totalt	12	55	27	6

Tabell 55 Fråga 26 Fördelning utifrån skolform

Hur miljövänliga är ni hemma hos dig? (i procent):

	Mycket	Ganska	Lite grand	Inte alls
Fristående	12	52	30	6
Kommunalt	12	58	24	6
Totalt	12	55	27	6

Tabell 56 Fråga 26 Fördelning utifrån ålder

Hur miljövänliga är ni hemma hos dig? (i procent):

	Mycket	Ganska	Lite grand	Inte alls
Årskurs 1	10	56	27	7
Årskurs 2	20	51	24	4
Årskurs 3	8	58	33	0
Totalt	12	55	27	6

